معارف وزیرلیگی
تعلیمی نصاب و معلم تربیه‌لش
مرکزی معینیتی
تعلیمی نصاب انکشافی و درسلیک
کتابلر تألیفی عمومی ریاستی

اۉزبیک تیلی

آلتینچی صنف درسلیک کتابی

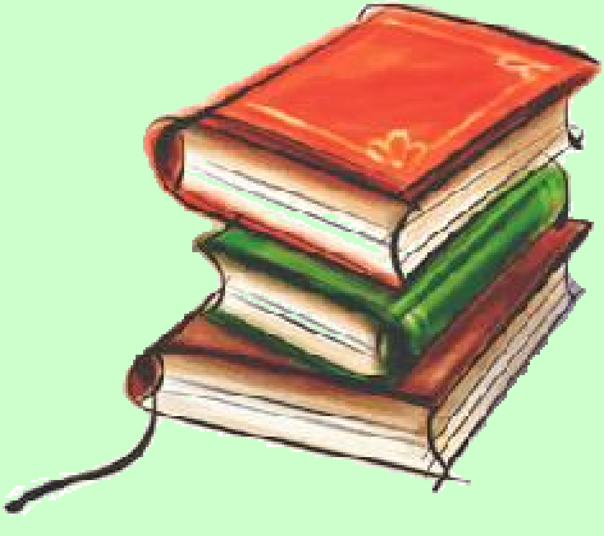

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۶ هـ . ش.

درسلیک کتاب‌لر معارف وزیرلیگی‌گه تیگیشلی بۉلیب، بازارده آلدی- ساتدی‌گه اجازه بیریلمه‌یدی. متخلف‌لر بیلن قانونی معامله بۉله‌دی.

معارف وزیرلیگی

تعلیمی نصاب و معلم تربیه‌لش

مرکزی معینیتی

تعلیمی نصاب انکشافی و درسلیک

کتابلر تألیفی عمومی ریاستی

اۉزبېک تیلی

آلتینچی صنف درسلیک کتابی

(۶- صنف)

باسیلگن ییلی: ۱۳۹۶ هـ . ش.

متن مؤلفلری: محمدحلیم یارقین، برهان‌الدین نامق، غلام‌سخی وکیلزاده، حفیظ الله رحیق و نصرت الله عثمانی

علمی و مسلکی ادیتور: محمد حلیم یارقین

تیل، گرامر و فعالیتلر مؤلفی: دکتور شفیقه یارقین

دینی، سیاسی و فرهنگی کمیته‌سی:

- معارف وزیرلیگی تعلیمی نصاب یوکسلتیریش و درسلیک کتابلر تألیفی ساحه‌سیده مشاور حبیب‌الله راحل
- اسلامی تعلیم و تربیه بؤلیمی نینگ عضوی فیض محمد عثمانی
- فرهنگ بؤلیمی باشلیغی عبدالحمید عاطف

دوکتور شفیقه یارقین نظری آستیده

تېکشیرووچی: الحاج حیات الله عثمانی

دیپارتمنت باشلیغی: معاون مؤلف اتوب الله قویاش

نظارتچی کمیته سی:

- معارف وزیرلیگی تعلیمی نصاب، معلم تربیه‌لش و ساینس مرکزی نینگ معینی دکتور اسدالله محقق
- تعلیمی نصاب یوکسلتیریش پروژه سی نینگ مسؤولی دکتور شیر علی ظریفی
- تعلیمی نصاب یوکسلتیریش و درسلیک کتابلر تألیفی عمومی ریاستی سرپرستی دکتور محمد یوسف نیازی

طرح و دیزاین: نجیب الله نیازی

بسم الله الرحمن الرحيم

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د اوزبیکو

د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان

په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم
معارف وزیری نینگ پیامی

انسان‌نی احسن تقویم‌ده یره‌تگن و اونگه سؤزلش کوچینی بغیشله‌گن و بیلیم و اندیشه بیلن آراسته اېتگن الله‌گه بې‌نهایت ثنا و صفت‌لر و انسانیت‌نینگ بویوک معلمی و هدایت و یاختی‌لیک و رحمت کېلتیروچی اسلام دینی‌نینگ اولوغ پیغمبری حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم گه چېک‌سیز درودلر بؤلسین.

هر بیر جامعه‌ده تعلیم و تربیه هر بیر اؤزگریش‌نینگ باشله‌نیش نقطه‌سی و رواجله‌نیش توپ تاشی دیر. تعلیم و تربیه‌نینگ اساسی هدفی انسان‌نینگ بالقوه کوچینی حرکت‌گه سالیش و اونینگ ایچکی استعدادلرینی یاریتیش دیر.

درسلیک کتاب‌لر تعلیم و تربیه‌نینگ اینگ مهم عنصرلریدن بیری سنله‌دی. کتابلر هردایم ینگی بیلیم و اؤزگریش‌لر و علمی انکشاف‌لر بیلن بیرگه و جامعه احتیاج‌لری‌گه ماس‌لشتیریب مهیا و تألیف اېتله‌دی و درسلیک کتابلر دینی و اخلاقی تربیه‌لش بیلن بیرگه حاصل بؤلگن بیلیم‌لرنی تاثیرلی یؤریق‌لر آرقه‌لی اؤقووچیلرگه انتقال بېریش ظرفیتی و مهارتی‌گه قادر بؤلیشی لازم.

قؤلینگیزده‌گی کتابلر، شو اساسده تالیف و تنظیم اېتیلگن دیر. معارف وزیرلیگی هردایم ینگی تربیه‌لش یؤریق‌لری اصولی‌گه تَیَه‌نیب، اؤلکه‌نینگ تعلیمی نصاب و درسلیک کتابلرینی اسلام مبین دینی اساس‌لری، ملی هویتی‌نی سقله‌شی و علمی معیارلرگه مطابق تیارلب، اؤقووچیلرنینگ استعدادینی برچه اخلاقی و علمی زمینه‌لرده یاریتیب، اولرنینگ اؤیلش، ابتکار و تجسس حِس‌لرینی کوچه‌یتیریش‌گه اینتیله‌دی. بحث قیلیش و روادارلیک، اؤلکه سېورلیک تؤیغوسینی کوچلنتیریش، مهربانلیک، کېچیریم و بیرلیک فرهنگی‌نی رواج‌لنتیریش معارف وزیرلیگی‌نینگ ینه بیر ایستک‌لریدن بؤلیب، اولرنی درسلیک کتابلرده نمایان اېتیش کېره‌ک.

درسلیک کتابلرنینگ مسلکی اؤقیتووچیلری بؤلمه‌گن صورتده، نظرده توتیلگن هدف‌لرنی بیلدیره آلمه‌یدی. اؤقیتووچی، تعلیم و تربیه‌نینگ اېنگ مهم رکنلریدن بیرته‌سی بؤلیب، اؤرگه‌تیش و تربیه‌لش برنامه‌لرینی آلغه آلیب باریب باره‌دی. اؤلکه میزده‌گی قرانغولیک و نادانلیککه قرشیلیک بیلدیرگن تعهدلی، ایچ کوبر و یخشی اؤقیتووچیلردن، تعلیمی نصاب‌نی اخلاص و انیقلیک بیلن تطبیق اېتیب، اؤلکه‌میزنینگ باله‌لری و یاش‌لرینی بیلیم، اخلاق و معنویت‌نینگ اېنگ یوکسک چوقّیسینی فتح اېتیش‌گه رهنما بؤلیشلرینی آرزو اېته‌من.

مردم‌نینگ جدی یاردمی بؤلمه‌گن صورتده اؤلکه‌میزنینگ اؤرگه‌تیش تیزیمی‌نینگ کامیابلیگی نامکن دیر. شونده‌ی افغانستان‌نینگ برچه شریف ملتی، اینیقسه عایله‌لر و عزیز اؤقووچیلرنینگ آته-آنه‌لریدن معارف هدفلری‌نینگ تحققی تؤغریسیده هېچ قنده‌ی یاردم‌لشیش‌لریدن واز کېچمس‌لیکلرینی ایسته‌یمن. همده برچه حرمتلی بیلیمدانلر، قدرلی یازووچیلر، تعلیم و تربیه متخصصلری و اؤقووچیلرنینگ آته-آنه‌لریدن درسلیک کتابلرنی یخشی‌لشتیریش تؤغریسیده اېزگو نظرلر و پیشنهادلر و معارف وزیرلیگی‌نینگ قؤله‌ی نقدلرینی ارائه اېتیب، یاردم بېریش‌لرینی ایسته‌یمن.

اوشبو درسلیک کتاب‌نی تیارلش، تألیف و چاپ قیلیش‌ده زحمت چېککن معارف و زیرلیگی‌نینگ برچه بیلیمدان مؤلف‌لری و اداری و فنی ایشلاووچی‌لریدن همده درسلیک کتابلرنی چاپ و ترقه‌تیشده یاردم بېرگن برچه ملّی و خلق ارا اداره‌لرگه صمیمی منّت‌دارچیلیک بیلدیریش‌نی لازم بیله‌من.

اداغده نهایت مهربان تینگری تعالی‌دن معارف مقدس آرمانلرینی تحقق اېتیش‌ده مېن‌گه یاردم بېریشینی التماس اېته‌من. **إنه سمیع قریب مجیب**

دکتور اسدالله حنیف بلخی
معارف وزیری

فهرست

سان	عنوان	بیت
۱	حمد	۱
۲	مکّه قبیله‌لرینی کتّه اوروشدن قوتقردیلر!	۵
۳	مطالعه و اؤقیش اهمیتی	۸
۴	کؤکلم فصلی	۱۱
۵	امانتدارلیک ثمره سی	۱۵
۶	حضرت عثمان (رض) سخاوتی	۱۹
۷	برکت، بیرلیکده	۲۴
۸	نظافت- ایمان نینگ بیر بؤله گی	۲۷
۹	آتایی بلخی	۳۱
۱۰	اساسی قانون	۳۵
۱۱	آنه تیلده اؤقیش	۴۰

۱۲	آق جۋجه	۴۳
۱۳	میمنه لیک پروفیسور غلام محمد	۴۹
۱۴	چیده‌م و تحمل	۵۳
۱۵	لطیفه	۵۶
۱۶	افغانستان قیزیل آی جمعیتی (هلال احمر افغانی)	۵۹
۱۷	عامه‌وی اخبار واسطه‌لرینی بیله‌سیزمی؟	۶۲
۱۸	عفو یا کېچیریم	۶۵
۱۹	وقت آلتین دیر!	۶۸
۲۰	حضرت بلال (رض) سیرتیدن	۷۲
۲۱	غلام محمد خدیم	۷۷
۲۲	آته‌لر سۋزی، عقل نینگ کۋزی	۸۱
۲۳	اولکه سېورلیک	۸۶
۲۴	یېر گوزه‌للیگی	۹۰
۲۵	عایلوی حیات	۹۴
۲۶	تیلفون	۹۸
۲۷	چرس ضررلری	۱۰۱
۲۸	قالین	۱۰۵
۲۹	لغتنامه	۱۰۹

بیرینچی درس

هدفلر:

۱– الله ﷻ اولوغلیگی حقیده معلومات تاپیب، اعتقادلر کوچه‌ییشی.

۲– دکلمه شکلیده اۏقیش‌نی اۏرگنیش.

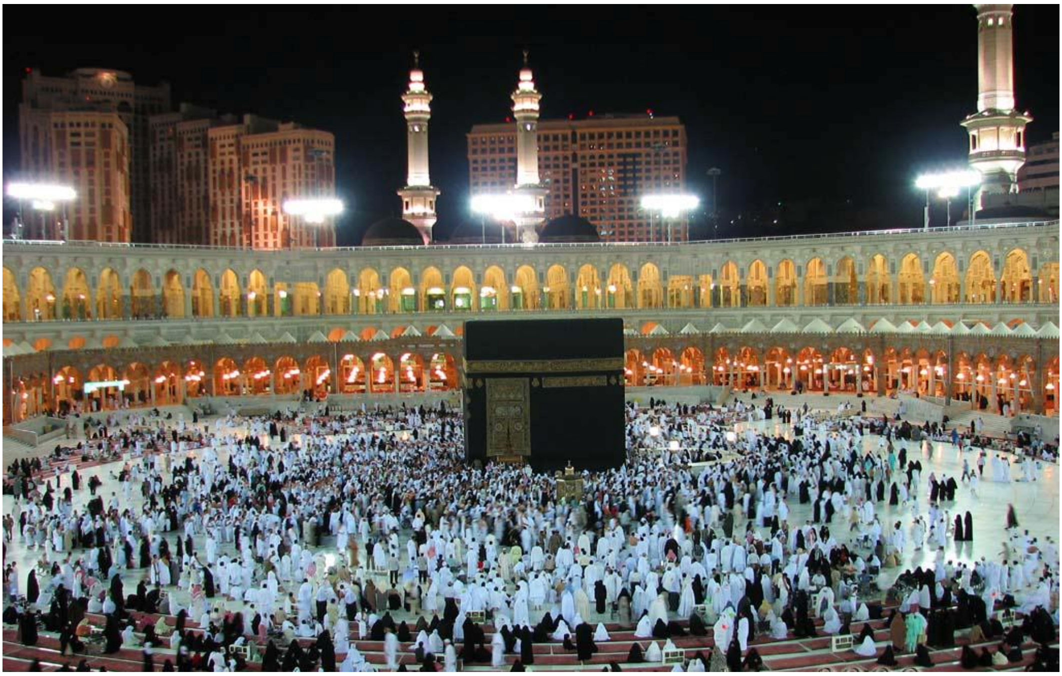

سۏراقلر:

۱– یېر، کۏک و برچه مخلوق‌نی کیم یره‌تگن دیر؟

۲– الله ﷻ صفتلریدن نېچته‌سینی آت توتینگ!

حمد

اې کرمینــــگ بیرلـــه فلـــک کارســـاز
لال قالیـــب وصـــفینگ ارا اهــــــل راز

وصــفینگ اېـــرور حـــد بیانـــدین بـــرون
معرفتینـــگ ایکّـــی جهانـــدین بـــرون

کـــیم‌نـــی محبـــت ایلـــه فـــرد ایلادینـــگ
همتینـــی چـــرخ نـــورد ایلادینـــگ

تـــاپتی فلـــک گنبـــدی ســـپندین وجـــود
قالـــدی تواضـــع بیلـــه ایـــلاب ســـجود

نـــرگس آچیـــب غیـــرت ایلـــه کـــۏزینی
لالـــه قیلـــور غرقـــهٔ خـــون اۏزینـــی

سوســـــــن آزاد، ایتـــــار آزاده‌لیـــــق
ســـبزه قـــدم آســـتیده افتـــاده‌لیـــق

غنچه تعجب بیله خندان بۆلور
شبنم انگا رستۀ دندان بۆلور

هوش کۆزین آچسا کیشی هر ورق
معرفتی دفتریدن بیر سبق

اندا رقم حرف وجودی انینگ
ظاهر اۆلوب معنی بودی انینگ

اې باری صورتته هویدا یوزونگ
عشق اېلیگا مایۀ سودا یوزونگ

غیر تماشای یوزونگ قیلمایین
عشق‌دین اۆزگا نیمه نی بیلمایین

کامران میرزا

اساسی توشونچه:

الله ﷻ فضل و کرمینی وصف قیلیش ناممکن دیر. کاینات خلقتی، دشت و دله‌لر کۆم-کۆک بۆلیشی، درخت و بوته‌لر یشنب گُل قیلیش‌لریگه هرکیم هوس‌کۆزی بیلن باقسه، هر قیسیسی الله ﷻ نینگ معرفت دفترچه‌سی دیر. شونینگ اوچون الله ﷻ نی سېویش هر بنده‌گه اېنگ کېره‌کلی دیر.

تحلیلی اۆقیش سۆراقلری:

درس متنی‌نی دقت بیلن اۆقیب، سۆنگ قوییده‌گی سۆراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- الله ﷻ وصفیگه کیم لال قالیب دیر؟

۲- الله ﷻ وصفی نیمه‌دن تشقری دیر؟

۳- الله ﷻ فرد اَیله‌گن کیشی نینگ اهمیتی قنده‌ی بۆله‌دی؟

۴- فلک گُنبدینی کیم یره‌تگن؟

۵- نرگس گلی، لاله گلی، سوسن گلی، غنچه، گل، و درختلر یفراغی کیشیگه قنده‌ی الله ﷻ معرفتی بۆله‌دی؟

۶- محبت و حقیقی عشق‌نی کیم‌گه بېریش کېره‌ک؟

فعالیتلر:

۱- تۆرت اۆقووچی حمدشریفنی دکلمه شکلده اۆقیسین‌لر.

۲- الله ﷻ صفت‌لریدن نېچیته‌سینی اَیتینگ!

۳- قوییده‌گی ینگی لغتلر معناسینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

کرم، لال قالیش، اهل راز، معرفت، تواضع، سجود

اوی تاپشیریغی:

حمدشعرینی نثرگه اۆزگرتیریب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ!

فعالیت:

قوییده‌گی بیت‌لرنی جیم اؤقیب، کېین هر گروپدن نوبت بیلن دکلمه قیلینگ:

وصــــفینگ اېــرور حــد بیانــدین بـــرون | معرفتینـــگ ایکّـــی جهانـــدین بـــرون
کـیم نـی محبـت ایلـه فـرد ایلادینـگ | همتینـــی چـــرخ نـــورد ایلادینـــگ
سوســـــن آزاد اېتــــــار آزاده لیــــق | ســــبزه قــدم آســتیده افتــاده لیــق
هـــوش کـــؤزین آچســا کیشــی هــر ورق | معرفتـــی دفتریـــدین بیـــر ســـبق
انـــدا رقـــم حـــرف وجـــودی انینـــگ | ظـــاهر اؤلـــوب معنـــی بـــودی انینـــگ

مناقشه و سؤزلشوو:

اؤقووچیلر ایکّی گروپ‌گه بؤلینیب، حمد درسی باره‌سیده مذاکره قیلسین‌لر، هر گروپ نېچه چیرایلی بیت‌لرنی تنلب، بیر ورققه یازسین‌لر. اخیرده هر گروپدن بیر کیشی سَیلنگن بیت‌لرنی اؤقیب بېرسین و سَیلش دلیلینی اَیتسین.

فعالیتلر:

۱- بیر اؤقووچی حمد متنیدن بیـر بیتنـی اؤقیسـین و ایکّینچـی اؤقـووچی اونینـگ معنا و مفهومینی اَیتسین. عکسینچه، اوچینچـی اؤقـووچی ایکّینچـی بیتنـی اؤقیسـین، تـؤرتینچی اؤقووچی، معنا و مفهومینی اَیتسین، شونده‌ی قیلیب آخرگچه دوام بېرسین‌لر.

۲- درس متنیدن فایده‌لنیب، الله ﷻ صفت‌لری باره‌سیده نېچه جمله یازینگ!

۳- الله ﷻ مخلوق‌لریدن نېچیته‌سی نینگ آتلرینی یازینگ!

۴- درس متنی نینگ آخیریدن اوچ بیت‌نی یازینگ، سؤنگ بیت‌لـرده ایشلـه‌تیلگن گـؤزه‌ل سؤزلرنی بېلگی‌لب، علیحده یازینگ.

قوییده‌گی بیت‌لرنی بیر اؤقووچی اؤقیسین، باشقه‌لر دقت بیلن اېشیتیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرسینلر:

گردشـیدین ظـاهر اؤلـوب مهـر و مـاه | هســتی صــانع غــه اېــرورلار گــواه
اول بیریســـی نـــور دره هـــر چمـــن | بـــو بیریســـی شـــمع ســـپهر انجمـــن
بـو ایکّـی نینـگ تابشیـدن هـر زمـان | اؤزگاچــه صــورت بــو چمــن دا عیــان
گــاه شـــگوفه بؤلوبـــان اشـــکریز | گُــل گــا قیلــور بــاد صــبوحی ســتیز

۱- صانع نینگ بارلیگیگه نیمه‌لر گواه دیر؟

۲- اول بیریسیدن مقصد نیمه؟

۳- اول بیریسی چمن‌لرده نیمه بیره‌دی؟

۴- بو بیریسیدن مقصد نیمه؟

۵- بو بیریسی سپهر انجمنی‌گه نیمه دیر؟

۶- آی و کون (مهر و ماه) نینگ تابشیدن نیمه بۇله‌دی؟

۷- شگوفه قنده‌ی یاش تۇکاله‌دی؟

۸- یاش (اشک) دن مقصد نې دیر؟

اوی تاپشیریغی:

کتابچه‌لرینگیزگه بویوک تینگری تعالی‌نینگ صانع و یره‌تووچی‌لیگی و او یره‌تگن گۆزه‌ل نرسه‌لر حقیده کمیده بېش سطرلیک انشاء یازیب کېلینگ!

ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- حضرت محمدﷺ سیرت‌لری حقیده معلومات تاپیش.

۲- قۉشیمچه‌لر باره‌سیده معلومات تاپیش.

سۉراقلر:

۱- حضرت محمدﷺ قه‌یرده توغیلیب، قه‌یرده وفات قیلگن‌لر؟

۲- حضرت محمدﷺ نینگ اینگ کتّه معجزه‌لری نیمه دیر؟

مکّه قبیله‌لرینی کتّه اوروشدن قوتقردیلر!

بیر دهشتلی آقین کېلیب، کعبه دېوارلرینی بوزیب ییبارگن ایدی. نېچه مدتدن سۉنگ مکّه قبیله‌لری کعبه‌نی ینگیدن توزیشگه باشله‌دیلر.

کعبه دیوارلرینی توزه‌تدیلر، لېکن حجرالاسودنی قَیسی قبیله نماینده‌سی اۉز اۉرنیگه قۉییشیده جنجال بۉلدی. بو جنجال تۉرت کونگچه دوام ایتدی. قبیله‌لر ارەسیده کتّه اوروش باشله‌نیشیگه آز قالدی. اخیرده کېنگاشیب، هر کیم بنی شیبه بابیدن کېلسه، شو قیین‌مسأله‌نی ییچسین دېب، کېلیشدیلر.

اۉشه پیتده حضرت محمدﷺ بنی شیبه بابیدن کیریب کېلدیلر و ییغیلگن کیشی‌لر حضرت محمدﷺ نی کۉریب، بو کیشی امین، بویورگن حکم‌لریگه کۉنه‌میز، دېدیلر.

کېین حضرت محمدﷺ چادرلرینی ییرگه یایدیلر، حجرالاسودنی مبارک قۉللریگه کۉتَریب چادر اوستیگه قۉیدیلر. سۉنگ قبیله‌لر سالارلریگه، چادر تېگره‌گیدن توتیب، کۉتریشنی بویوردیلر. قبیله‌لر سالارلری چادرنی کۉتریب، حجرالاسود قۉییله‌دیگن ییرگه آلیب باردیلر. ینه ده حضرت محمدﷺ اۉزلری حجرالاسودنی چادردن کۉتریب، اۉرنیگه قۉیدیلر. منه شو تدبیرلری بیلن مکّه قبیله‌لری اره‌سیده بۉله‌دیگن احتمالی کتّه اوروش دفع بۉلدی.

اساسی توشونچه:

کعبه‌نی قیته قوریشده، مکه قبیله‌لری اره‌سیده کتّه جنجال بۉلدی. بو جنجال کتّه اوروشگه سبب بۉلیشی‌گه آزقالدی، لېکن حضرت محمدﷺ تدبیرلری بیلن بو قیین‌چیلیک حل بۉلدی.

سۉراقلر:

درس متنینی دقت بیلن جیم اۉقینگ. سۉنگ قوییده‌گی سۉراقلرگه قیسقه و چقّان جواب بېرینگ:

* کعبه‌نی نیمه بوزگن ایدی؟
* مکّه قبیله‌لری نیمه قیلماقچی بۉلدیلر؟
* مکّه قبیله‌لری اره‌سیده نیمه اوچون جنجال بۉلدی؟
* مکّه قبیله‌لری کېنگاشیب، نیمه گه کېلیشدیلر؟
* حضرت محمدﷺ قیسی بابدن کېلدیلر؟
* ییغیلگن کیشیلر حضرت محمدﷺ حقیده نیمه دېدیلر؟
* حضرت محمدﷺ جنجال‌نی حل قیلیش اوچون نیمه تدبیر قیلدیلر؟

فعالیتلر:

الف- درس متنیدن فایده‌لنیب، شو درسده‌گی حضرت محمدﷺ نینگ قیلگن ایشلری باره‌سیده سۉزلنگ.

ب- قوییده‌گی ینگی سۉزلرنینگ معناسینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

۱- قوتقه ریش ۲- آقین ۳- حجرالاسود ۴- ییچیش ۵- امین

۶- کۉنیش ۷- یایماق ۸- سالار

ج – هر قطاردن بیرکیشی توریب، توزگن جمله‌لریدن بیرته‌سینی اۉقیسین و باشقه‌لر فکر بیلدیرسین

د – اۉقیله‌دیگن متن‌نی دقت بیلن ایشیتیب، تۉغری املا بیلن یازینگ!

اوی تاپشیریغی:

قوله‌ی و عاقلانه تدبیر بیلن اېل اره‌سیده‌گی جنجاللر و اوروشلر آلدینی آلیش قاعده‌لری حقیده بېش سطرلیک بیر متن یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری

قوییده‌گی جمله‌لرنی انیق اۉقیب، تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

اخیرده کېنگاشیب، هر کیم بنی شیبه بابیدن کېلسه، شو قیین‌چیلیک‌نی یېچسین دېب، کېلیشدیلر. اۉشه پیتده حضرت محمدﷺ بنی شیبه بابیدن کیریب کېلدیلر. ییغیلگن کیشی‌لر، حضرت محمدﷺ نی کۉریب، بو کیشی امین، بویورگن حکم‌لریگه کۉنه‌میز، دېدیلر.

یوقاریده‌گی پاراگرافده (– ده، – یب، – دن، – سه، – نی، – گن، – گه، – میز) قۉشیمچه‌لر دیر.

قۉشیمچه:

سۉزنینگ اۉزه‌ک یا نېگیزی‌گه قۉشیلیب، اونینگ معناسی یا شکلی‌نی اۉزگرتیرووچی یا ینگی سۉز یساوچی قسمی‌نی "قۉشیمچه" دېیدیلر؛ مثاللر: قۉشمه، پول‌سیز، ارچه‌تو، المه‌لیغ، قاردېک، بیرلیک، توگون، یېلپیغیچ و یاپیق.

یوقاریده‌گی سۉزلرنینگ تگیگه خط چیزیلگن مه، سیز، تو، لیغ، دېک، لیک، ون، غیچ و یق قسمی قۉشیمچه‌لر دیر.

فعالیتلر:

الف– درس متنی نینگ سۉنگی پاراگرافی‌نی چیرایلی خط بیلن یازینگ، سۉنگ متنده ایشله‌تیلگن قۉشیمچه‌لرنی تنلب، علیحده یازینگ.

ب– قوییده‌گی بۉش یېرلرنی مناسب سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

* بیر دهشتلی آقین کېلیب . . . . ییبارگن ایدی، نېچه مدت‌دن سۉنگ . . . . باشله‌دیلر.
* کعبه دیوارلرینی توزه‌تدیلر . . . . قۉییشیده جنجال بۉلدی.
* اۉشه پیتده حضرت محمدﷺ . . . . کېلدیلر، ییغیلگن کیشی‌لر . . . . کۉریب، بو کیشی امین . . . . کۉنه‌میز، دېدیلر.

ج– اۉقیتووچی اۉقییدیگن متن‌نی دقت بیلن اېشیتیب، سۉنگ سۉراقلریگه جواب بېرینگ:

* حضرت محمدﷺ قدومی نینگ توپراغینی، کیم‌لر کۉزلریگه سُرمه قیله‌دیلر؟
* یولدوزلر کیم‌نینگ یوزیدن نور آله‌دی؟
* همه، کیم نینگ خۉشه چینی دور؟
* برچه نرسه‌لر قیسی کیشی نینگ طفیلیدن یره‌تیلگن دیر؟

اوی تاپشیریغی:

اۉقیتووچی سیزگه بیر متننی اۉقییدی. متنگه قولاق سالیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ، کېین اوندن قۉشیمچه‌لی سۉزلرنی کۉچیریب یازینگ، اۉشه سۉزلردن قۉشیمچه‌لرنی بېلگی‌لب کۉرسه‌تینگ.

اوچینچی درس

هدفلر:
۱- مطالعه و اۉقیش اهمیتی‌نی توشونیب، اونگه قیزیقیش.
۲- حیاتده کېره‌کلی معلومات‌نی مطالعه آرقه‌لی تاپیش و اوندن فایده‌لنه آلیش.

سۉراقلر:
الف) یقین کونلرده کیم بیرارکتاب اۉقیگن یا بازاردن ساتیب آلگن؟ کتاب‌نینگ آتی نیمه؟
ب) سیز قنده‌ی کتابلرنی یاقتیره‌سیز؟
ج) کیم‌نینگ اویی‌ده کیچیک یا کتّه‌راق کتابخانه بار؟

مطالعه و اۉقیش اهمیتی

انسانلر عصرلر بۉییچه کېنگ بیلیم، معلومات و تجربه‌لرگه ایگه بۉلگن. بیلیم، معلومات و تجربه‌لر تورلی یۉل- یۉریق‌لر آرقه‌لی نسلدن- نسل‌گه اۉتیب کېلگن. هر بیر نسل، اۉتمیش نسل‌لر بیلیمی، معلوماتی و تجربه‌سینی کتابلر و تورلی یازوولردن اۉرگنگن.

اۉرگنیش آقیمی اۉقیش و تجربه یۉلی بیلن عمل‌گه آشه‌دی. بونده مدرسه، مکتب و کتابخانه‌لرنینگ اولوشی کتّه دیر. کیشی‌لر، اینیقسه یاشلر اوچون جوده کۉپ بیلیم و معلومات کېره‌ک. بولرنینگ کتّه بیر قسمی، یازمه اثرلرنی اۉقیش آرقه‌لی حاصل بۉله‌دی. شونینگ اوچون، مطالعه، هر بیر انسان تورموشی و فعالیتی‌نینگ اجره‌لمس بۉلیمی دیر. خداوند ﷻ اولوغ پیغمبریمیز حضرت محمد ﷺ گه

ایتگن بیرینچی سؤزی هم "اقرأ" یعنی "اؤقی" سؤزی بؤلگن و شو آتلی آیت هم نازل بؤلگن! اسلام مقدس تعلیماتیده هم مطالعه و اؤقیش تأکیدلنگن.

مطالعه انسانلرگه تورلی مدنیت، بیلیم، تجربه و تاریخی‌نی تانیته‌دی. بولردن تشقری، مطالعه آرقه‌لی انسانلرنینگ بیلیم و معلومات سویه‌لری اؤسه‌دی، آنگ و عمل‌لری اؤزگریب باره‌دی.

بویوک عالم‌لر، فیلسوفلر، حکیم و طبیب‌لر، منجم‌لر، ادیبلر و یازوچیلر علمی اثرلرنی اؤقیش آرقه‌لی بیلیم چؤقی‌لریگه چیققن‌لر و کؤپ اثرلر یره‌تگن‌لر.

بوکونگی یاشلر اوچون اؤرگنیش امکانلری کؤپ دیر. تورلی کتاب، مجله، جریده، تیلویزیون، رادیو و انترنیت، همده کورس‌لردن فایده‌لنیش‌لری ممکن.

مطالعه و اؤرگنیشده وقت جوده قیمتلی دیر. هر بیر کیشی کونیگه بیر- نیچه ساعت وقتی‌نی مطالعه‌گه اجره‌تیشی کېره‌ک. حاضرگی زمان بیلیم و یوتوقلریدن اوزاق قالگن کیشی، تورموش فعالیتلریگه اونوملی قؤشیله آلمه‌یدی.

اساسی توشونچه:

مطالعه و اؤقیش، انسانلر بیلیمی و معلوماتی‌نی آشیره‌دی. بویوک انسانلر مطالعه و اؤقیش طفیلی مشهور بؤلیب، کؤپ اثرلر یره‌تگن‌لر. مطالعه، انسان‌نی کمال و ترقیات ساری یېتکله‌یدی.

فعالیتلر:

الف- متن‌نی بېش دقیقه‌ده انیق و جیم اؤقینگ و قوییده‌گی سؤراقلرگه قیسقه جواب بېرینگ:

- متن عنوانی نیمه دیر؟
- خداوند ﷺ نینگ پیغمبریمیزگه ایتگن بیرینچی سؤزی نیمه ایدی؟
- انسانلر اوچون مکتب، مدرسه و پوهنتون‌لرده اؤقیش یېترلی ایمس‌می؟ نېگه؟
- کتاب و مطبوعات‌دن تشقری، باشقه نیمه‌لردن اؤرگنیش ممکن؟
- هر کیم بیرار کتاب یا جریده و یا مجله‌نی اؤقیگن بؤلسه، فقط آتی‌نی ایتسین.

ب- هر دسته‌دن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اؤز دسته‌سی‌نینگ فکر و ملاحظه‌لرینی باشقه‌لرگه ایتسین.

ج- قوییده‌گی سؤزلرنی سؤزلیک یاردمیده معنا قیلینگ:

یؤل- یوریق، آرقه‌لی، یازو، اولوش، تورموش، اجره‌لمس، آنگ، قاندیریله‌دی، منجم‌لر، چؤقّی، یوتوق، اونوملی.

د- یوقاری سؤزلردن اوچته‌سینی تنلب، جمله توزینگ.

هـ- هر قطاردن اوچ کیشی نوبت بیلن توریب، توزگن جمله‌لریدن بیر- بیرته‌سینی اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

هرکیم بیر کتاب یا مجله اؤقیسین و اؤقیگن مجله یا کتابی موضوع‌سی حقیده، اؤقیش اهمیتی حقیده، بېش سطرلیک متن یازیب کېلسین‌لر.

گرامردن قیترمه:

درس متنیدن آلینگن قوییده‌گی سۉزلرگه دقت قیلینگ و اولرده‌گی قۉشیمچه‌لرنی بېلگی‌لنگ:

انسانلر، تورلی، اۉقیش، یازووچی، علمی، بوگونگی، یخشیراق

فعالیتلر:

الف– مباحثه:

اۉقووچیلر اوچ گروپ گه بۉلینیب، بیرینچی گروپ کتاب، ایکّینچی گروپ رادیو و اوچینچی گروپ تیلویزیون نینگ کمیده آلتی‌ته فایده و ضررلری، قوله‌یلیک و قیین‌لیکلری حقیده اۉز ارا بحث‌لشیب، هرگروپ دن بیر کیشی بحث نتیجه‌سی نی اۉقیب یا گپیریب بېرسین.

ب– بېش‌ته قۉشیمچه‌لی سۉز یازینگ (ینگی مثاللر بۉلسین).

ج– هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن یازگن سۉزلرینی تخته‌گه یازسین و قۉشیمچه‌لر تگیگه خط چیزیب، کۉرستسین.

د– هر جمله‌ده‌گی قۉشیمچه‌لر سانی‌نی سنب، کۉرسه‌تینگ:

* حرمتلی اۉقووچیلر درسنی باشله‌دیلر.
* مېن سیزگه رنگلی قلم بېره‌من.
* موزدېک سوو، یاز کونلرده یاقیملی و لذتلی دیر.
* ییغین تېز توگه‌دی.

هـ– چه، لی، زار، لب، ین قۉشیمچه‌لرنی مناسب اۉزه‌کلرگه قۉشینگ.

و– هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، توزگن سۉزلرینی اۉقیسین.

ز– قوییده‌گی سۉزلرنینگ قیسی‌لریده قۉشیمچه ایشله‌تیلمه‌گن؟

یاغین، یخشی، کۉریش، گۉزه‌ل، جان، بیلک، ایشچی.

اوی تاپشیریغی:

اۉن‌ته سۉز یازینگ؛ اولرنینگ بېش‌ته‌سیده قۉشیمچه بۉلسین، بېش‌ته‌سیده بۉلمه‌سین.

تۆرتینچی درس

هدفلر:

۱- کۉکلم فصلی حقیده معلومات تاپیش، همده اوندن یخشی فایده‌لنیش.

۲- کېلیشیک قۉشیمچه‌لرنی بیلیش و جمله‌لرده ایشله‌تیب، اۉقیگن، اېشیتگن، اَیتگن و سۉزلَگن جمله‌لرده بېلگیله‌ی آلیش.

سۉراقلر:

۱- نوروز بیره‌می و دهقان کونیده نیمه‌لر قیلینه‌دی؟

۲- کۉکلم فصلی نېچه آیدن عبارت دیر؟ آتلرینی اَیتینگ!

کۉکلم فصلی

بهار دېیلگنده اۉسیش، یَیره‌لیش، حرکت، اینتیلیش، ینگی‌لنیش، اویغانیش کبی موضوعلر آنگیمیزگه کېله‌دی. هه! بهارنینگ ملایم و یاقیملی هواسی و فارم اېسی‌نینگ اېسیب کېلیشی بیلن، موزلنگن یورکلرده نور و حرارت یوگوره‌دی و بوتون موجودات وجودیگه، قیته‌دن جان کیره‌دی. هر تمانده علیحده رنگ و رونق، تازه‌لیک و پاک‌لیک کۉزگه تشلنه‌دی.

هه! کۉکلم فصلی وجودلرگه تینیم و آسایش، حیات‌گه لذت و تاتلیک بغیشله‌یدی. هر یانده، ادیرلر و تاغلر، سای و دله‌لرده رنگ‌مه-رنگ گل‌لرنینگ هیدی موج اوریب، انسان نی تورلی هیدلر و عطرلرگه بورکه‌یدی.

خیل‌مه-خیل قوشلرنینگ باغ و چمن‌لر و اېکین‌زارلرده سیره‌شی؛ بولاقلر و اریغلر، کاریزلر و دریالر سووی تاشدن تاشگه تېگیب شاوقینلشی و بوتون موجودات‌نینگ جنبش و حرکتی طبیعت‌نینگ گۉزه‌ل‌لیگی‌گه ینه‌ده گۉزه‌ل‌لیک قۉشه‌دی.

حقیقت‌ده هم کۉکلم فصلی بیر گۉزه‌ل و چیرایلی فصل دیر. بوتون بارلیققه ینگی حیات و حرکت بېره‌دی. کۉکلم فصلی اۉسیش و گللب یشش، اېزگولیک و یخشی‌لیک امیدی و سېوینچی‌سینی بېروچی فصل دیر. او، اۉزی‌نینگ کېلیشی بیلن برچه انسانلرنی هرقیده بۉلسه‌لر ایش و حرکت سری

چارله‌یدی. بو موسم‌ده اۉقووچیلر و اۉقیتووچیلر مکتب‌لریگه قیتیب ینگی درس و تعلیم‌لریگه باشله‌یدیلر. دهقانلر، یېرلرینی قۉش هیده‌ب، اوروغلرنی سپه‌دیلر، باغبان‌لر باغ و چار باغلریگه کېلیب، اریغلرینی تازه‌لب ینگی نهاللرنی اېکه‌دیلر، چاروادارلر و چوپان‌لر ماللرینی اۉتلاقلرگه اۉتله‌تیب باقه‌دیلر، ایشچی‌لر فابریکه‌لریگه باریب، ایشلریگه قیزیقه‌دیلر. خلاصه قیلیب اَیتگنده بو فصلده برچه‌لر اۉز ایشلرینی بجریش بیلن اولکه‌لری‌نینگ گللب یشنه‌شی‌گه اونوملی اولوش قۉشه‌دیلر.

کۉکلم فصلینی منه‌شو صفتلری اوچون وطنداشلریمیز قدرلب، هر ییل بهارنینگ بیرینچی کونینی نوروز بیره‌می یا دهقان کونی دېب، ایلیق کوتیب آله‌دیلر.

اساسی توشونچه:

کۉکلم فصلی طبیعت‌نینگ قیته اویغانیشی، ایشگه اینتیلیش و حیات اوچون شور و شوق کۉرسه‌تیش، فصلی دیر. بهار گۉزه‌ل‌لیک، گللب یشنش، ایزگولیک و تیریک‌لیک رمزی دیر. بو فصلده بوتون طبیعت و موجوداتی اویغانه‌دی.

فعالیتلر:

۱– درس متنی‌نی بېش دقیقه‌ده اۉقیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

– بهار دېیلگنده نیمه‌لر آنگیمیزگه کېله‌دی؟

– بهارنینگ ملایم و یاقیملی هواسی و فارم اېسینی وجودگه نیمه بغیشله‌یدی؟

– بهار فصلی‌ده نیمه‌لرنی کۉره‌سیز؟

– کۉکلم فصلی قنده‌ی بیر فصل دیر؟

– کۉکلم فصلی انسانگه نیمه‌نی سېوینچی بېره‌دی؟

– کۉکلم فصلینی خلقیمیز نیمه اوچون یخشی کوتیب آله‌دیلر؟

۲– تۉرت گروپ‌گه بۉلینیب، کۉکلم فصلی یخشی‌لیگی باره‌سیده اۉیلنگ، کېین هر گروپدن بیر کیشی توریب اوز فکرینی باشقه‌لرگه اَیتسین.

۳– قوییده‌گی ینگی لغت‌لرنی کتاب سۉزلیگیدن تاپیب، تۉرت– بېش‌ته‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

یېره‌لیش، آنگ، اینتیلیش، یاقیملی، فارم، اېسین، اېسیش، موز، بورکه‌ماق، سیره‌ش، شاوقین، هیدی، انیق، سېوینچی، چارله‌ماق، موسم، اوروغ، اونوملی، اولوش، بیره‌م، ایلیق، تینیم.

۴– هر قطاردن بیر اۉقووچی توزگن جمله‌لریدن نېچیته‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین. صنفداشلر تۉغری یا ناتۉغریلیگی حقیده اۉز فکرلرینی ایتسین‌لر.

۵– نوروز بیره‌می و دهقان کونینی قنده‌ی کوتیب آله‌سیز؟ بو باره‌ده هر گروپ‌دن بیر کیشی توریب، بیلگن‌لرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

اوی تاپشیریغی:

۱– نوروز کونی عایله‌نگیزده نیمه یېمک‌لر پیشیره سیزلر؟ اوشبو حقده هر کیم اۉز عایله اعضالری یاردمی بیلن بیلگن‌لرینی نېچه سطرده یازیب کېلتیرسین.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

– بابر، اېرکین‌دن سۉره‌دی: سېنی آته‌نگ کیم دیر؟

– قه‌ی یېردن بۉله‌سن؟

– بو یېرده نیمه قیله‌سن؟

– باتور کۉزلرینی آچیب، او یاق– بو یاققه قره‌دی.

– مکتب گه کېته یاتگنیمیزده مېن آرقه‌ده اېدیم، اوکه‌م آلدینده اېدی.

– بیزنینگ باله‌لریمیز یَیلاققه کېتگن‌لر، اۉزیمیز قیشلاقده‌میز.

کېلیشیک قۉشیمچه‌لری:

آت یا که آتلشگن سۉزنینگ فعل‌گه، آت‌گه بۉلگن مناسبتی و تابع‌لیگی‌نی افاده‌له‌یدی.

کېلیشیک‌لر نامی قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر:

۱– باش کېلیشیک ( ) – : گللر کۉکردی، مېن کېتدیم.

۲– قره‌تقیچ کېلیشیک (نینگ) – : کتاب نینگ عنوانی، اونینگ آته سی

۳– توشوم کېلیشیک (نی) – : کتابنی اۉقیدیم، اونی کۉردیم.

۴– جۉنه‌لیش کېلیشیک (گه، که، قه) – : کېلک گلگه قۉندی، موشوککه نان بېردیم، قیشلاققه باردیک.

۵– اۉرین– پیت کېلیشیک (ده) – : کتابده یخشی معلومات بار، امتحان حالی آلدینده.

۶– چیقیش کېلیشیک (دن) – : اۉرتاغیم دن کتابینی سۉره دیم. اوندن درس اۉرگندیم.

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی متن‌نی اۉقیب، نوبت بیلن بیرین–کېتین اۉرین‌لرینگیزدن توریب، اولرده‌گی کېلیشیک قۉشیمچه‌لرنی بیر– بیرینگیزگه ایتیب بېرینگ:

بهلول بیر کون هارون‌الرشیدنینگ سرایی‌گه باردی، خلیفه‌نی کۉریشی‌گه مؤفق بۉلمه‌دی، باریب تختی اوستیگه اۉلتیردی. یساوللر بهلول‌نی تانیمه‌ی، تخت‌دن توش، دېب اوریب باشینی یاردیلر. باشیدن قان آقه‌یاتگن چاغده هارون‌الرشید سرای‌دن چیقیب کېلدی. بهلول اونگه قره‌ب کولیب یباردی. خلیفه اونینگ قاشیگه کېلیب، کۉپ ادب و تعظیم بیلن سۉره‌دی:

سیزگه نیمه بۉلدی؟ نیمه اوچون بونداق کوله‌سیز؟

بهلول:

مېن بیر ساعت سېنینگ تختینگ اؤستیگه اؤلتیردیم، چیده‌آلمه‌ی، اوریب باشیم‌نی یاردیلر، سېن کیم ییل‌لردن بېری بو تخت‌نینگ اؤستیگه اؤلتیریبسن، سېنینگ حالینگ نې بؤلغه‌ی، دېب کوله‌من، دېدی.

هارون الرشید بو سؤزنی اېشیتیب، بهلول‌نینگ ایاغی‌گه توشیب، عذر سؤره‌ب، کؤپ تعظیم و اکرام بیلن اونی سرای‌دن اوزه‌تدی.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده کېلیشیک قؤشیمچه‌لرینی بېلگیلب یازینگ:

- بهار دېیلگنده حرکت و قوزغه‌لیش، ایش و فعالیت آنگی‌میزگه کېله‌دی.

- بهارنینگ ملایم و یاقیملی هواسی اېسیب کېلگنده، موزلنگن یوره‌کلرگه نور و حرکت یوگوره‌دی.

- بهارده تورلی گللرنینگ هیدی انسان نی تورلی هیدلر و عطرلرگه بورکه‌یدی.

- بهارنینگ کېلیشی بیلن بوتون موجودات وجودیگه قیته‌دن جان کیره‌دی.

- بهارنینگ بیرینچی کونی- نوروز بیره‌می هر ییل ایلیق کوتیب آلینه‌دی.

- بو موسم‌ده اؤقووچیلر و اؤقیتووچیلر مکتب‌لریگه قیتیب، درسلری‌گه باشله‌یدیلر.

- بهار طبیعت‌نینگ گؤزه‌ل‌لیگی‌گه ینه‌ده گؤزه‌ل‌لیک قؤشه‌دی.

- ینگی ییل پېشوازی‌گه آلدین‌دن یخشی تیارگرلیک آله‌دیلر.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب کېلیشیک قؤشیمچه‌لری بیلن تؤلدیرینگ:

- گل . . . . کؤرماقچی بؤلسنگ، گلستان . . . . بار.

- بیز کېله‌جک هفته . . . . . بدخشان . . . . بارر‌میز.

- بیز اؤتگن کونی طلا تپه . . . . . تاپیلگن قدیمگی یادگارلیک‌لر . . . . . موزیم . . . . . . کؤردیک.

- قیرغی . . . . . چیده‌گن قیرغ بیری . . . . . هم چیده‌یدی.

- کوز . . . . . درختلر . . . . . آلتین یپراغلری تؤکیله‌دی.

اوی تاپشیریغی:

کېلیشیک قؤشیمچه‌لرینی انیقلاوچی بېش سطرلیک بیر مطلب یازینگ.

بېشینچی درس

هدفلر:
١- امانتدارلیک حقیده معلومات‌گه اېگه بۉلیش.
٢- باش کېلیشیک تۉغریسیده معلومات تاپیش.

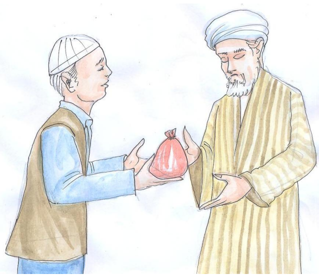

سۉراقلر:
١- امین دېب قنده‌ی کیشینی اَیته آله‌میز؟
٢- بیزلرگه بیر نرسه امانت تاپشیریلسه، نیمه قیلیشیمیز کېره‌ک؟

امانتدارلیک ثمره‌سی

ابراهیم بن ادهم مبارک(رحمةُالله علیه) جنابلری، بیر تاجر نینگ باغیگه نېچه ییلدن بېری، باغبانلیک قیلردی. باغ اېگه‌سی بیر کونی باقه کېلیب، مبارک جناب‌لریگه:

مېنگه بیر چوچوک انار کېلتیرینگ، دېدی.

مبارک(رحمةُالله علیه) جنابلری، انار درختلری آلدیگه باریب، بیر انارنی اوزیب کېلتیردی. تاجر انارنی بۉلک‌لب، ییب کۉرسه، شور اېکن. راحت‌سیزلنیب:

"سیزگه چوچوک انار کېلتیرینگ دېسم، شور انار کېلتیریب‌سیز! بارینگ چوچوک انار کېلتیرینگ! دېدی."

مبارک جنابلری باریب، ینه باشقه انار درختیدن بیر انار آلیب کېلدی. تاجر بو انارنی هم بۉلک‌لب، ییب کۉرسه، بو هم ناردان اېکن.

تاجر اۉپکه‌له‌نیب:

سیز چوچوک انار بیلن شور انارنی اَییره آلمه‌یسیزمی؟ دېدی.

مبارک(رحمةُالله علیه) جنابلری: یۉق اَییره آلمه‌یمن!

تاجر: نیمه اوچون؟

مبارک(رحمةُالله علیه) جنابلری: باغ‌نینگ مېوه‌لریدن حاضرگچه ییگنیم یۉق، شو اوچون تاتینی بیلمه‌یمن.

تاجر تعجب‌لنیب: نیمه اوچون باغ نینگ مېوه‌لریدن ییمه‌دینگیز؟

مبارک(رحمةُالله‌علیه) جنابلری: سیز باغ نی مېنگه تاپشیرگن‌سیز، اما مېوه‌لریدن یېماققه اجازه بېرگنینگیز یۉق، دېدی.

تاجر، مبارک جنابلری‌نینگ امین‌لیگی‌گه ایشانیب، کېین او کیشی‌گه کۉپ احترام قیلر اېدی.

تاجر مبارک(رحمةُالله‌علیه) جنابلرینی نېچه قتله سینه‌دی، لېکن مبارک جنابلریدن هېچ قنده‌ی عیب و نقص تاپالمه‌دی.

تاجرنینگ بیر چیرایلی و مؤمنه قیزی بار اېدی. اونینگ ساوچیسی کۉپ اېدی. تاجر، مبارک جنابلری‌نینگ امین، صادق و فراستینی یاقتیریب، خاتینی و قیزی بیلن مصلحت‌لشیب، او کیشی بیلن قیزینی اویلنتیردی.

الله ﷻ نېچه ییلدن سۉنگ بولرگه محدث، عالم، تقوالی و اولیاء کیشی عبدالله بن مبارک نی عطا قیلدی.

اساسی توشونچه:

مبارک(رحمةُالله‌علیه) حضرتلری، امین، صادق و ایشانرلی کیشی اېدیلر. شو امانتدارلیگی اوچون الله ﷻ اونگه "عبدالله بن مبارک" دېگن محدث، عالم، تقوالی و اولیاء فرزندنی عطا قیلدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی اۉقیتووچی اۉقیسین، اۉقووچیلر اېشیتیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه نوبت بیلن جواب بېرسین‌لر:

* مبارک جنابلری، بیر تاجر گه نیمه ایش قیلر اېدی؟
* بیر کونی تاجر باققه کېلیب، مبارک جنابلریگه نیمه ایش بویوردی؟
* مبارک جنابلری تاجرگه قنده‌ی انار آلیب کېلتیردی؟
* مبارک جنابلری‌نینگ ایکّینچی قتله آلیب کېلگن اناری قنده‌ی اېدی؟
* تاجر اۉپکه‌لنیب، مبارک حضرتلریگه نیمه دېدی؟
* مبارک جنابلری تاجرنینگ سۉراغیگه نیمه دېدی؟
* تاجر، مبارک جنابلری‌نینگ امین، صادق و فراستلی‌لیگی اوچون نیمه ایش قیلدی؟
* مبارک جنابلری و تاجرنینگ قیزی‌دن قنده‌ی فرزند توغیلدی؟

۲- درس متنی‌نی بیر اؤقووچی اؤقیسین، سؤنگ ایکّی اؤقووچی نوبتده توریب حکایه‌نی باشقه‌لرگه ایتسین‌لر.

۳- جدول‌نی تؤلدیرینگ:

۰	ق								
۱	ق								
۲	ق								
۳	ق								
۴	ق			غ					
۵	ق			غ					
۶	ق			ن					
۷	ق			ی		غ			
۸	ق			ق		و			

۱- اؤردککه اؤخشه‌گن کتّه‌راق قوش.
۲- انسان‌نینگ کؤزی اوستیده‌گی قیللرنینگ آتی.
۳- رنگ‌لر تؤریدن.
۴- انسان عضولریدن.
۵- قلعه، حصار.
۶- یاووق قوملریدن بؤلگن کیشی‌لرنی ایته‌دی.
۷- حمل آییده کپله‌دیگن بیر تورلی قوش.
۸- کؤپ ایاغلیک کیچیک حیوانلردن.

۴- قوییده‌گی لغتلر معناسینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

۱- چوچوک ۲- اؤپکه‌لماق ۳- آییرماق ۴- تات ۵- اولیاء

اوی تاپشیریغی:

قوییده‌گی تؤرتلیک‌لرنی کتابچه‌لرینگیزگه مشق خطی بیلن بیتینگ، سؤنگ توشونچه‌سینی یازیب کپلینگ:

قایسی مجلس دا کیم اپشیتسانگ سؤز
بیلگیل اول سؤز سینگا امانت دور
گر آنی اؤزگا ییر دا فاش ایتسانگ
اول امانت غه بول خیانت دور

هر کیشی کیم بیراو نی محرم ایتیب
مشورتده امین راز ایتتی
گر یاشوردی بیلیب صلاح سؤزین
اؤزینی قلب و حیله ساز ایتتی

حدیث الاربعین - علیشیرنوایی

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* مکتب تمانیدن بېریلگن کتابلرنی امانت دېک سقلش کېره‌ک.
* سنجر ایشنی آخریگچه یېتکزدی.
* اریق یاقه‌سیده ؤسیملیک‌لر ؤسگن ایدی.
* یولدوزلر آسمان‌ده پارلب تورگن ایدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده مکتب، سنجر، اریق، یولدوز سؤزلری باش کېلیشیک دیر.

باش کېلیشیک: بـو کېلیشـیک اساساً آت نینـگ جملـه‌ده ایگـه (فاعـل و مسـند) ایکـن‌لیگینـی تأمینله‌یدی. اونینگ کؤرستگیچ قؤشیمچه‌سی یؤق، اما کیم؟ نیمه؟ کیم‌لر؟ نیمه‌لر؟ سـؤراقلریدن بیریگـه جواب بؤله‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرگه باش کېلیشیک‌نی کؤرسه‌تینگ:

* تاجر بیر کونی باققه کېلیب، مبارک جنابلریدن بیر انار ایسته‌دی.
* مبارک جنابلری، انار درختیدن بیر انار اوزیب کېلدی.
* انار درختی کؤپ سیرحاصل ایدی.
* تگاب‌ده تاتلی انار تاپیله‌دی.
* قندهارده چوچوک انارلر بار.
* انار درختی‌نینگ گلی قیب- قیزیل دیر.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی بېریلگن سؤزلر بیلن تؤلدیرینگ:

یېر، اوکتم چوپان، تاغلردن، ایرکین، آی‌قیز

* .... آنه‌سیگه یاردملشه‌دی. * .... ساعت سکیزده ایشیگه باشله‌دی.
* .... قؤی‌لرینی، دله‌لرگه اؤتلتگنی آلیب کېتدی.
* .... قویاش تېگره‌گیده ایلنه‌دی. * .... دریالر سووی تؤلیب آقه‌دی.

۳- درس متنی‌نی بیر اؤقووچی توریب اؤقیسـین، باشـقه اؤقـووچیلر دقـت بـیلن ایشـیتیب، درس نینگ کېلیشیک قؤشیمچه‌لی سؤزلرینی تنلب، کتابچه‌لریگه یازسین‌لر، سـؤنگی ایکّـی اؤقـووچی یـازگن سـؤزلرینی نوبتـده توریـب اؤقیسـین‌لـر. باشـقه اؤقـووچیلر تـؤغری و ناتؤغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

۱- کتابچه‌لرینگیزگه تؤرت جمله یازیب، اونده باش کېلیشیک‌نی بیلگی‌لب کؤرستینگ.

۲- قوییده‌گی سؤزلر نینگ معناسینی تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

چوچوک، اؤپکه‌لماق، سینه‌ماق، ساوچی، فراست، محدث، تقوالی، تاتلی، ایگه

آلتینچی درس

هدفلر:

۱- حضرت عثمانﷺ سیرت‌لری بیلن تانیشیب، اۉرنک آلیش.

۲- جۉنه‌لیش کېلیشیک‌لر حقیده معلومات تاپیش و اۉقیگن نرسه‌لریده بېلگیله‌ی آلیش.

سۉراقلر:

۱- حضرت عثمانﷺ دن آلدین مسلمانلرنینگ خلیفه‌سی کیم ایدی؟

۲- حضرت عثمانﷺ حضرت محمدﷺ گه کیم بۉلر ایدیلر؟

حضرت عثمان(رض) سخاوتی

حضرت ابوبکرصدیقﷺ خلافتلری وقتیده خلق کتّه قورغاقچیلیک و آچرچیلیک بیلن یوزمه-یوز بۉلدیلر. آسماندن بیر تامچی یامغیر تامچی‌لمه‌دی؛ هیچ‌قنده‌ی بیر اۉسیملیک اۉسمه‌دی؛ حیوانلر قیریلدی؛ خلق قورغاقچیلیک و آچرچیلیک‌دن اۉلیم بوساغه‌سیگه باریب قالدیلر. خلققه تیریکچیلیک قیین بۉلیب قالگنی اوچون همه‌لری حضرت ابوبکرﷺ نینگ آلدیگه باریب:

"کۉپ وقتدن بېری یامغیر یاغمه‌یدی و یېردن هم اۉسیملیک کۉکرمه‌گن. مسلمانلر اۉلیمنی کوتماقده‌لر، یېرده سوو و بیزده یېمک اوچون هېچ نرسه یۉق. نیمه ایش قیلیشیمیزنی بیلمه‌یمیز. اېندی سیز نیمه بویوره‌سیز، نیمه ایش قیله‌یلیک؟" دېدیلر.

حضرت ابوبکرصدیقﷺ اولر گه:

صبر قیلینگ! کېچه‌گچه بو قیین‌چیلیکنی اللهﷻ رفع قیله‌دی، دېب امید بیلدیردیلر.

هنوز قویاش باتمه‌ی توریب، حضرت عثمانﷺ نینگ تجارت کاروانی شام‌دن مدینهٔ منوره‌گه یېتیب کېلدی.

مدینه خلقی بو خبرنی ایشیتگچ، کېچیکتیرمه‌ی اونینگ پېشوازیگه چیقدیلر. بو کاروان‌ده بیر مینگ تویه‌ده بوغدای، یاغ و مویز آرتیلگن ایکن. کاروان‌نینگ حضرت عثمانﷺ اویلری تؤغریسیده تؤخته‌شی بیلن مدینه تاجرلری قاشلریگه کېلدیلر. حضرت عثمانﷺ اولرنی کؤرگچ:

– نیمه تیله یسیزلر؟ دېب سؤره‌دیلر.

اولر:

– بیز بو کاروان‌نی ساتیب آلیش اوچون آلدینگیزگه کېلگن‌میز! نېگه کیم خلق بونگه کؤپ محتاج دیر، دېدیلر.

حضرت عثمانﷺ :

– کؤپ یخشی، آله‌دیگن بؤلسنگیز، مېنگه قنچه فایده بېره‌سیزلر؟ دېدیلر.

تاجرلر:

– هر بیر درهمینگیز اوستیگه ایکّی درهم فایده قؤییب تؤله‌یمیز! دېدیلر.

– مېنگه بوندن کؤره کؤپراق فایده بېره‌دیگن کیشی بار!

– اونده‌ی بؤلسه بیز هر بیر درهمینگیزگه اوچ درهم تؤله‌یمیز!

– بوندن هم آرتیقراق بېره‌دیگن کیشی بار!

– کؤپ یخشی، هر درهمینگیز اؤرنیگه تؤرت درهم تؤله‌یمیز!

– مېن تانییدیگن کیشی بوندن هم کؤپراق فایده بېره‌دی!

– هر درهمینگیز عوضیگه بیز هم سیزگه بېش درهم بېره‌میز!

– او کیشی مېنگه بوندن هم کؤپراق بېره‌دی!

– ای ابا عمر! بیزدن باشقه مدینه‌ده ینه تاجر یؤق و بیزدن هم آلدین هېچ بیر تاجر سیزنینگ آلدینگیزگه کېلمه‌گن–کو؟ دېمک سیزدن بونده‌ی یوقاری بیع گه آله‌دیگن کیشی کیم دیر؟ اَیتینگ‌چی؟

حضرت عثمانﷺ :

اللهﷻ هر بیر درهم تؤغریسیده مېنگه اؤن درهم بېره‌دی. اگر سیزلر بوندن کؤپراق تؤله‌یدیگن بؤلسنگیز، سیزلرگه ساته‌من.

بونی تاجرلر ایشیتیب:

– بیز مونچه فایده‌نی سیزگه تؤله‌ی آلمه‌یمیز! دېدیلر.

حضرت عثمانﷺ :

مادامیکه شونده‌ی ایکن، دېمک مېن هم اللهﷻ نی گواه آلیب بو کاروان‌ده‌گی برچه بوغدای، یاغ و مویزنی اونینگ یؤلیگه وقف قیلیب، کمبغل‌لر، محتاج، قشاق و ناتوان کیشی‌لرگه بؤلیب بېره‌من، دېدی.

اساسی توشونچه:

الله ﷻ یۉلیگه مال- دولتدن اۉتیش، اونینگ راضی‌لیگی اوچون برچه فقیر، ناتوان، قشاق و کمبغل‌لرگه یاردم بېریش، سخاوت و جوانمردلیک دیر.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی تۉرت- بېش دقیقه ایچیده اۉقیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- قورغاقچیلیک و آچرچیلیک مسلمان‌لر ایچیده قیسی خلیفه وقتیده مدینه‌ده یوز بېرگن اېدی؟
- مسلمانلرگه تیریک‌چیلیک شرایطی قیین بۉلگنده، حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه قاشیگه کېلیب نیمه عرض قیلدیلر؟
- حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه اولرگه نیمه دېدیلر؟
- اۉشه پیت‌ده قویاش باتمسدن آلدین، کیم نینگ کاروانی شام‌دن مدینهٔ منوره‌گه کېلدی؟
- حضرت عثمان رضی الله عنه نینگ قاشیگه مدینه تاجرلری باریب، نیمه دېدیلر؟
- آخرده حضرت عثمان رضی الله عنه مدینه تاجرلری تمانیدن بېریلگن پیشنهاد گه قنده‌ی جواب بېردیلر؟

۲- قوییده‌گی سۉزلر معناسینی تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

قورغاقچیلیک، آچرچیلیک، سخاوت، خلافت، بیع، درهم، تۉله‌ماق

اوی تاپشیریغی:

سخاوت و جوانمردلیک باره‌سیده اېشیتگن، اۉقیگن و کۉرگن‌لرینگیزنی تۉرت- بېش سطرلیک قیسقه بیر مطلب‌ده یازیب کېلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیباتگنده تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

۱- بیز سیز گه جان و دل بیلن کمک‌لشیش گه تیارمیز.

۲- قویاش تاغ آرقه سی گه باتدی.

۳- همه مکتب گه کېلدی؛ لېکن احمد هنوزگچه کېلمه‌گن.

۴- یخشی سۉز گه قولاق سال، یمان سۉز گه اولاق سال.

۵- سیزنینگ سۉراغینگیز گه اۉزیم جواب بېره‌من.

۶- یخشی سۉز فیل‌نی هم یۉل گه سالر.

جۉنه‌لیش کېلیشیگی:

بو کېلیشیک جمله آره‌سیده‌گی سۉزلرنی بیر- بیریگه باغله‌یدی و (گه) قۉشیمچه‌سی بیلن افاده‌لنه‌دی. سۉز نېگیزی آخریده (ک) یا که (گ) تاوشی بۉلسه (که) و (گه)، و اگر ق و غ بۉلسه، (قه) شکلی قۉشیله‌دی؛ مثال: کورک- کورککه، قشلاق- قشلاققه، تاغ- تاققه، باغ- باققه، مثال:

کیمگه که بار همت ایله اعتماد
عاقبت الامر تاپر اول مراد

بیر قیزی بار ایردی مه خاوری
عارضیگه شمس و قمر مشتری
(احمد بلخی)

سیغر بیر حجره گه اۉن ایکّی مهمان
بیر اقلیمه سیغیشمس ایکّی سلطان

کیم ظلم ایلین اوزاتسه سلطان بۉلرمی؟ بۉلمس
قۉی لر گه قورت هرگز چوپان بۉلرمی؟ بۉلمس

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، جۉنه‌لیش کېلیشگی‌نی بېلگیلنگ:

بیر کون لک‌لک تولکی‌گه ایتدی:

سېن اوی‌گه قره‌ب اۉلتیر، مېن اوچیب باریب اۉزیمیز و باله‌لریمیزگه اوقات تاپیب کېله‌من.

تولکی راضی بۉلیب، آلتی کونگچه اوی‌ده اۉلتیردی. لک‌لک کېلمه‌دی، آچلیکدن اۉلر حالی‌گه توشدی. اویاق، بو یاققه قره‌ب کیشینی کۉرمه‌ی لک‌لک‌نینگ بیرته باله‌سینی یېب قۉیدی. شونده لک‌لک کېلدی. تولکی اونی کۉریب ییغی‌گه باشلب ایتدی:

بۉیی اوزون جانینگ، کسل بۉلیب اۉلیب قالدی، شونگه ییغله‌یمن.

لک‌لک خفه بۉلیب، ییغلب باله‌سینی آلیب تولکیدن یشیریب باشقه یاققه اوچیب کېتدی.

۲- جۉنه‌لیش کېلیشگی‌نی انیقلاوچی اوچ- تۉرت جمله یازینگ.

۳- هر قطاردن بیر کیشی توریب توزگن جمله‌سینی اۉقیسین، باشقه‌لر تۉغری یا ناتۉغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین.

اوی تاپشیریغی:

جۉنه‌لیش کېلیشگی‌نی انیقلاوچی بېش سطرلیک بیر مطلب یازینگ.

ییّینچی درس

هدفلر:

۱- شعر مفهومینی توشونیب، او حقده سؤزله‌ی آلیش.

۲- شعرنی دکلمه قیله آلیش.

۳- "قره‌تقیچ" کېلیشیگی‌نی بیلیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

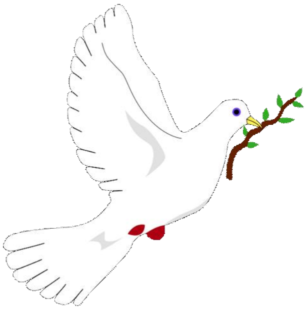

سؤراقلر:

۱- بیرلیک نیمه دېگنی؟

۲- بیرلیک‌نینگ نیمه فایده‌سی بار؟

برکت، بیرلیکده

بیرلیک نی توزینگ دوستلر
بیرلیکده محبت بار
بیرلیکده بؤلینگ دایم
ایل ایچره توزینگ وحدت
بیرلیک بیله یورت آباد
فیض و برکت بیرلیک

بیرلیک بیله ایل یشنر
بیرلیکده شفقت بار
تینچلیک بیله ایل قایم
ایل لرگه قیلینگ خدمت
وحدت بیله ایل دلشاد
بیرلیک ایل اوچون جان دېک

اساسی توشونچه:

بیرلیک بار یېرده تینچلیک، مهر و محبت، اېناقلیک و برکت بار، شـونینگ اوچـون اېللـر ارەسـیده بیرلیک اؤرنه‌تیشیمیز کېره‌ک. هر بیر انسان بیرلیک بـیلن اؤز اېزگـو نیـت‌لریگـه اېریشـه‌دی. حقیقتـده بیرلیک همه‌میزگه ابدی غایه و منگو ایستک بؤلیشی لازم.

فعالیتلر:

الف– شعرنی دقت بیلن اؤقیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

۱– شعر نیمه حقیده اَیتیلگن؟

۲– بیرلیک انسانلرگه نیمه‌لرنی ساوغه کېلتیره‌دی؟

۳– شعرنینگ سؤنگی بیتیده بیرلیک نیمه‌گه اؤخشه‌تیلگن؟

۴– فیض و برکت سؤزلری شعرنینگ قیسی بیتیده کېلتیریلگن؟

ب: قوییده‌گی ینگی لغت‌لر معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

توزماق، بیرلیک، قایم، وحدت، فیض

ج: هر قطاردن بیر کیشی توریب، یوقاریده‌گی سوزلردن بیرته‌سینی تنلب بیر جمله توزیـب، ایتیب بېرسین.

اوی تاپشیریغی:

بیرلیک فایده‌لری و نفاق ضررلری حقیده کمیده بېش سطرلیک متن یازینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۏقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۏزلرگه دقت قیلینگ:

۱- بیرلیک<u>نینگ</u> قدرینی برچه‌میز بیلیشیمیز کېره‌ک.

۲- بیرلیک <u>نینگ</u> قدرینی، بیرلیک بۏلمه‌گن پیتده بیله‌میز.

یوقاریده‌گی "نینگ" قۏشیمچه‌سینی "قرتقیچ کېلیشک" قۏشیمچه‌سی دېیدیلر. بو قۏشیمچه، اۏزیدن کېینگی سۏزنی اۏزیدن آلدینگی سۏزگه قره‌ته‌دی.

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۏش یېرلرینی تۏلدیرینگ:

۱- بیرلیک بار یېرده . . . . بار.

۲- ایللر . . . . بیرلیک . . . . کېره‌ک.

۳- بیرلیک . . . . دۏستلر.

۴- ایل ایچره . . . . وحدت.

قوییده‌گی جمله‌لرنی چیرایلی خط بیلن کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ‌لر:

۱- بیرلیک بار یېرده مهرومحبت بار.

۲- بیرلیک، فیض و برکت کېلتیره‌دی.

۳- ایل ایچره بیرلیک ابدی بۏلسین.

۴- یورت، بیرلیکده یشنه‌یدی و آباد بۏله‌دی.

۵- ایللر ایچره بیرلیک توزیشیمیز کېره‌ک.

اوی تاپشیریغی:

بیر کیچیک خاطره یا حکایه یازیب، اونده حاضرگچه اۏقیگن (باش کېلیشیک، جۏنه‌لیش کېلیشک و قره‌تگچ کېلیشیک) قۏشیمچه‌لرینی ایشله‌تیب، تگیگه خط چیزیب، کۏرسه‌تینگ.

سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- نظافت و پاکیزه‌لیک تؤغریسیده معلومات‌گه ایگه بؤلیش و تورموش‌ده رعایه قیلیش.

۲- اؤرین- پیت کېلیشیگی حقیده معلومات تاپیش.

سؤراقلر:

۱- نظافت و پاکیزه‌لیک حقیده نیمه‌لرنی بیله‌سیز؟

۲- نظافت‌نی مراعات قیلمه‌گن کیشی نیمه‌لرگه یؤلیقیشی ممکن؟

نظافت – ایمان نینگ بیر بؤله‌گی

نظافت، پاکیزه‌لیک دېگنی دیر. نظافت اېنگ یخشی فضیلت‌لردن سنه‌له‌دی.

الله ﷻ قرآن کریم ده: (اِن اللهَ یُحب التَّوابین و یُحب المُتطَهرین) "حقیقت ده الله ﷻ توبه قیلووچی و پاکیزه کیشی‌لرنی سېوه‌دی" دېب ایتگن

پیغمبریمیز حضرت محمد ﷺ : "نظافت، ایمان‌نینگ بیر بؤله‌گی دیر" دېب ایتگنلر.

نظافت‌نی مراعات اېتگن بنده‌سیدن الله ﷻ خرسند بؤله‌دی. پاکیزه‌لیک، ساغلیک و سلامت‌لیک‌نی انسانلرگه ارمغان قیله‌دی. هفته‌ده کمیده ایکّی- اوچ مرته سوو و صابون بیلن بدن‌نی یوویش کېره‌ک.

اۇسگن تیرناق‌لرنی قیرقیش ضرور. بدن کیر بۇلگن چاغده، تېریده‌گی تېشیک‌لر بېر کېله‌دی و شو سببلی انسان تورلی کسل‌لیک‌لرگه یۇلیقه‌دی. شونینگدېک تیرناق‌لر آلینمه‌گنده، تیرناق آستیگه میکروبلر جایلشه‌دی، شونینگ اوچون هر دایم قۉل‌لرنی صابون بیلن یوویب توریش کېره‌ک.

کییم‌لرنینگ دایم پاکیزه اسره‌لیشی ضرور، کییم کیر بۇلگنده ایسلنه‌دی. کییمی ایسلنگن کیشیدن انسانلر جیرکنه‌دی. اویده‌گی بویوم‌لر، اینیقسه ییمک ییه‌دیگن بویوم‌لرنی پاکیزه اسره‌ش کېره‌ک. عایله، مکتب و اطراف- محیط نینگ پاکیزه بۇلیشی لازم.

نظافتنی مراعات قیلیش، ساغلام‌لیک، قوونچ و اجتماعی حرمت‌نینگ ضامنی دیر. انسان‌نینگ جسمی نظافت گه محتاج بۇلگنی دېک، اونینگ روحی و یشه‌یدیگن محیطی هم نظافت‌گه محتاج دیر.

اساسی توشونچه:

نظافت دېگنده پاکیزه‌لیک توشونیله‌دی. الله ﷻ توبه قیله‌دیگن و پاکیزه کیشی‌لرنی سېوه‌دی. حضرت محمد ﷺ نظافت ایمان‌نینگ بیر بۇله‌گی دېب، ایتگنلر.

نظافت‌نی مراعات اېتیش الله ﷻ خۇشلیگی‌گه سبب بۇله‌دی. پاکیزه‌لیک ساغلام‌لیکدن درک دیر.

فعالیتلر:

الف: درس متنیدن فایده‌لنیب، قوییده‌گی سۇراقلرگه جواب بېرینگ:

* الله ﷻ نظافت باره‌سیده نیمه دیگن؟
* حضرت محمد ﷺ نظافت حقیده نیمه دیگن‌لر؟
* نظافت‌نی مراعات اېتیش انسان‌گه نیمه آلیب کېله‌دی؟
* نظافت‌نی مراعات اېتیش اوچون نیمه قیلیش کېره‌ک؟
* نظافت‌نی مراعات قیلمه‌گن کیشی نیمه‌لرگه دوچ کېله‌دی؟
* کییمیمیزنی نیمه اوچون پاکیزه اسره‌شیمیز کېره‌ک؟

ب: درس متنی‌نی جیم اۇقیب، اوچ اۇقووچی نوبت بیلن نظافت حقیده فکر بیلدیرسین.

پ: قوییده‌گی لغتلر معناسینی سۇزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

نظافت، فضیلت، توبه، سېویش، تیرناق، بېرکیلیش، میکروب، تورموش، بویوم

اوی تاپشیریغی:

اۇزینگیزنی قنده‌ی پاکیزه اسره‌شینگیز حقیده آلتی سطردن عبارت قیسقه مقاله یازیب کېلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، آستیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

بدن کیر بؤلگنی‌ده تېریده‌گی تېشیک‌لر بېرکیله‌دی. نتیجه‌ده انسان تورلی کسللیک‌لرگه یؤلیقه‌دی. شونینگ دېک، تیرناقلر آلینمه‌سه، تیرناق آستیگه میکروبلر جایلشه‌دی و ییمک ییگن پیتده بو میکروبلر قارین‌گه باریب، تورلی کسللیککه یؤلیقتیره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن (ده) قؤشیمچه‌سی، اؤرین- پیت کېلیشیک قؤشیمچه‌سی دیر.

اؤرین- پیت کېلیشیگی: ایش- حرکت نینگ بیرار مکان و زمانده بجریلگنینی انگلته‌دی، اؤرین- پیت کېلیشیگی (ده) قؤشیمچه‌سی بیلن شکللنه‌دی.

مثال: صنفده درس اؤقیله‌دی. (اؤرین، مکان)

قیش فصلیده قار یاغه‌دی. (زمان)

فعالیتلر:

الف:- الله ﷻ قرآن‌کریم‌ده نظافت حقیده، بویورگن کلامینی وحضرت محمد ﷺ اَیتگن سؤزلرینی یازیب، اولرده اؤرین- پیت کېلیشیک قؤشیمچه‌سینی کؤرسه‌تینگ.

ب:- درس متنیدن اؤرین- پیت اِیشله‌تیلگن سؤزلرنی تنلب یازینگ، یازگن سؤزلرنی ایکّی اؤقووچی اؤقیسین و باشقه اؤقووچیلر تؤغری و ناتؤغری‌لیگی حقیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

ج: قوییده‌گی لطیفه‌نی اؤقینگ. لطیفه‌ده اؤرین- پیت کېلیشیگی ایشله‌تیلگن سؤزلرنی کؤرسه‌تینگ:

افندی دریاده چؤمیله‌یاتگن ایدی. تؤر تشله‌یاتگن بلیقچیلرنی کؤریب قالدی. افندی شونغیب باریب، تؤرگه کیردی. بلیقچیلر، تؤرگه جوده کتّه بلیق ایلیندی دېگن خیالده تؤرنی تارتیب آلدیلر، قرسه‌لر، افندی ایلجه‌یب اؤلتیرییدی.

بلیقچیلر: افندی! سیز تؤرده نیمه قیلیب یوریب‌سیز؟ دېدیلر.

افندی: کؤپ ییللردن بیری بلیق بؤلیب، تؤرگه توشیش‌نی آرزو قیلیب یورر ایدیم، ارمان‌ده کېتمه‌ی دېدیم دېب، جواب بېرییدی.

د: قوییده‌گی جدول‌نی تۉلدیرینگ:

۰	چ							
۱	چ							
۲	چ							
۳	چ							
۴	چ							
۵	چ			چ				
۶	چ			خ				
۷	چ			ل				

۱- کورشده ایشله‌تیله‌دیگن هنر.

۲- تۉغری، راست، حقیقت.

۳- یاروغلیک یره‌ته‌دیگن نرسه.

۴- قازیلگن و یا کاولنگن ییر.

۵- قوشلر سانیدن.

۶- چای ایچیله‌دیگن ییر.

۷- چقیرماق، دعوت قیلماق، مهمان قیلماق.

اوی تاپشیریغی:

اۉرین- پیت ایشله‌تیلگن کمیده تۉرت جمله کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ.

تۉقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- آتایی بلخی و اونینگ شعری بیلن تانیشیش.

۲- توشوم کېلشیک‌لری باره‌سیده معلومات تاپیب، اولرنی جمله‌لرده تانیب، ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- بلخ آتینی ایشیتگن‌سیزمی؟ بلخ شاعرلریدن قیسی‌لرینی تانییسیز؟ بیر نېچیته‌سینی اَیتیب بېرینگ!

۲- آتایی بلخی‌نینگ اَتینی ایشیتگن سیزمی؟ اونینگ شعرلریدن بیرار بیتنی بیلسنگیز، اۉقیب بېرینگ!

آتایی بلخی

آتایی بلخی بلخ‌ده توغیلگن. او، هجری تۉقّیزینچی عصرنینگ بیرینچی یریمیده بلخ‌ده یشر ایدی. اسماعیل آتا، آتایی‌نینگ آته‌سی ایدی، بو کیشی ابراهیم آتانینگ اۉغلی و تورکستان پیری خواجه احمد یسّوی‌نینگ ایناغه‌سی بۉلر ایدی.

آتایی انسان سېور، استعدادلی، خوش‌خلق، خوش‌طبع و درویش صفت انسان بۉلگنلیگی اوچون طبیعتی و یوره‌گیدن بای کیشی ایدی. اونینگ اَیتگن شعرلری اۉز زمانیده بوتون تورکلر آره‌سیده یَیره‌لگن ایدی. ترکانه شعر اَیتردی و شعرلریده سېوگی و محبت کېنگ کۉلمده عکس ایتتیریلگن؛ ظلم، انصاف‌سیزلیک و عدالت‌سیزلیک‌نی قره‌له‌گن.

آتایی بیلیم سېور، معرفت‌پرور کیشی ایدی و اۉز عصری‌نینگ بویوک بیلیمدانی و عاقل و فیلسوف کیشی‌لریدن سنه‌لردی. اونینگ شعرلریده تورلی بیلیم‌لرگه تېگیشلی سۉزلرنی اۉقییمیز.

بو آتاقلی شاعرآلدیده تورکی و دری کبی بای ادبیات‌گه ایگه بۉلگن تیل‌لرنینگ کتّه خزینه‌سی تورگن ایدی. او بو خزینه‌دن فایده‌لنیب، نایاب اینجولرنی آلیب رشته‌گه تیزدی.

آتایی هر یېرده بۉلگنده اۉزی‌نینگ انسانی بورچینی اونوتمه‌دی. عصریده دوام قیلیب باره‌یاتگن قیینلقلر سببلی وطندن اجره‌لیش‌گه مجبور بۉلدی. ولایت مه- ولایت، یورتمه- یورت سفر قیلدی. بلخ‌دن هرات گه باردی و اوندن سمرقندگه کېتدی و او یېرده فقیرانه یشه‌دی.

آتایی هېچ کیم‌دن آت و تۉن تیله‌مه‌دی. سرای، کاخ و ایوان‌گه محتاج بۉلمه‌دی. او، کۉپ مسافرت‌دن کېین قیتیب وطنی، بلخ‌گه کېلدی و شوییرده وفات ایتدی. اونینگ مزاری بلخ‌ده دیر.

بوستان وقتی بۆلدی

قـولاغ ســالسنگ آتـایی ســۆزلریگه — نثـار ایتـگه‌ی ســنـگه بـو دُر منـظـوم

* * *

کېل ای دلبر که بۆستان وقتی بۆلدی — گل آچیـلـدی، گلســتان وقتی بـۆلـدی

* * *

اۆقیب گل بختیـنی مجلســـده هــردم — بۆلیب سرخوش گل افشان وقتی بۆلدی

* * *

مغـنی‌لــرغـه بـلـبـل‌لــر بیـکـیـن زار — هـزاران نـوع الـحــان وقـتـی بـۆلـدی

* * *

بـو دم کیـم گل قیـلـور بلبل‌غه افغان — آتـایی‌غـه هـم احسان وقـتـی بـۆلدی

اساسی توشونچه:

آتایی بلخی بلخدن بۆلیب، خواجه احمد یسّوی ایناغه‌سی‌نینگ نبیره‌سی ایدی. آتایی استعدادلی، خوش طبع و درویش صفت کیشی ایدی. شعرلری اۆز عصریده بوتون تورکلر آره‌سیده یَیره‌لگن ایدی. او تورکانه شعر اَیتر ایدی. اونینگ شعرلریده محبت و سېوگی عکس ایتتیریلگن.

فعالیتلر:

۱- تۆرت گروپگه بۆلینیب، درس متنینی اۆز آلدینگیزده تۆرت- بېش دقیقه ایچیـده اۆقیـب، اوندن سۆنگ آتایی بلخی حقیده اۆرگنگن‌لرینگیزنی هر گروپدن بیر کیشی توریب باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

۲- قوییده‌گی ینگی سۆزلر معناسینی سۆزلیکدن کۆچیریـب، اولـردن اوچ- تـۆرت‌تـه‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

انسان سېور، خوش‌طبع، طبیعت، درویش صفت، تورکانه، کۆلم، معرفت، فیلسوف، تېگیشـلی، خزینه، اینجو، رشته، بورچ، یورت، فقیرانـه، نثـار، بوسـتان، مغنـی، الحـان، احسـان، بیکـین، سرخوش.

۳- هرگروپدن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لردن بیـر نېچتـه‌سـینی باشـقه‌لرگـه اۆقیـب بېرسین؛ باشقه‌لر تۆغری و ناتۆغری‌لیگی حقیده اۆزفکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۴- آتایی بلخی حقیده اۆرگنگن معلوماتلرینگیزدن تۆرت- بېش سطر یازیب، هرگروپدن بیـر کیشی باشقه اۆرتاق‌لرینگیزگه اۆقیب بېرینگ.

اوی تاپشیریغی:

۱- آتایی بلخی‌نینگ، بوستان وقتـی بۆلـدی، دېگـن شـعری‌نیـنـگ مفهـومینی نثرگـه اۆگیریـب، کېلتیرینگ و بوتون شعرنی یا که بیر نېچه بیتی‌نی یادلنگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اؤقیب، تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه توجه قیلینگ:

– آتایی بلخی ظلم‌نی، انصاف‌سیزلیک‌نی و عدالت‌سیزلیک‌نی قره‌له‌یدی.

– آتایی شعرلریده تورلی بیلم‌لرگه تېگیشلی سؤزلرنی کؤره‌میز.

– آتایی تورکی و دری ادبیاتی‌نینگ کتّه خزانه سیدن نایاب اینجولرینی آلیب رشته‌گه تیزدی.

– آتایی هر یېرده بؤلگنی‌ده اؤز بورچی‌نی اونوتمه‌دی.

اؤقیب گل بختی نی مجلس‌ده هر دم

بؤلیب سرخوش گلستان وقتی بؤلدی

(آتایی)

یوقاریده‌گی چیزیق چیزیلگن (نی)، توشوم کېلیشیگی دیر.

توشوم کېلیشیگی:

بو کېلیشیک، اؤزیدن آلدینگی (آت) نینگ مفعول‌لیگی و ایش– حرکت اونینگ اوستیگه واقع بؤلگن‌لیگینی کؤرسته‌دی، کیم‌نی؟ نیمه‌نی؟ سؤراقلردن بیریگه جواب بؤله‌دی. هر وقت اؤتیملی (متعدی) فعل بیلن کېله‌دی؛ مثال:

– آیدین‌نی کؤردیم،قالین تؤقییدی، ایناغه‌سی قالین‌نی بازارگه آلیب باریب، ساته‌دی. اوندن قؤلگه توشگن پول‌نی ییغیب، یونگ آلیب اونی بؤیب، اېگیریب، قیته‌دن قالین قؤیه‌دی. بیر آی ایچیده کېچه و کوندوز تینمس‌دن ینه اونی تؤقییدی و شو یؤلدن اؤز عایله‌سی‌نینگ نفقه‌سینی تأمینله‌یدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده توشوم کېلیشیگی قالین‌نی، پول‌نی، اونی، نفقه‌سینی دېگن سؤزلر بیلن کېلگن. دقت قیلیب، ایشله‌تیش جایینی بیلیب آلینگ.

فعالىيەتلەر:

١- توشوم كېلىشىگى بىلەن ئىككى- ئۈچ جۈملە يازىڭ!

٢- ھەر قاتاردىن بىر كىشى تۇرۇپ، تۈزگەن جۈملىلىرىنى باشقىلارغا ئوقۇپ بېرسۇن ۋە باشقىلار ئۇ ھەقتە ئۆز پىكىرلىرىنى بىلدۈرسۇنلەر.

٣- قۇيىدىكى مەتبەدىن توشوم كېلىشىگىنى بېلگىلەپ يازىڭ:

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر دانا چال ئورمانغا بارىپ، توقىزتا خىمچىنى كېسىپ كېلتىرىپتۇ ۋە ئوغىللىرىنى چاقىرىپ، ئۇلارغا:

- بالىلىرىم، مەن سىزلەرنىڭ كۈچلىرىڭىزنى سىنىماقچىمەن! سىزلەر مەنشۇ توقىزتا قوشۇپ باغلانغان خىمچىنى سىندىرىپ كۆرىڭلەرچۇ؟ دەپتۇ.

ئوغىللىرى بىرىن- كېتىن خىمچىلەرنى سىندىرماقچى بولۇپتۇ، ئەمما قىلالماپتۇ. شۇندىن كېيىن دانا چال خىمچىلەرنى يەككە قىلىپ، بىرمۇ- بىر سىندىرىپتۇ ۋە ئوغىللىرىغا:

- بالىلىرىم، ئەگەر سىزلەر ھەم بىرلىشىپ تۇرسىڭىز، ھېچ بىر ياۋ سىزلەرنى يېڭەلمەيدۇ. ئەگەر بىر- بىرىڭىز بىلەن جېدەل قىلىپ ئايرىلىپ يۈرسىڭىز، ھەر كىم سىزلەرنى يېڭەلەيدۇ، دەپتۇ.

٤- قۇيىدىكى جۈملىلەرنى تولۇقلاڭ:

- بىز بەھاردىن باشلاپ . . . داۋام ئېتىۋەرماقچىمىز.

- سەن ئىمتىھان ئۈچۈن قىسقا كۈندىن دەرس . . . باشلاپسەن.

- ئوقۇتقۇچى بۈگۈن . . . چاقىرىپ . . . سۆزلىدى.

- ئوقۇغۇچىلار . . . تۈگەپ كۇتۇپخانىغا كېتىدۇ.

- چاي ئىچىلىدىغان جاي . . . . . يىغىلدۇق.

- ۋاپاسىز . . . . . ھايا يوق، ھاياسىز . . . . . . ۋاپا يوق.

٥- توشوم كېلىشىگى بولغان سۆزلەرنى كۆرسىتىڭ:

بازارغا، ئۆيدە، كىتابنى، چۆنتەكتە، قەلەمنىڭ، سىنىپداشىنى، يۈرىگىدە، ئۆزىنى، ئېرىتىگە، ئۇنىڭ.

ئۆي تاپشۇرۇقى:

١- توشوم كېلىشىگى بىلەن كەمىدە تۆت جۈملە يازىڭ.

٢- كەمىدە ئون سەترلىك بىر خاتىرە يا ھېكايە يېزىپ، ئۇندا ھازىرغىچە ئۆگەنگەن بارچە كېلىشىكلەرنى ئىشلىتىڭ ۋە ئاستىغا چىزىق چىزىپ، تۈرلىرىگە ئاجرىتىپ، كۆرسىتىڭ!

اۉنینچی درس

هدفلر:

۱- اساسی قانون حقیده معلومات تاپیش و اوندن اۉز حیاتده فایده‌لنیش.

۲- چیقیش کېلیشیگینی اۉرگنیب، متنلرده بېلگیلب، ایشلته بیلیش.

سۉراقلر:

۱- بیر عایله‌ده کیچیک، کتّه‌دن اطاعت قیلمه‌سه، او عایله‌نینگ عاقبتی نیمه بۉله‌دی؟

۲- اگر بیر اویده هر کیم‌نینگ بورچی بېلگی‌لنگن بۉلسه، اوی‌نینگ ایشلری قنده‌ی آلغه باره‌دی؟

اساسی قانون

تاریخ اۉقیتووچیسی هر کون صنف‌گه کېلگنیده، اۉقوچیلردن تۉرت- بېش دقیقه بۉلسه هم کونگی خبرلرنی سۉره‌ب، اولر بیلن فکر المشتیرردی. بیر کون تاریخ ساعتیده قابل اۉقووچیلردن بیری تۉخته‌میش:

استاد، شوکونلرده رادیو و تیلویزیون‌لرده اساسی قانون باره‌سیده کۉپ گپیره‌دیلر. اساسی قانون دېگنی نیمه‌دن عبارت دیر؟ بو باره‌ده بیزگه گپیریب بېرسنگیز، بیزنی جوده هم ممنون قیله‌سیز، دېدی اۉقیتووچی‌گه.

اۉقیتووچی ایسه، اۉقووچیلرگه قره‌ب شونده‌ی دیب باشله‌دی:
بیله‌سیزمی؟ انسان ذاتاً بیر اجتماعی موجود دیر. او، اۉز اجتماعی تورموشیده ضرور بۉلگن نرسه‌لرنی بجریش اوچون تیگره‌گیده‌گی آدملر بیلن ارتباطده بۉلیش‌گه مجبور دیر. بو علاقه‌لر بیر قنچه قاعده‌لر تیزیمی آرقه‌لی بیلگی‌لنه‌دی. شو قاعده‌لر بۉلمه‌گنده، حیات‌ده ترتیب سیزلیک یوز بیره‌دی. بو قاعده‌لر حقیقت‌ده بیر اجتماعی ضرورت صفتیده جامعه عضولری تمانیدن آره‌گه کیله‌دی. بیر جامعه‌ده منه‌شو حیاتی ضرورت‌لر اوچون قاعده‌لر تیزیمی قانون دیبله‌دی.
اوزاق بارمه‌یمیز! منه‌شو مکتبیمیزنی آلیب کۉره‌میز، ایرته‌لب وقت توریب مکتب‌گه کیلیش اوچون تیارگرلیک کۉره‌سیز؛ اۉزینگیز مکتب تعیین ایتگن وقتده درس‌گه حاضر بۉله‌سیز، درسلرنی ایزچیل اۉقییسیز، غیرحاضر بۉلمه‌یسیز، مکتبده صنفداشلرینگیز بیلن یخشی مناسبتده بۉله‌سیز، اۉقیتووچی تمانیدن تاپشیریلگن اوی تاپشیریغینی بجره‌سیز، بیز اۉقیتووچیلر هم سیزلر کبی مکتب تعیین ایتگن وقتده صنف‌گه کیلیب درس بیره‌میز، غیرحاضر بۉلمه‌یمیز، مکتب نظمی و پروگرامینی تطبیق ایته‌میز، مکتب اداره‌سی تمانیدن بیریله‌دیگن هدایت‌لرنی عمل‌گه آشیره‌میز!
قره‌نگ! منه‌شو ایشلرنینگ همه‌سی حقیقتده مکتبده بیر قانون‌نینگ بۉلیشیدن دلالت قیله‌دی، اگر منه‌شونده‌ی قانونلر مکتبده یا باشقه هر اداره‌ده بۉلمه‌سه، اداره‌سیزلیک و نظم‌سیزلیک یوز بیره‌دی و مکتب و اداره ایشلری کون‌سه‌یین بوزیلیب کیته‌دی.
عزیز و جانه‌جان اولکه‌میزده هم انه‌شونده‌ی بیر قانون موجود دیر و او، اساسی قانوندن عبارت. بونی ایشیتگچ، توخته‌میش استادیدن ینه سۉره‌دی:
استاد، اولکه‌میز اساسی قانونیده نیمه نرسه‌لر باره‌سیده معلومات بیریلگن دیر؟
استاد اَیتدی:
اساسی قانونده جامعه‌میزده یشه‌یاتگن برچه کیشی‌لرنینگ ایرکین‌لیکلری و مکلفیت‌لری بیلگیلنگن و اۉرته‌لریده‌گی مناسبتلردن کیلیب چیققن حق و حقوقلری و وجیبه‌لری تعیین ایتیلگن. افغانستان اساسی قانونی بیر سلسله یازیلگن اصول‌لردن عبارت بۉلیب، دولت‌نینگ تشکیلاتینی انیقله‌یدی. بو قانونده دولت ارگانلری کوچ و قدرتنی عملگه آشیریش یۉللری‌نینگ افاده‌له‌یدیگن عمومی و کلی قاعده‌لر کۉرسه‌تیلگن.
اۉلکه‌میز اساسی قانونیده کۉرسه‌تیلگن دولت شکلی جمهوری ریاستی دیر، اونده، مقننه، اجرائیه و قضائیه کوچلری و اختیارلری و حد- حدودی انیق‌لنگن.
اولوس‌نینگ دولت اوستیده‌گی حق و حقوقلری و اولرنینگ دولت تۉغریسیده‌گی وجیبه و مکلفیت‌لری، مقننه، اجرائیه و قضائیه کوچلری رئیس‌لری سیله‌نیشی و انتصاب بۉلیشی‌نینگ قنده‌ی‌لیگی قید ایتیلگن دیر. خلاصه قیلیب اَیتگنده، افغانستان اساسی قانونیده اۉلکه و اولوس تقدیری و تورموشی‌گه تیگیشلی برچه اداره‌لرنینگ بورچ‌لری و قیله‌دیگن ایشلری‌نینگ قنده‌ی‌لیگی بیلگیلنگن.

اساسی توشونچه:

اساسی قانونده بیر جامعه‌ده یشه‌یاتگن برچه کیشی‌لرنینگ ایرکین‌لیکلری و مکلفیت‌لری بېلگیلنگن و اؤرته‌لریده‌گی مناسبتلردن کېلیب چیقیب، حق- حقوق‌لری و وجیبه‌لری تعیین اېتیلگن. افغانستان اساسی قانونی بیرسلسله یازیلگن اصول‌لردن عبارت بؤلیب، دولت‌نینگ قنده‌ی‌لیگینی انیقله‌یدی. بو قانونده دولت ارگانلری کوچ و قدرتینی عملگه آشیریش یؤللرینی افاده‌له‌یدیگن عمومی و کلی قاعده‌لر کؤرسه‌تیلگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اؤن دقیقه‌ده اؤز آلدینگیزده جیم اؤقینگ، اوندن سؤنگ قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

- انسان قنده‌ی بیر موجود دیر؟
- انسان اجتماعی تورموش‌ده نیمه‌گه محتاج دیر؟
- انسان علاقه‌لری نیمه نرسه آرقه‌لی بېلگی‌لنه‌دی؟
- اگر انسان حیاتی‌ده نظم و قاعده بؤلمسه، نیمه یوز بېره‌دی؟
- اگر بیر مکتبده یا باشقه بیر اداره‌ده قانون بؤلمسه، نیمه یوز بېره‌دی؟
- اساسی قانون نیمه‌دن عبارت دیر؟
- افغانستان اساسی قانونیده نیمه‌لر بېلگیلنگن دیر؟

۲- تؤرت گروپگه بؤلینیب، اول افغانستان اساسی قانونیده کؤرسه‌تیلگن نرسه‌لر حقیده سؤزلنگ، اوندن کېین هرگروپدن بیر کیشی اؤرنیدن توریب، باشقه‌لرگه اؤز گروپی فکرینی بیلدیرسین و اؤرتاقلری تؤغریلیگی و ناتؤغریلیک‌لری باره‌سیده نظرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی لغت‌لرنی لغتنامه‌دن تاپیب، معنالرینی یازیب آلینگ، اول‌لر جمله‌سیدن تؤرت، بېش‌ته‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

اجتماعی، تورموش، مناسب، قاعده، حد- حدود، جامعه، تیارگرلیک، ایزچیل، هدایت، دلالت، اداره، اؤز باشیمچه‌لیک، ایرکین‌لیک، وجیبه، بورچ، اصول، پارلمان، مقننه، اجرائیه، قضائیه، اختیار، انتصاب، تقدیر.

۴- توزگن جمله‌لرینگیزنی هر گروپدن بیر کیشی باشقه‌لرگه اؤقیب بېرسین، تؤغری و ناتؤغریلیگی حقیده اېشیتگن‌لر اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

افغانستان اساسی قانونینی حرمت قیلیب، اونگه قره‌ب عمل قیلیش حقیده تؤرت- بېش سطرلیک بیر مطلب یازیب کېلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لر نینگ تگیگه خط چیزیلگن سؤزلریگه توجه قیلینگ:

تاریخ اؤقیتووچیسی اؤقووچیلردن هر کون خبرلرنی سؤره‌ب آلردی، بیر کون لایق اؤقووچیلردن بیری تؤخته‌میش استاددن سؤره‌دی: استاد، اساسی قانون دېگنی، نیمه‌دن عبارت دیر؟

او ایتدی: اساسی قانون بیر سلسله یازیلگن اصول‌دن عبارت دیر؛ اونده دولت تشکیلاتی انیقلنه‌دی.

بو کېلیشیک "دن" قؤشیمچه سی بیلن افاده‌لنه‌دی.

کمال اېت کسب کیم عالم اوییِ دین
سېنگا فرض اؤلماگای غمناک چیقماق
جهـان دیـن ناتمـام اؤتـمـاق بعیـنه
اېـرور حـمـام دیـن نـاپـاک چیقماق
نوایی

یوقاریده‌گی جمله‌لرده چیقیش کېلیشیگی (دن- دین) (استاددن، نیمه‌دن، اصول‌دن، اؤقوچیلردن، اوییِ‌دین، جهان‌دین حمام‌دین) دېگن سؤزلرده ایشله‌تیلگن.

چیقیش کېلیشیگی:

بو کېلیشیکدن آلدینگی سؤز، ایش- حرکت‌نینگ باشله‌نیش، کېلیب چیقیش، اجره‌لیش اؤرنی، منبعی، وقتی، سببی یا که ایش حرکت‌نینگ بجریشیده واسطه اېکن‌لیگینی بیلدیره‌دی.

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقینگ و اولرده چیقیش کېلیشیگینی بیلگیلنگ:

- آتهم اؤتگن کون مزارشریفدن کېلدی.
- اکه‌م قیصار بارگن اېدی. او یېردن یخشی اوزوم کېلتیردی.
- توناکون قندهاردن انار کېلتیرگن اېدیلر.
- اؤرتاغیم امان‌نی یؤلده کؤردیم. او، بازاردن کېلردی.
- کېچقورون کؤچه‌میزدن بیر عایله کؤچیب کېتدی.

فعالیتلر:

۱- چیقیش کېلیشیگی‌نی اوچ تۆرت جمله‌گه ایشله‌تینگ.

۲- هر مېزدن بیر کیشی توریب، توزتگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۆقیب بېرسین، باشقه‌لر تۆغری و ناتۆغریلیگی حقیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرده چیقیش کېلیشیگی‌نی اۆز اۆرنیگه قۆیینگ:

- کۆپ . . . کۆپ اۆلر، آز . . . آز.
- بیر باغ . . . بیر گل.
- یمان . . . قاچ، یخشی‌گه قولاق آچ.
- دهقان آسمان‌گه قره‌ب یاغمیر . . . قووانسه، ییرگه قره‌ب مۆل حاصل . . . سویونه‌دی.

۴- قوییده‌گی سۆزلرنی اۆز جاییگه قۆییب، جمله‌لرنی تۆغریلنگ:

- انسانلر، توشونردیلر، قدیم، وقت، اهمیتی، دن، گه
- نی، قری، آلدین، لیکدن، غنیمت، ییگیت، توتینگ، لیک
- اونوملی، کېره‌ک، فایده‌لنیش، وقتدن.

اوی تاپشیریغی:

کمیده آلتی سطرلیک بیر انشاء یازیب، چیقیش کېلیشیگینی ایشله‌تینگ.

اۉن بیرینچی درس

هدفلر:
۱– آنه تیلنی سېویش و اونی اۉرگنیش.
۲– حالت روشینی چوقورراق اۉرگنیش و اولرنی جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:
۱– باله‌لر بیرینچیده قیسی تیلنی اۉرگنه‌دیلر؟
۲– سیزنینگ آنه تیلینگیز قیسی تیل دیر؟

آنه تیلده اۉقیش

آنه تیل دېگنده، انسان‌نینگ اېسیگه همه‌دن آلدین آنه مهری و محبتی کېله‌دی. باله‌نینگ تیلیگه بیرینچی قتله حرفلر و سۉزلرنی، آنه دېگن مهربان انسان قۉیه‌دی و اونگه سۉزلشنی اۉرگته‌دی. شونینگ اوچون باله، همه‌دن آلدین اۉز آنه تیلینی اۉرگنه‌دی و او تیلده سۉزلشگه اینتیله‌دی. باله‌لرگه، آنه‌لر بیرینچی یقین کیشی بۉلگنی سببلی، باله‌لر بیرینچی بار "آنه" سۉزی، کېین‌چه‌لیک باشقه سۉزلرنی اۉرگنه دی. شونینگ اوچون آنه تیلی و آنه سۉزی فرزندلر اوچون عمر بۉییچه حرمت گه سزاوار چوچوک سۉز بۉلیب قاله‌دی.

در حقیقت، تیل بیر خلق‌نینگ بایلیگی، فرهنگی و تاریخی دیر. هر بیر ملت و هر بیر خلق، اۉز تیلی و فرهنگی بیلن تیریک دیر. شونینگ اوچون آنه تیلنی اسره‌ش و اۉستیریش کېره‌ک. تیلی و فرهنگینی یۉقاتگن خلق، اۉزی هم یۉقاله‌دی. تیل آرقه‌لی انسانلر، اۉز تویغو– حسلرینی، همده ایستک و تیلک‌لرینی باشقه‌لرگه بیلدیره‌دیلر. بیر ملت‌نینگ اۉتمیشی و تاریخی تیل آرقه‌لی بېلگیلنه‌دی. آنه تیلی شونده‌ی مهم اېکن، آنه تیلده اۉقیش، آنه تیلده سۉزلش و آنه تیلده یازیش هر بیر ملت فرزندلری‌نینگ مسلم حقی دیر. اولکه اساسی قانونیده هر بیر خلق‌نینگ اۉز آنه تیلیده تعلیم آلیش آچیق یازیلگن. اینیقسه اۉزبېک تیلی هم، اۉزبېک اولوسی یشه‌یاتگن ولایتلر و اولوسوال‌لیکلرده رسمی تیل دېب اعلان قیلینگن.

عزیز اۉقوچیلر!

کېلینگ، انه‌شونده‌ی آلتین فرصتدن فایده‌لنیب، اۉز آنه تیلیمیزده اۉقیب، اۉز آنه تیلیمیزده سۉزلب، اۉز آنه تیلیمیزده یازیشگه حرکت قیله‌یلیک و دولت‌نینگ بو یره‌تگن یخشی امکانیت‌لریدن فایده‌لنه‌یلیک.

اساسی توشونچه:

باله‌لر بیرینچیدن، اؤز آنه تیل‌لرینی اؤرگنه‌دیلر. آنه بیرینچی بؤلیب اؤز باله‌سیگه اؤز آنه تیلینی اؤرگته‌دی. باله بیرینچی قتله "آنه" سؤزینی اؤرگنه‌دی. هر بیر ملت اؤز آنه تیلی و فرهنگی بیلن تیریک دیر. شونینگ اوچون، هر بیر خلق‌نینگ تیلیده کتابلر چاپ بؤلیشی کېره‌ک و هر بیر ملت‌نینگ باله‌لری اؤز آنه تیل‌لریده تعلیم آلیشلری ضرور دیر.

اؤلکه‌میزنینگ، ینگی اساسی قانونیده، هر بیر خلق فرزندلری اؤز آنه تیل‌لریده اؤقی آله‌دی، دېب قید اېتیلگن.

فعالیتلر:

الف: درس متنی‌نی اؤقیگندن کېین، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- باله‌لر بیرینچیده قیسی تیلنی اؤرگنه‌دیلر؟

۲- باله بیرینچیده قیسی سؤزنی اؤرگنه‌دی؟

۳- هر بیر خلق و ملت نیمه بیلن تیریک؟

۴- تیل و فرهنگی نی یؤقاتگن خلق نیمه بؤله‌دی؟

۵- دولت اساسی قانونیده اؤزبېک تیلی حقیده نیمه دېیلگن؟

۶- باله‌لر قیسی تیلده یخشی اؤرگنه آله‌دیلر؟

ب: قوییده‌گی لغتلر معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

مقدس، اینتیلماق، بایلیک، اؤستیریش، یؤقاتماق، تویغو، اؤتمیش، بېلگیلنماق

ج: هر قطاردن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لریدن ایکّیته‌سینی اؤقیسین و باشقه‌لر بوحقده فکر بیلدیرسین.

اوی تاپشیریغی:

هر کیم عایله اعضاسی یاردمیده کمیده اوچته مقال و بیرته جومباق یازیب کېلسین. آنه تیل حقیده مقال یازیب کېلگن‌لر، اؤقیتووچی تمانیدن تشویق اېتیله‌دی.

گرامر قاعده‌لری:

۱- باتور اؤز آنه تیلینی اؤرگنیشده چقّان حرکت قیله‌دی.

۲- باتور اؤقیتووچی‌سیدن اؤرگنگن درسینی بیرمه- بیر آنه سیگه آیتیب بېردی.

۳- اؤقیتووچی تاشفولاددن درسنی سؤره‌گنده، او جیم توردی و جواب بېره آلمه‌دی.

۴- باتور چین‌دن هم اؤز آنه تیلی‌نی یخشی اؤرگنگن اېکن.

۵- مېن بازار ده تؤره‌نی تؤستدن کؤریب قالدیم.

یوقاریده‌گی مثال‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سؤزلر، حالت روشی دېیله‌دی.

حالت روشی: ایش حرکت یا فعل‌نینگ قنده‌ی حالتده یا که قه‌ی طرزده بجریلگن‌لیگینی بیلدیره‌دی و (قنده‌ی، قی حالده، قی طرزده؟) کبی سؤراقلرگه جواب بؤله‌دی. مثال: عرابه‌لر سېکین بارر اېدی. حالت روشی‌گه: آسته- سېکین، جیم، چقّان، درحال، بیردن، بیرآن، بیرمه- بیر، پیاده، تؤستدن، قؤلمه- قؤل، چین‌دن، آچیق- آیدین، کؤپینچه، ینگیچه و یانمه- یان کبی سؤزلر کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱- اؤز تیلینگیزده نېچه درسلیک کتابنی حاضرگچه اؤقیدینگیز؟

۲- کمیده اوچ جمله یازیب، اونده حالت روشی‌نی کؤرسه‌تینگ.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جای‌لرینی تؤلدیرینگ:

- آنه تیل دېگنده . . . . کېله‌دی.
- باله بیرینچیده . . . . اؤرگنه‌دی.
- . . . . بیر خلق‌نینگ بایلیگی دیر.
- هر . . . . اؤز فرهنگی بیلن . . . .

۴- قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤز کتابچه‌لرینگیزگه چیرایلی خط بیلن یازینگ:

- مېن اؤز آنه تیلیم‌ده درس اؤقییمن.
- مېن آنه تیلیم‌نی سېوه‌من.
- هر بیر خلق اؤز آنه تیلی و فرهنگی بیلن تیریک دیر.

۵- آنه تیلنی سېویب، قدرلش حقیده کمیده بېش سطرلیک انشاء یازینگ.

اوی تاپشیریغی:

ایسته‌گن موضوعینگیز حقیده کمیده بېش سطرلیک بیرمتن یازیب، اونده کمیده بېشته حالت روشینی ایشله‌تیب، کؤرسه‌تینگ.

اۏن ایکّینچی درس

هدفلر:
۱- قصه اۏقیش و اوندن اۏرگنیش‌گه قیزیقیش.
۲- اېرکین بحث‌لشیش و فکر بیلدیریشنی اۏرگنیش.
۳- روش تورلرینی بیلیب، سۏزلش و یازیش‌ده، ایشلته‌آلیش.

آق جۏجه

سنجرگه آته‌سی کابلدن بیر مصور کتاب کېلتیردی. بو مصور رنگلی کتابده تورلی قوشلر صورتی چیزیلگن و هر بیر قوش حقیده معلومات بېریلگن ایدی.

سنجر بو کتابنی نېچه قتله ورقلب اۏقیدی و برچه قوشلر اره‌سیده بیر آق جۏجه کۏنگلی‌گه جوده یاقیب قالدی.

سنجر کۏپ وقتدن بېری پول‌لرینی بیر قطی‌چه‌گه ییغردی. قطی‌چه‌نی آنه‌سیگه آلیب باریب:
آنه‌جان، شو پول‌لرگه بیر آق جۏجه ببره‌دیمی؟ دېب سۏره‌دی.
آنه‌سی: جۏجه‌نی نیمه قیله‌سن؟ تاوغیمیز کورک بۏلگن. باریب نېچیته یومورتقه (غلّه) ساتیب آلیب کېل. باستیرسه‌یلیک، کۏپ جۏجه‌لر چیقه‌دی. هر قیسی‌سینی خوشله‌سنگ، اۏشه‌سی سېندن، دېدی.

سنجر در حال دکاندن اۏن بیرته تاووغ یومورتقه‌سینی ساتیب آلیب کېلدی. آنه‌سی سمانخانه‌نینگ بیر بورچگیده سمان‌نی یاییب، تېکیسله‌دی و یومورتقه‌لرنی یاووق-یاووق قۏییب، کورک بۏلگن تاووغنی باستیردی. سۏنگ سنجرگه قره‌ب:
- منه، اېندی سېن بیله‌سن و تاووقغه قره‌ش. هر کون ایکّی- اوچ قتله سووینی تازه‌لب، آلدیگه دان تشلب، خبر آلیب تور. ییگیرمه- ییگیرمه بیر کوندن کېین جۏجه‌لر چیقه باشله‌یدی، دېدی.
سنجر، ییگیرمه کون‌گچه آنه‌سی اَیتگن دېک قیلدی. ییگیرمه بیرینچی کون‌نی پریشانلیک و صبرسیزلیک بیلن اۏتکزیب، رخصت زنگینی ایشیتیشی بیلن-آق مکتبدن اویی‌گه چاپیب کېتدی.
سمانخانه اېشیگینی آچیب کیرگچ زمانی، یوره‌گی سېوینچدن تۏلیب، کۏکسیده قتیق- قتیق اوره‌باشله‌دی و کۏزلری جرقلب، آچیلیب کېتدی. قولاغیگه تاووغنینگ قغ-قغ‌لگنی و نېچیته

جۆجه‌نینگ چی-چی‌لگنی اېشیتیلدی. سنجر یقین‌راق بارگچ، جۆجه‌لر قۆرقیب، بلندراق چی-چی‌لب، تاووققه بوسینیب، قناتی آستیده یاشیندیلر. تاووغ سنجرنی تانیب، قغ-قغ‌لب، جۆجه‌لرینی تینچیتدی. جۆجه‌لر سېکین-سېکین، بیرته- بیرته آنه تاووغ قناتی آستیدن چیقدیلر.

سنجر سنه‌دی: بیر، ایکّی، اوچ، تۆرت، بېش، آلتی. اونینگ کۆزلری آلدیده آلتیته جۆجه چی-چی‌لب یورردی. سنجر تیکیلیب قره‌دی و اولر آره‌سیده اۆزی سېوگن آق جۆجه‌نی قیدیردی. جۆجه‌لر رنگمه- رنگ اېدیلر: سریغ، قره متول، آله چوپار. سنجر مأیوس بۆلیب، ییغیسی کېلدی. اونینگ یوره‌گی تیله‌گن، کتابده‌گی دېک آق جۆجه بولر آره‌سیده کۆرینمس اېدی. شونچه محنت و انتظار ضایع کېتگن مېدی؟

شو پیتده، ینه بیر جۆجه تاووغ‌نینگ آرقه تامانیدن چیقدی و سنجرنینگ یوره‌گی تۆلقون‌لنیب، کۆزی جرقلب، کۆنگلی آچیلیب کېتدی. کۆزیگه نیمه کۆرینردی؟ بیر آق جۆجه! خودّی کتابده‌گی دېک آپّاق جۆجه! پرلری آپّاق قارگه اۆخشب یلتیرردی. ایکّیته کۆزی ایکّیته قره الماس دېک جلا بېرردی. تومشوغی قیب- قیزیل مرجان‌گه اۆخشردی و باشیدن آیاغی‌گچه حتی بیر نقطه‌چه قره خالی هم یۆق اېدی!

سنجر، آق جۆجه‌نی قۆلیگه آلیب، تاووغ‌نینگ قغ-قغ‌لگنی‌گه قره‌مه‌ی، سمانخانه‌دن چیقیب، آنه‌سینی یانیگه چاپیب باردی و ذوق‌لنیب:

- آنه‌جان، مونگه قره‌نگ! مېنی آق جۆجه‌م‌نی کۆرینگ! خودٌی کتابیم‌ده‌گی دېک آپّاق! دېدی.

- عجب یخشی‌گینه آق جۆجه اېکن! نېچیته جۆجه چیقیبدی؟

سنجر مأیوس‌لیک بیلن جواب بېردی:

- یېتی‌ته، اما فقط شونیسی شونداغ آق اېکن.

- همه‌سی هم جۆجه کو! آق و قره‌سی نیمه؟ بولرنینگ رنگی استه- سېکین اۆزگره‌دی. بیر نېچی‌ته‌سی کېین‌راق آق بۆلیشی هم ممکن. کېله‌سی ییلده آق تاووق‌نینگ اۆز یومورتقه‌سینی ییغیب باستیره‌میز. اۆشنده همه‌سی آق جۆجه بۆلیب چیقه‌دی.

- مېنگه شو بیرته آق جۆجه هم بس. جۆجه‌لر نیمه ییدی؟

- هرقنداق دان‌نی ییېدی. دان تاپمه‌سنگ، مونچه کېپک‌نی یاغگه بولب بېرسنگ، هم بۆله‌دی.

سنجر: «خی، آنه‌جان» دېب، سمانخانه‌گه قره‌ب کېتدی و شو وقتده آنه‌سی آرقه‌سیدن قیچقیردی:

- سنجرجان، کیرگن- چیققه‌نینگ‌ده اېشیک‌نی یخشی بېرکیت. ینه اۆشه کتّه قره یاوایی موشوک (پشک) کیریب، جۆجه‌لرنی ییب قۆیمه‌سین.

سنجر، سمانخانه‌گه کیرر اېکن، بلند تاووش بیلن:

- «بېغم بۆلینگ، آنه‌جان! شونداغ قیله‌من» دېدی و سمانخانه‌گه کیریب، تاووق بیلن جۆجه‌لرگه سوو و دان بېریب، اولرنینگ دان ییگنی و سوو ایچگنی‌گه قره‌ب، اۆلتیردی. انچه وقت اۆتگندن کېین آنه‌سی‌نینگ «سنجر، سنجرجان» دېب، چقیرگنینی اېشیتیب، یوره‌گی بۆلر- بۆلمس آق جۆجه‌دن

ایریلیب، «لبیک (لبّه‌ی)، آنه‌جان» دیدی و سمانخانه اېشیگینی قتیق اوریب، چیقیب کېتدی. اېشیک بۆساغه‌سیگه تېگیب، قیتدی و یریم قیرره آچیلیب قالدی.

سنجر آفتابه، سیلابچین (چیلابچین) کېلتیریب، آته‌سی‌نینگ قـۆلینی یوودیریب، دسترخوان‌نی تۆشه‌دی و آش‌نی آلیب کېلگنی آشخانه تمانگه باردی. هنوز آشخانه‌گه یېتمه‌ی توریب، سمانخانه اېشیگی‌گه کۆزی توشیب، یوره‌گی شوو اېتیب کېتدی. سمانخانه تمانگه یوگوردی و اېشیک‌نی شاشیلیب آچدی. شو پیتده بیر قره نرسه آتیلیب، چیقیب کېتدی. سنجر تیکیلیب قره‌دی و قرانغولیکده موشوک‌نینگ یانیب تورگن کۆزلرینی تانیب قالدی.

سنجر، چراغ‌نی آنه‌سی‌نینگ قۆلیدن آلیب، سمانخانه‌گه کیردی و یوره‌گی گه:

– خدا جان، کاشکی بو قره موشوک مېنینگ آق جۆجه‌م‌نی ییگن بۆلمسه! دېگن گپ قیتدی.

چراغ‌نی یاووغراق قیلیب، جۆجه‌لرنی سنه‌دی: بیر، ایکّی، اوچ، تۆرت، بېش، آلتی. ینه هم بیرته–بیرته سنه‌دی: بیر، ایکّی، اوچ، تۆرت، بېش، آلتی. هر قنچه سنه‌دی، جۆجه‌لر سانی آلتی‌ته‌دن آشمه‌دی. سنجر تاووغ‌نی سوریب آرقه– آلدینی قره‌دی، سمانخانه‌نینگ هر تامانینی کۆزدن کېچیردی، تشقری‌گه چیقیب، هر بیر پنه جاینی اختردی. ینه سمانخانه‌گه کیریب، بو یېرنی، او یېرنی قیدیردی، اما برچه‌سی بیهوده ایدی! «قیسی جۆجه‌نی ییگن ایکن؟» دېب، جۆجه‌لرنی بیرمه–بیر کوز اۆنگیدن اۆتکزدی. آق جۆجه‌دن باشقه همه‌سی بار ایدی. سنجرنینگ یوره‌گی سینیب، کۆنگلی بوزیلدی. سمانخانه اېشیگینی یاپیب، زنجیرینی سالیب، اوی‌گه کیردی. آته– آنه‌سی قنچه که آش‌گه چقیردیلر، بارمه‌ی، جاییگه کیریب، کۆرپه‌نی باشیگه تارتدی.

سنجر اۆزینی گناهکار بیلیب، ملامت قیله باشله‌دی:

– اېشیک‌نی قنداق یاپمه‌ی، آچیب قۆییب‌من؟ اگر اېشیکنی یخشیلب یاپیب، زنجیرینی سالگن بۆلسم ایدی، قره موشوک مېنینگ آق جۆجه‌گینم‌نی ییمسدی! بیچاره آق جۆجه‌گینم، آخر قره موشوک‌نینگ ییمیشی بۆلدی!

سنجر کۆرپه ایچیده تۆلغه‌نیب، اوخلالمه‌دی. آه چېکیب، باشینی کۆرپه‌دن چیقردی. شو پیتده کۆزی دېوارگه توشیب، یلت اېتیب کېتدی. دیوار یوزیده اونینگ غۆلَکی آسیلگن ایدی.

سنجر یوگوریب توردی، غولَک‌نی میخ‌دن آلیب، نېچی‌ته کتّه–کېچیک قیرره‌لی تاش‌نی هم تاقچه‌دن تېریب آلدی و یاستیغی آستیگه قۆییب یاتدی.

او، غۆلک بیلن نشان‌نی اورماققه کۆپ چېچن ایدی و بیلله‌شوولرده برچه اۆرتاق‌لریدن اوستون چیقردی، اما هیچ قچان بیرارته چیمچیق‌نی آتیش یا بیرار جاندارگه آزار یېتکزیش اوچون بو قورال‌نی ایشلتمه‌گندی، اما حاضر که یاوایی قره موشوک اونینگ سېوگن آق جۆجه‌سینی ییگن ....

سنجر، اېرته تانگ اویقودن اویغاندی. غۆلک بیلن قیرره‌لی تاشلرنی یاستیغی آستیدن آلیب، اولرگه تیکیلیب قره‌دی و اۆی– خیاللر ایلنه‌سیگه چوکیب، ایکّی‌لنیب قالدی....

اساسی توشونچه:

سنجر مصور (رسملی) کتابده قوشلر ارەسیدن بیر آق جۆجەنی یاقتیریب قالدی. او، آنەسی‌نینگ مصلحتی‌گه کۆره، کورک تاووغینی باستیردی و بیر آق و نېچی‌ته رنگمه- رنگ جۆجەگه ایگه بۆلدی؛ لېکن پرواسیزلیگی طفیلی موشوک آق جۆجەسینی یېدی. سنجر جوده آغیر قیغو و پشیمانلیککه دچار بۆلدی.

فعالیتلر:

۱- اۆقیتووچینگیز قصەنی اۆقی‌یاتگنده اونی انیق اېشیتینگ و قوییده‌گی سۆراقلرگه قیسقه جواب بېرینگ:

- قصه نیمه حقده ایدی؟
- سنجر آق جۆجه آلمن دېگنده، آنەسی اونگه نیمه دېدی؟
- سنجر تاووق‌نینگ تگیگه نېچیته یومورتقه قۆیدی؟
- یومورتقه‌لرنینگ نېچیتەسیدن جۆجه چیقدی؟
- جۆجەلر نېچه کونده یومورتقەدن چیقدی؟
- آق جۆجەنی موشوک قندەی قیلیب یېدی؟

۲- موشوک سنجرنینگ سېویملی آق جۆجەسینی یېگن، او اچیق اوستیگه غۆلگی‌نی تیارلب قۆیگن. ایندی، او نیمه قیلیشی کېره‌ک؟ اۆقووچیلر تۆرت، دسته‌گه بۆلینیب، شو حقده بحثلشسین‌لر.

۳- هر دسته‌دن بیر نماینده توریب، دسته‌سی‌نینگ فکرینی اَیتسین.

۴- قصه‌نینگ اېنگ چیرایلی و اېنگ یره‌مس حادثه‌سی‌نی بېلگیلب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ. کېین هر قطاردن بیر کیشی اۆز یازووینی اۆقیسین.

۵- قوییده‌گی سۆزلر نینگ معناسینی تاپیب یازینگ:

مصوّر، سېوینچ، تومشوغ، بېرکیتماق، موشوک، چېچن، قورال، چیزیلگن، سۆنگره، تۆلقون‌لنیب، شاشیلیب، اۆی، ایکّی‌لنماق، اَیلنه، چۆکماق

۶- هر قطاردن بیر کیشی توریب، سۆزلرنینگ معناسینی تخته‌گه یازسین.

۷- هربیر اۆقووچی کمیده ایکّی سۆزنی مناسب جمله‌گه ایشله‌تیب، کتابچه‌سیگه یازیب کېلسین.

اوی تاپشیریغی:

بو حکایه نی قیسقرتیریب و باشقه بیرار حکایه نی عایله‌نگیز اعضاسیدن اېشیتیب، یازیب کېلینگ!

گرامر مشقی:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

– سنجر کتاب‌نی نېچه قتله ورقلب اۉقیدی.

– مکتب‌دن اویی‌گه چاپیب کېتدی.

– او یومورتقه‌لرنی یاووق– یاووق قۉیدی.

– او سمانخانه اېشیگینی قتیق اوریب یاپدی.

– او نشان اورماققه کۉپ چېچن ابدی.

– سنجر تیکیلیب قره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن (نېچه قتله، چاپیب، یاووق– یاووق، قتیق، کۉپ چېچن و تیکیلیب) سۉزلرنینگ برچه‌سی تورلی ایش یا حرکت‌لرنینگ قنده‌ی‌لیگینی کۉرسته‌دی. بو سۉزلر روش (قید) دېیله‌دی.

روش (قید):

ایش– حرکت یا فعل‌نینگ وضعیتی، قنده‌ی‌لیگی، مقداری و یوسینینی بیلدیره‌دیگن سۉز روش دېیله‌دی؛ مثاللر: غوریللب، ابرته‌راق، چقّان، آلتی‌ته– آلتی‌ته، تېپه‌دن. بو روش‌لرنی قوییده‌گی جمله‌لرده کۉرینگ:

– طیاره غوریللب اۉتدی.

– مهمانلر ابرته‌راق کېلدیلر.

– باله‌لر چقّان ایشله‌دیلر.

– پیاله‌لرنی قطی‌گه آلتی‌ته– آلتی‌ته قۉی.

– او تېپه‌دن توریب، بیزنی چقیردی.

روش، قنده‌ی؟، قچان؟، قه‌یېرده؟ قه‌یېرگه؟، قنچه؟ کبی سۉراقلرگه جواب بېره‌دی.

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی جمله‌لرده روش‌نی بېلگی‌لنگ:

– آیدین تاقینی چیرایلی تیکه‌دی.

– یۉلبرس اوییدن شاشیلیب چیقدی.

– او، کۉپ ایشله‌یدی و آز دم آله‌دی.

– هوا قیزیگن پیتده، دم آلدیک.

۲- هرقطاردن بیر اۉقووچی توریب، بېلگی‌لنگن روش‌نی بیر- بیر جمله‌ده کۉرستسین.

۳- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لر، سېکین، کۉپ، بیرته- بیرته و ساووق سۉزلرنی جمله‌لرده روش صفتیده ایشلتسین‌لر.

۴- تۉرت کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، تـوزگن جمله‌سـینی یازسـین و باشـقه‌لـر فکـر بیلدیرسین.

۵- قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب روش‌لر بیلن تۉلدیرینگ:

- مېن بوگون . . . اویغاندیم.

- سۉلمس . . . گپیردی.

- یۉلدوز مجلسده . . . اۉلتیرگن ایدی.

- قطارده‌گیلر . . . . صنف‌گه کیرینگ!

اوی تاپشیریغی:

۱- اۉقیگن درسینگیز ده بۉلمه‌گن بېشته روش سۉزینی یازینگ.

۲- تاپگن بېشته روشدن مناسب جمله توزینگ.

اۉن اوچینچی درس

هدفلر:

۱– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد نینگ حیاتی و قیلگن فعالیتلری حقیده معلومات تاپیش.
۲– مباحثه گه قۉشیلیش و ایرکین فکر بیلدیریشنی اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد کیم ایدی؟
۲– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد نینگ اصلی هنری ایشلری نیمه‌دن عبارت ایدی؟

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد اۉلکه‌میزنینگ آتاقلی و یېتوک نقاشی، هنر و سیاست اربابلریدن بیری دیر. او هجری شمسی ۱۲۵۲نچی ییلی فاریاب ولایتی مرکزی، میمنه شهریده توغیلدی. آته‌سی عبدالباقی مینگباشی میمنه خانی دلاورخان‌نینگ یقین کیشی‌لریدن ایدی. امیر عبدالرحمن بیلن دلاورخان‌نینگ مناسبتی بوزیلگندن سۉنگ آته سی امیر عبدالرحمن خان فرمانی بیلن میمنه‌دن کابل‌گه سورگون شکلیده آلیب کېلیندی. سۉنگره بیر نېچه وقت نظارت آستیگه آلیندی و کۉپ وقت اۉتمه‌ی امیر عبدالرحمن خان بویروقلری بیلن اۉلدیریلدی. شو وقتده غلام محمد یاشگینه باله ایدی و یتیم بۉلیب قالدی.

غلام محمد میمنه‌گی یاشلیگیدن – آق رسام‌لیک و نقاشلیک هنری بیلن قیزیقر ایدی. او، بو هنرلرده تۉلیق استعدادی بار ایدی و اۉزیچه تورلی نقشلرنی چیزیب یورر ایدی. اوللرده بیر مدت

جانگری آتلی بیر انگلیس طبیب و نقاش آلدیده شاگرد بؤلیب، نقاشلیک رمزلرینی اؤرگندی. کېین حبیبیه و حربیه مکتب‌لریده رسام‌لیک اؤقیتووچیسی بؤلیب درس بېردی و انه‌شو زمانلرده کتّه شهرت‌گه اېریشدی.

میمنه‌لیک غلام محمد امیر امان الله‌خان دوریده عالی تحصیلات اوچون آلمان‌گه ییباریلدی و او یېرده رساملیک و نقاشلیک هنرلری‌نینگ تورلی رشته‌لرینی موفقیتلی اؤقیب اؤرگندی و تؤرت یوز تشقی محصل‌لر آره‌سیده، بیرینچی اؤرین‌نی اېگلله‌دی. آلمانلیک استادلری و پروفیسورلری اونینگ رسام‌لیک و نقاشلیکده اؤته لیاقتی و مهارتینی کؤریب، رسماً پروفیسورلیک یوکسک علمی عنوانینی اونگه بېردیلر. شو پیتدن باشلب پروفیسور دېب اتله باشلندی.

جرمنی‌دن قیتگنیدن کېین صنایع مکتبینی قوردی، بو مکتبدن اولکه‌نینگ کؤپگینه تانیقلی رسام و نقاشلری اونینگ شاگردلیگینی کؤریب چیقدیلر. میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد جوده کؤپ چیرایلی و گؤزه‌ل تابلولر چیزگن دیر. او کیشی‌نینگ یره‌تگن اثرلری اؤلکه و چېت اېل نینگ ملی نگارستانی و موزیم‌لریده سقلنماقده.

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد مشروطیت جنبشی‌نینگ فعال رهبرلری و اعضالریدن اېدی. اولکه سیاسی حیاتیده، بیر ترقی سېور و ضیاءلی کیشی صفتیده کتّه نقش اؤینه‌دی و انه‌شونینگ اوچون امیر حبیب الله زمانیده قماققه آلیندی. او آرمانی یؤلیده ددل کوره‌شدی.

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد هجری ۱۳۱۴نچی ییل، قوس آیی‌نینگ اؤن تؤرتینچی سیده آلتمیش اوچ یاشده وفات اېتدی، کابلده عاشقان و عارفان قبرستانیده توپراققه تاپشیریلدی.

پروفیسور اولکه تاریخی‌نینگ بویوک سیاسی و فرهنگی شخصیتی صفتیده همیشه حرمت بیلن اولوسیمیز تمانیدن ارداقلنه‌دی.

اساسی توشونچه:

میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد اولکه‌نینگ آتاقلی و تانیقلی بویوک سیاست و هنر سیمالریدن بؤلیب، مشروطیت نهضتی‌نینگ فعاللریدن سنه‌له‌دی. امیر عبدالرحمن زمانیده یتیم بؤله‌دی و امیر حبیب الله و امیر امان الله خان زمانیده مشهور بؤلیب، جرمنی‌ده عالی تحصیل آلیب، پروفیسورلیک عنوانینی قؤلگه کېلتیره‌دی، صنایع مکتبینی بیرینچی بار قوره‌دی و کوپگینه رسام‌لر و نقاشلرنی تربیه‌له‌یدی.

فعالتلر:

۱– درس متنی‌نی بیش دقیقه‌ده جیم اؤقیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد نینگ آته‌سینی کیم شهید ایتدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد آته‌سی شهید بؤلگنده نیچه یاشده ایدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد اوللرده کیم‌نینگ آلدیده شاگرد بؤلدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد قیسی مکتب‌لرده اؤقیتووچی بؤلیب ایشله‌گن دیر؟

– میمنه‌لیک پروفیسورغلام محمد قیسی پادشاه وقتیده جرمنی‌گه تحصیل اوچون باردی؟

– او جرمنی‌ده نیچه محصل ایچیده کیم طرفیدن پروفیسورلیک عنوانینی آلدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد نیمه اوچون و قیسی پادشاه تمانیدن قماققه آلیندی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد قیسی جنبش نینگ فعال عضولریدن ایدی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد جرمنیدن کېلگنیدن سؤنگ اولکه‌میزده قیسی مکتبنی قوردی؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد قنده‌ی بیر سیما ایدی؟ اونینگ یره‌تگن اثرلری قه‌یېرلرده سقلنماقده؟

– میمنه‌لیک پروفیسور غلام محمد قچان، قه‌یېرده وفات ایتدی؟

۲– قوییده‌گی ینگی سؤزلرنینگ معناسینی تاپیب، تؤرت– بېش‌ته‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

آتاقلی، تانیقلی، یېتوک، ارباب، مینگباشی، سورگون، قیزیقیش، چیزیش، رمز، ابریشماق، یوکسک، صنایع، مشروطیت، ضیاءلی، قماق، آرمان، ددل، پارلاق، سیما

۳– هر قطاردن بیر کیشی توریب توزگن جمله‌لریدن ایکّیته‌سینی باشقه‌لرگه اؤقیب بېرسین. ایشیتگن‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی حقیده اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

۱– بیرار رسام یا نقاشنی تانیسنگیز، یا چیرایلی نقاشلیک تابلوسینی کؤرگن بؤلسنگیز، شو حقیده کمیده تؤرت– بېش سطر یازیب کېلتیرینگ.

فعالیتلر:

۱- ایکّی آلدین- کېین میزلر آرقه‌سیده اؤلتیرگن اؤقووچیلر بیر گروه بؤلیب، قوییده‌گی موضوعلر نینگ بیری حقیده سؤزلشیب، کېنگاشلری نینگ نتیجه‌سینی بیرته‌لری ایتیب بېرسین: کتاب، موسیقی، نقاشلیک، مجسمه توزه‌تیش، تیاتر، سینما، اؤیین (رقص)، خوشنویسلیک، بیلیم، مادی بایلیک، ساغلیک، مستقل‌لیک، اېرکین‌لیک، بختیارلیک و یخشی دؤست.

۲- اگر قره‌مه قرشی نظرلر موجود بؤلسه، مباحثه قیلینگ.

۳- اؤقیتووچینگیز اؤقییدیگن متن‌نی اېشیتیب، املاءسینی چیرایلی خط بیلن یازینگ و اونده برچه تینیش بېلگی‌لرینی قؤللنگ.

۴- قوییده‌گی تیتیلگن سؤزلرنی اؤز جایلریگه قؤییب، یازینگ:

- یخشی، اویقو، مېن، اوخلب، دن، اویغاندیم، تؤییب.
- نینگ، سؤنگ، یاغمیر، تورلی، دن، کؤریش، رنگ‌لری ممکن، نی
- سیم- سیم، باشله‌دی، یاغمیر، یاغه، کؤرینگ.

اوی تاپشیریغی:

بیرینچی فعالیتده بېریلگن موضوعلرنینگ بیریسی حقیده کمیده ۸ سطرلیک انشاء یازیب، اونده حالت روشینی ایشله‌تینگ.

اؤن تؤرتینچی درس

هدفلر:

۱- تورموشده چیده‌م (تحمل) اهمیتینی بیلیش و چیده‌ملی بؤلیش.

۲- پیت (زمان) روشینی بیلیش و جمله‌لرده بیلگیلب، ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- قیسی پیتده چیده‌ملی بؤلیشیمیز کېره‌ک؟

۲- چیدم سیزلیک بیلن بجریلگن ایش‌نینگ عاقبتی قنده‌ی بؤله‌دی؟

چیده‌م و تحمل

قــدم مقصـدغه قؤیسنگ بؤل روان آهسته- آهســته

بیراق یـؤلغه یـورارمیـش کاروان آهســته- آهسـته

جـدل ایلاب یېتاآلمـس بو یؤلغه گر یېتـای دېسـنگ

آشوقمه‌ی سیلجی چون ریگ روان آهسته- آهسته

بیر ایشغه قیـل تحمل، بی‌تحمـل بؤلما غیـل زینهـار

تحمل دیـن بؤلـــور بیر بوسـتان آهســته- آهسـته

شمال سؤزیدین اندک تېکسه نَی دېک قیلماغیل غوغا

کولرسن غنچه دېک آچسنگ دهان آهسته- آهسته

گنه نی سـهل بیلمه ذره چه بؤلســه، حذر قیـلغـیل

قیلور اندک کســل آخــر زیـــان آهسته- آهسته

اېران لردین آلیب تعلیم تون وکون خـدمتین قیـلغیـل

که طوطی بـؤلغوسی شیرین زبان آهســته- آهسـته

تیریکلیککا ایشـــانمه اي هویـدا، قیل عبـادت کـیم

بؤلورسېن بیر کونی توپراق همـان آهسته- آهسـته

(هویدا)

اساسی توشونچه:

هر بیر کیشی مقصدیگه اېریشیش اوچون صبر و چیده‌ملی بؤلیشی کېره‌ک. انسان صبر و چیده‌م بیلن مقصد منزلیگه یېته‌دی. دنیاده هر بیر ایش اوچون شاشیلمه‌ی، چیده‌م و تحمل بیلن آلغه باریشیمیز کېره‌ک. چیده‌مسیزلیک عاقبتی پشیمانلک دیر.

فعالیتلر:

۱- شعرنی اوچ دقیقه ده جیم اؤقینگ.

۲- هرقطاردن بیرینگیز بیر بیت نی دیکلمه شکلیده اؤقینگ.

۳- شعرنینگ قیسی بیتی سیزگه یاقدی؟ اؤشه بیت نی کتابچه‌نگیزگه یازینگ.

۴- هرقطاردن بیر کیشی اؤزی یاقتیرگن بیتنی اؤقیب، دلیلینی سؤزلسین.

۵- قوییده‌گی ینگی سؤزلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

چیده‌م، ییراق، جدل، آشیقماق، سیلجیماق، تحمل، سهل، حذر، اېرانلر

۶- هرقطاردن بیر کیشی توریب، توزگن بیر جمله‌سینی اؤقیسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.

اوی تاپشیریغی:

۱- هر کیم شعردن بیر بیت‌نی تنلب، اونینگ مضمونی حقیده کمیده اوچ سطر یازیب کېلسین.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤرنککه قره‌ب، کېنگه‌یتیرینگ:

- مین کېته‌من.
- یاغدی.
- اوچیب کېتدی.
- حکایه آیته‌دی.
- جیران جایزه آلدی.

اؤرنک، یازدیم:

الف- مین خط یازدیم. ب- مین بیر خط یازدیم. ج- مین دوگانه‌م گه بیر خط یازدیم. د- مین اېنگ یقین دوگانه‌م گه بیر خط یازدیم. هـ- مین اېنگ یقین دوگانه‌م مرال‌گه ساغینچدن تؤله بیر خط یازدیم. و- مین، انچه‌دن بېری کؤرمه‌گن یقین دوگانه‌م مرال جان گه شوگون ساغینچدن تؤله بیر اوزون خط یازدیم.

گرامر قاعده‌لری:

تگیگه خط چیزیلگن قوییده‌گی سۈزلرگه دقت قیلینگ:

۱- مقصد تمانگه چرچه‌مسدن قدم قۈیسنگ، بیر کون مقصدینگگه کامیاب بۈله‌سن.

۲- مېن قچان‌لردن بېری بیر ایشگه اورینیب یاتیپمن.

۳- هر بیر کیشی مقصدگه اېریشیش اوچون کېچه- کوندوز اینتیلیشی کېره‌ک.

۴- هر بیر کیشی اۈز مقصدی اوچون تون وکون دېمسدن تلاشیشی کېره‌ک.

تگیگه خط چیزیلگن یوقاریده‌گی سۈزلر «پیت روشی» دېیله‌دی.

پیت روشی (قید زمان):

پیت روشی، ایش- حرکت یا فعل‌نینگ بجریلیش پیتینی بیلدیریب، (قچان، قچانگچه و قچاندن بېری) کبی سۆراقلرگه جواب بېره‌دی: اېرته، ایندین، اېرته‌لب، ایلگری، سۈنگره، همیشه، کېچه، بوگون، توناکون، اَلله‌قچان، آلدین، کېچه‌سی، هرکونی، بیلدن بیل‌گچه، حاضر، کبی سۈزلر بونده‌ی روشلر توریگه کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱- "پیت روشی" بیلن کمیده بېش‌ته جمله یازینگ!

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده پیت روشلری تگیگه خط چیزینگ:

الف- مېن هرکون اېرته‌لب درسلریم‌نی تکرارله‌یمن.

ب- ارسلان کېچه- کوندوز دېمسدن درسلرینی اۈقییدی.

ج- کۈکلم کېچه‌سی یاقیملی بۈله‌دی.

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۈش جایلرینی تۈلدیرینگ:

۱- قدم قویسنگ..............................

۲- .... بی‌تحمل بۈلمه غیل زینهار.

۳- کولرسن غنچه‌دېک.......................

۴- تیریکلیککه ایشانمه.......................

قوییده‌گی آته‌لر سۈزلرینی توگللنگ:

۱- صبر قیلسنگ.............

۲- عاقل اۈزیدن کۈرر...............

۳- چومچوق دن قۈرقسنگ.............

اوی تاپشیریغی:

۱- کمیده بېشته جمله یازیب، اولرده پیت روشینی ایشله‌تینگ.

۲- شعرنی تۈلیق یا بیر نېچه بیتینی یادلنگ.

اۉن بېشینچی درس

هدفلر:

۱- لطیفه‌نینگ ادبی خصوصیتینی بیلیش.

۲- لطیفه اېشیتیش و لطیفه ایتیش‌گه قیزیقیش و مهارت تاپیش.

۳- اۉرین روشی‌نی اۉرگنیش و جمله‌لرده قۉللـه‌ی آلیش.

سۉراقلر:

الف) بیرار پیت، بیرارته‌نینگ ایتگن سۉزی یا فکاهی‌سیگه قیزیقیب کولگن‌سیزمی؟

ب) بیرار لطیفه بیله‌سیزمی؟ اَیتیب بېرینگ.

لطیفه

لطیفه ادبی اثرنینگ بیر توری دیر. بو کیچیک ادبی پرچه کۉپینچه نثرده بۉلیـب، گـاهی منظـوم شکلی هم اوچره‌یدی. لطیفه، مضمون جهتدن خیلمه- خیل موضوع‌لرنی اۉز ایچیگـه آلـه‌دی. لطیفـه‌ده معلوم بیر حادثه، حرکت یا که عادت کولگیلی طرزده قیسقه‌چه بیان اېتیله‌دی.

لطیفه‌لرده کولگی‌دن تشقری گاهیده کم‌چیلیک‌لر هم کۉرسه‌تیله‌دی. بونده‌ی لطیفه‌لرده ناتۉغری ایشلر و یره‌مس عادتلر کولگیلی طرزده انتقاد قیلینه‌دی. لطیفه مجلس‌لر، صحبت‌لر و ییغین‌لرده آدم‌لرنی کولدیرماق اوچون ایتیلـه‌دی. لطیفـه ایتـیش آسـان اېمـس و کیشـیدن مخصـوص مهـارت و اسـتعداد تیله‌یدی. لطیفه‌نی دقت بیلن اېشیتیش و اونی توشونیب- تۉییب- تۉییب کولیش هم کیشی‌لـردن ذوق و سلیقه تیله‌یدی.

آنه تیلنی اونوتمنگ!

تۉره قل خان! سیز و خاتینینگیزنینگ یېتّی پشتلرینگیز اۉزبیک بۉله توریب، نیمـه اوچـون اویـده دری گپیریب، برچه باله‌لرینگیز دری زبان بۉلیب، اۉزبېکچه‌نی بیلمه‌یـدیلر؟ سـیزلر اویـده بالـه‌لـر بـیلن اۉزبېکچه سۉزلگن‌لرینگیزده، بوکون اولر اۉز آنه تیللرینی اونوتمه‌گن بۉلر اېدیلر!

تۉره قل خان بو اچیق، بیراق چین سۉزلرنی اۉرتاغیدن اېشیتگچ، یورگیده ملی حس- تویغـولری النگه آلیب، خجالتدن یوزیگه قان یوگوریب، پېشانه‌سیگه اېسـه، تېـر تـامچی‌لـری تاپیلـدی. او، یانیـده تورگن اۉغیللریدن بیریگه قره‌ب، جدی آهنگده دېدی:

- بهروزجان، پس از ای کوشش کونین که به زبان مادری تان «اۉزبېکی» گپ بزنین، فهمیـدی جانیم!!

"محمد حلیم یارقین نینگ" طنزلر تۉپلمیدن

اساسی توشونچه:

لطیفه کیچیک ادبی پرچه بؤلیب، کولماق و عبرت آلماق اوچون ایشلەتیلەدی. اونده تورلی حادثەلر، ناتؤغری حرکتلر و یرەمس خوی و عادتلر عکس اېتیریلەدی. لطیفه آیتیش اوچون مخصوص مهارت و استعداد کیرەک.

فعالیتلر:

۱- درس‌نی بیش دقیقەده دقت بیلن جیم اؤقینگ!

۲- لطیفه قندەی بیر ادبی تور و اونینگ مهم خصوصیتی نیمه دیر؟

۳- اؤقووچیلردن ایکّی کیشی آلدینگه باریب، بیری تؤره قـل و ایکّینچی‌سی اؤرتاغی بؤلیب، لطیفەنی تمثیلی شکلده آیتسین‌لر.

۴- هر قطاردن نوبت بیلن بیر کیشی توریب، تمثیل اېتیلگن لطیفەده‌گی انتقاد قیلینگن کم‌چیلیگ حقیده قیسقەچه سؤزلسین.

۵- هرقطاردن بیر کیشی بیر قیسقه لطیفه آیتیب بیرسین.

۶- قوییده‌گی سؤزلرنی سؤزلیک یاردمیده معنا قیلینگ و ایکّیتەسینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

نثری، منظوم، یرەمس، انتقاد، ییغین، تؤییب کولیش، چین، اېشیتگچ، النگه

۷- هرقطاردن بیر- بیر کیشی نوبت بیلن توریب، بېریلگن سؤزلر توگه‌گونچه تـوزگن جمله‌سینی اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

هرکیم کمیده بیر چیرایلی لطیفه کتابچه‌سیگه یازیب، اونی یادلب کیلسین.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه توجه قیلینگ:

– سیزلر اوی ده باله لر بیلن اۉزبېکچه سۉزله‌گن‌لرینگیزده، اولر آنه تیل‌لرینی اۉرگنردیلر.

– اویانی ده تورگن اۉغیل‌لریدن بیریگه قره‌ب، دېدی:

– سیز قه‌یېردن کېلدینگیز؟

– آته‌م انچه وقتدن بېری کابل گه کېتگن‌لر.

جمله‌لرده‌گی اوی، یانی، یېر و کابل سۉزلری اۉرین روشی دېیله‌دی.

اۉرین روشی:

بو روش ایش– حرکت یا فعل‌نینگ بجریلیش اۉرنینی بیلدیره‌دی. اۉرین روشی قه‌یېرده؟، قه‌یېردن؟، قه‌یېرگه؟ کبی سۉراقلرگه جواب بۉله‌دی؛ مثاللر:

– مېن مکتب‌گه کېته‌من.

– کفترلر او تمان اوچیب کېتدیلر.

– شۉخ باله تام‌نینگ اوستیدن ییقیلدی.

– موتر حاضر کۉپریک‌نینگ اۉستیده تورگن.

بو مثاللرده مکتب، تمان، تام و کۉپریک سۉزلری اۉرین روشی دیر.

فعالیتلر:

۱– بیر چوکی‌ده‌گی اۉقووچیلر مصلحت‌لشیب، قوییده‌گی متندن اۉرین روشی‌نی بېلگی‌لنگ:

آیدین ابرته‌لب اویقودن اویغاندی و یاتاغیدن چیقدی. او تشناب‌گه باریب، یوز– قۉلی و تیشینی یوودی. کېین دسترخوان یانیگه اۉلتیریب، چای– نانینی ییب– ایچدی. او، یاتاغیده کییم‌لرینی کییدی، سۉنگ کۉزگو قرشی‌سیگه توریب ساچینی تره‌دی. آیدین آشخانه‌ده آنه‌سی بیلن خیرلشیب، مکتب‌گه کېتدی.

۲– هرقطاردن بیرکیشی توریب، بېلگی‌لگن سۉزلرینی اۉقیسین، باشقه‌لرفکر بیلدیرسین.

۳– بازار، حمام، مزارشریف، باش، سۉزلرینی علیحده جمله‌لرده اۉرین روشی صفتیده ایشله‌تینگ.

۴– تۉرت کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، توزگن جمله‌سیدن بیرته‌سینی یازسین. باشقه‌لر توزیلگن جمله‌لر حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۵– قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی بۉش یېرلرده مناسب اۉرین روشینی یازینگ:

– اۉرتاغیم بوگون . . . بستر بۉلییدی.

– بیز ابرته‌گه . . . شهری‌گه کېتماقچیمیز.

– اوکه‌م حالی‌گچه . . . دن کېلگنی یۉق.

– مهمان‌نی اوی‌نینگ . . . گه اۉلتیرغیزینگ!

۶– هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، توگلله‌گن جمله‌لردن بیرته‌سینی اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

کمیده بېش سطرلیک بیر انشاء یازیب، اونده اۉرین روشینی مناسب طرزده ایشله‌تینگ.

اۉن آلتینچی درس

هدفلر:

۱- افغانستان قیزیل آی جمعیتی و اونینگ ایشلری بارەسیده معلومات تاپیش.

۲- درجه- مقدار روشی (قید درجه و مقدار) بارەسیده معلومات تاپیب، جملەلرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر :

۱- افغانستان قیزیل آی جمعیتی نیمه ایشلرنی بجرەدی؟

۲- سیز بیر خیریه مؤسسەگه باشلیق بۉلسنگیز، اولوس‌گه نیمه خدمت لرقیلەسیز؟

افغانستان قیزیل آی جمعیتی (هلال احمر افغانی)

بیر قرن (یوز ییل) آلدین ایتالیاده بیر دهشتلی اوروش بۉلدی. اوروش پیتیده اروپادەگی سویس مملکتی نینگ بیلیمدان و یازووچیلریدن، هانری دونانت دېگن بیر کیشی، اۉشه اوروشده یرەلنگن، مصیبت‌گه یۉلیقّن و کسل کیشیلر حقیده بیر کتاب یازدی. کتاب‌نینگ بیر بۉلیمیده، کیشیلردن بیر گروپ کۉنگوللی (رضاکارلر) روشده، اوروش میدانیده یرەلنگن، ضرر کۉرگن و کسل‌لر نینگ قوتقریشینی ایسته‌گن ایدیلر.

بوندن کۉپ وقت اۉتمەی، هانری دونانت‌نینگ بو چقیریغیگه کبیک دېگن جماعەنینگ سانی کون سەیین آشدی، نتیجەده خلق ارا قیزیل صلیب جماعەسی قوریلدی. قیزیل صلیب جماعەسی نینگ ایش‌لری اوروش میدانیدەگی کۉنگوللی ایش‌لر بیلن چېکلەنیب قالمەی، تینچلیک پیتیده بۉلەدیگن خیریه ایشلرنی هم قمرەب آلدی.

قیزیل صلیب جماعەسی اَیریم مملکت‌لرده تورلی آتلر بیلن اَتەلەدی. اسلامی مملکت‌لرده، قیزیل صلیب بېلگیسی هلال شکلیده چیزیلەدی و اونگه هلال احمر (قیزل آی) دېب آت قۉیگن‌لر.

اولکەمیزده اونی، قیزیل آی جمعیتی دېب آت قۉیگن‌لر و بو خیریه مؤسسه ۱۳۳۳نچی ییلده افغانستانده قوریلدی. افغانستان قیزیل آی جمعیتی‌نینگ ایشی یلغوز سیل، زلزله، قحطچیلیک، قورغاقچیلیک، طوفان و یانغین (حریق) سینگری طبیعی حادثەلر و واقعەلر، اوروش میدانیده اوشلب

آلینگن اسیرلر، یاره‌لی و کسل بۆلگن انسانلرگه چیکله‌نیب قالمه‌ی، تینچلیکده هم، کـۆپ گینـه خیرلـی ایشلرنی بجریب کېلماقده. بو مؤسسه‌نینگ خیرلی ایشلری چیگره‌سیز دیر و هـر یېـرده ایـل- اولوسـگه تبعیض سیز یاردم بېره‌دی.

بویوک عالم و متفکر شاعر امیر علیشېر نوایی ایتگن‌لری دېک:

«آدمی اېرسنگ، دېماگیل آدمی آنی که یۆق خلق غمیدین غمی»

اساسی توشونچه:

هانری دونانت دېگن بیر کیشی‌نینگ ابتکاری بیلن خلق ارا قیزیل صلیب خیریه مؤسسـه‌سـی قوریلدی. افغانستانده ۱۳۳۳نچی ییلده بو خیریه مؤسسه قیزیـل آی جمعیتـی (افغـانی سـره میاشـت هلال احمر افغانی) آتی بیلن ایش باشله‌دی. قیزیل آی جمعیتی‌نینگ ایشـلری یلغـوز سـیل، زلزلـه، قحط‌چیلیک، قورغاقچیلیک طوفان و یانغین سینگری طبیعی حادثه‌لـر، واقعه‌لـر و اوروش میدانیـده اوشلب آلینگن اسیرلر، یاره‌لی و کسل بۆلگن انسانلرگه چیکله‌نیب قالمـه‌ی، تینچلیـک چاغیـده هـم کۆپ گینه خیرلی ایش‌لرنی بجره‌دی.

فعالیتلر:

۱- قیشلاغینگیزده بیر طبیعی حادثه یوز بېرگنده، نیمه خدمت قیله آله‌سیز؟
۲- قوییده‌گی سۆراقلرگه تېزلیکده جواب بېرینگ:
* بیر قرن (یوز ییل) آلدین ایتالیاده نیمه واقعه یوز بېرگن اېدی؟
* هانری دونانت اوروش حقیده نیمه یازگن اېدی؟
* هانری دونانت چقیریغیگه مردم قنده‌ی جواب قیتردیلر؟
* هانری دونانت چقیریغی‌نینگ نتیجه‌سیده نیمه قوریلدی؟
* قیزیل آی جمعیتی‌نینگ ایشلری نیمه‌لردن عبارت دیر؟
* اسلامی مملکت‌لرده قیزیل صلیب بېلگیسی قیسی شکلده چیزیلیب، قیسی آت بیلن اته‌له‌دی؟
* اولکه‌میزده شو خیریه مؤسسه نیمه دېب آته‌له‌دی؟
* افغانستان قیزیل آی جمعیتی قیسی ییل قوریلدی؟
* قیزیل آی جمعیتی تینچلیک پیتیده نیمه ایشلرنی بجه‌ره‌دی؟
* امیر علیشېر نوایی اولوس‌گه خدمت قیله‌دیگن کیشی‌لر باره‌سیده نیمه دېگن؟

۳- قوییده‌گی ینگی سۆزلر معناسینی سۆزلیکدن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:
دهشت‌لی، کۆنگوللی، چیکله‌نیش، قمره‌ب آلیش، قیزیـل صـلیب، هـلال احمـر، قیزیـل آی جمعیتی، قورغاق‌چیلیک، چیگره‌سیز، یانغین

اوی تاپشیریغی:

قوییده‌گی بیت‌نی یادلنگ و مفهومینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ:

آدمی اېرسانگ، دېماگیل آدمی آنی که یۆق خلق غمیدین غمی

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی مقال‌لرنینگ تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

* تامچی- تامچی دریا بؤلور، آز- آز اؤرگنیب دانا بؤلور.
* یکّه آتنی چنگی چیقمس، چنّگی چیقسه هم دانگی چقمس.
* کؤپده برکت.
* قیرقیگه چیده‌گن، قیرق بیریگه هم چیدر.
* یخشی آتگه بیر قمچی، یمان آتگه مینگ قمچی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تامچی- تامچی، آز- آز، یکه، کؤپ، قیرق، قیرق بیر، مینگ، سؤزلری درجه- مقدار روشی دیر.

درجه- مقدار روشی: ایش- حرکت یا فعل‌نینگ درجه و مقدارینی بیلدیریب، قنچه؟ و قَیسی درجه‌ده؟ کبی سؤراقلرگه جواب بؤله‌دی.

الف- پیغمبریمیزنینگ قوییده‌گی سؤزلرینی اؤقووچیلردن بیر کیشی توریب اؤقیسین، باشقه اؤقوچیلر دقت بیلن ایشیتیب، سؤراقلرگه جواب بیرسین‌لر:

۱- اینی_ آغه‌لرینگیزگه ظالم بؤلسین یا مظلوم، یاردم بیرینگ! صحابه‌لر سؤره‌دیلر: مظلومگه یاردم بیره میز، لیکن ظالمگه قنده‌ی یاردم بیریشیمیز ممکن؟

جواب بیردیلر: اونی، ظلم ایتیشدن تاخته‌تیب قالسنگیز، شو ایش اونگه یاردم لشگنینگیز بؤله‌دی.

۲- قؤشنی بیلن یخشی مناسبته بؤلینگ!

۳- باشقه‌لرگه رحم و شفقت قیلمه‌گن کیشی‌گه هیچ کیم رحم و شفقت قیلمه‌یدی.

۴- قؤل و آغزیدن خلق‌نینگ مال و جانی امان قالگن آدم، چین مؤمن دیر، خطا و گناه‌لردن اؤزینی اوزاق سقله‌گن کیشی حقیقی مهاجر دیر.

* بیرینچی حدیثده پیغمبریمیز نیمه دیگن‌لر؟
* پیغمبریمیز قؤشنی حقیده نیمه بویورگن‌لر؟
* باشقه‌لرگه رحم و شفقت قیلمه‌گن کیشی‌لر عاقبتی نیمه بؤله‌دی؟
* چین مؤمن کیم دیر؟
* حقیقی مهاجر کیم دیر؟

ب- افغانستانده قیزیل آی جمعیتی، بجره‌دیگن ایشلرنی یازینگ.

ج- نیچه جمله‌ده درجه و مقدار روشینی کؤرسه‌تیب، یازینگ.

اوی تاپشیریغی:

درجه و مقدار روشینی قؤلـلـه‌یدیگن حالده، کمیده ۸ جمله یازیب کیلینگ و روشلرنی چیزیق بیلن کؤرسه‌تینگ.

اۉن بېشینچی درس

هدفلر:

۱- عامه‌وی اخبار واسطه‌لری مفهومینی توشونیش، تورلری و فعالیتلری بیلن تانیشیش.

۲- کیشی‌لر آنگی یوکسه‌لیشیده عامه‌وی اخبار واسطه‌لری تأثیرینی بیلیش.

۳- روش‌لرنینگ یسه‌لیش یوسون‌لرینی بیلیش.

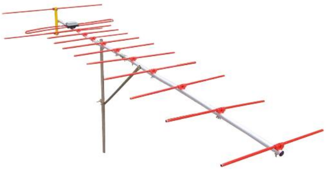

عامه‌وی اخبار واسطه‌لرینی بیله‌سیزمی؟

بابر و برچه عایله اعضاسی کېچکی (آقشام) طعام‌نی ییب، تیلویزیون خبرلرینی اېشیتیب اۉلتیرگن اېدیلر. شونده، خبرلر جریانیده «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» دېگن اتمه نېچه قتله تیل‌گه آلیندی. بابر، خبر مضمونینی آز- ماز توشونگن بۉلسه هم، بیراق شو اتمه‌نینگ معناسینی توشونمه‌دی.

بابر، «سۉره‌گن عیب اېمس، بیلمه‌گن عیب» دېگن مقال‌گه عمل قیلدی. او، بو اتمه‌نینگ معناسینی بیلماق اوچون آته‌سیدن:

- آته جان، «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» دېگن سۉزنی رادیو و تیلویزیون‌لردن کۉپ اېشیته‌من. بونینگ معناسی نیمه؟ دېب سۉره‌دی.

شونده، آته‌سی بابرگه دېدی:

- اۉغلیم، بو عصر بیلیم، تخنیک و تورلی ساحه‌لرده‌گی معلومات عصری دیر. انسانلر، بولرسیز اصلا یشالمه‌یدیلر. اوندن تشقری، انسانلر دنیا بۉییچه یوز بېره‌دیگن تورلی سیاسی، فرهنگی و اقتصادی واقعه‌لر و اۉزگریش‌لردن هم خبر بۉلیشلری کېره‌ک. اېندی، منه‌شونچه نرسه‌لرنی انسانلرگه یېتکیزیشده قۉلله‌نیله‌دیگن برچه واسطه‌لر «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» دېیله‌دی.

شونده بابر شاشیلیب: "بو واسطه‌لر نیمه‌لر دیر؟" دېب سۉره‌دی.

آته‌سی اۉغلی نینگ معلومات گه چنقاقلیگیدن قوۋانیب، دېدی:

- «عامه‌وی اخبار واسطه‌لر» گروهی‌گه رادیو، تیلویزیون، مطبوعات (روزنامه، جریده، مجله.....) و انترنت کیره‌دی. آدملر بو نرسه‌لر آرقه‌لی ایسته‌گن معلومات و خبرلرنی قۉلگه کیریته آله‌دیلر. اوندن

تشقری، اولر بو واسطه‌لردن فایده‌لنیب، اۉز فکر، تحقیقات، علمی یوتوق‌لر و ایش تجربه‌لرینی باشقه‌لرگه یېتکیزه آله‌دیلر. شونینگدېک، باشقه‌لرنیکی‌لردن هم فایده‌لنه آله‌دیلر.

بابر جان، منه بیله‌سن که موتر، کېمه و اوچاق (طیاره) لر اوزاق مسافه‌لرنی یقین قیلگن. اولر، تېز و قیسقه مدتده آدملرنی مقصدلریگه یېتکزه‌دی. «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» هم انسانلرنی بیر- بیریگه یقین‌لشتیرگن و هم شهرلر، اولکه‌لر وقطعه‌لر(براعظم لر)نی بیر- بیریگه باغله‌گن. بو بیلن، بوتون کېنگ جهان‌نی در واقع کیچیک قیلیب قۉیگن. اېندی هر قنده‌ی اوزاق یورتلرده یـوز بېـرگن حادثـه، قیسـقه مدتدن سۉنگ بوتون دنیاگه ترقه‌له‌دی و آدملر اوندن خبر بۉله‌دی. بونده‌ی عجایب و حیرتلنرلـی ایشـلر «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» طفیلی بجریله‌دی.

بابر، آته‌سی سۉزلب بېرگن معلوماتنی یخشی اېشیتیب، میه‌سیگه سینگدیریب آلـدی و آتـه‌سـیدن تشکر قیلدی.

اساسی توشونچه:

مطبوعات، رادیو، تیلویزیون و انترنت «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» دیر. بیر کره‌سیده‌گی آدملر بـو واسطه‌لر آرقه‌لی تورلی معلومات و خبرلردن فایده‌لنه‌دیلـر. بـو واسـطه‌لـر، آدملـر، یـورتلر و قطعـه‌لرنـی بیر- بیریگه باغله‌یدی.

فعالیتلر:

۱- متن اۉقیله یاتگنده اونی دقت بیلن اېشیتینگ!

۲- «عامه‌وی اخبار واسطه‌لری» اتمه‌سی قیسی نرسه‌لرگه نسبتاً ایشله‌تیله‌دی؟

۳- هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، عاموی اخبار واسطه‌لری نینگ قه‌ی بیریـدن کۉپراق و قنده‌ی فایده‌لنگنینی سۉزلسین.

۴- درس متنیده کېلتیریلگن مقالنی اېسلنگ! هر قطاردن بیر کیشـی نوبـت بـیلن توریـب، مضمونی حقیده قیسقه سۉزلسین.

۵- قوییده‌گی سۉزلرنینگ معناسینی کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ:

کېچکی طعام، اتمه، قتلـه، آز- مـاز، اۉزگـریش، شاشـیلیب، قۉلـلـه‌نیلـه‌دیگـن، چنقاقلیـک، قووانیب، یوتوق، کېمه، قطعه، حیرتلنرلی، سینگدیرماق، اوچاق.

اوی تاپشیریغی:

برچه ینگی سۉزلرگه مناسب جمله‌لر توزینگ و کتابچه‌نگیزگه یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری:

روش‌لر، یسه‌لیشی‌گه کؤره بیر نېچه تورگه بؤلینه‌دی:

قوییده‌گی جمله‌لرنی انیق اؤقینگ و خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

– بابر، تېز سؤره‌دی.

– او، برچه معلومات‌لرنی یخشی اېشیتدی.

– مېن، بوگون کېچ کېله‌من.

– سیز، حاضر کېلینگ!

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تېز، یخشی، کېچ و حاضر سؤزلر ساده روش دیر.

ساده روش:

ساده روش‌لر بیرگینه اوزه‌کدن توزیله‌دی و اونگه هېچ قنده‌ی قؤشیمچه یا سـؤز قؤشـیلمه‌یـدی.

مثال اوچون: تېز، یخشی، کېچ و حاضر روش‌لر یسمه اېمس، بلکه یکّه و مستقل سؤزلر دیر.

فعالیتلر:

۱– ایکّیته ساده روش یازینگ، کېیین اولردن جمله توزینگ!

۲– هر قطاردن بیرکیشی توریب، نوبت بیلن تخته‌گه باریب، توزگن جمله‌سینی یازسین.

۳– قوییده‌گی جمله‌لردن ساده روش‌لرنی بېلگی‌لب، کتابچه‌نگیزگه کؤچیرینگ:

– شمال سېکین اېسماقده.

– اؤرتاق جان، تېز کېتمه!

– آته‌م نینگ مهرلری جؤده آشدی.

– توران، اېرته کېلرمیش.

۴– قوییده‌گی متندن ساده روش‌لرنی بېلگی‌لنگ:

"آته‌م، اېرته توردیلر. او کیشی، اول گللرنی سوغاردیلر، کېیین انچه مطالعه قیلدیلر. مېن هم اؤرنیمدن چقّان توردیم؛ یوز– قؤلیم‌نی یخشی یوویب، یازیلگن دسترخوان تمانگه باردیم. آنه‌م پیشیرگن چوچوک کلچه و چای‌نی ییب ایچدیم.

۵– هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، بېلگی‌لگن ساده روش‌لرنی یازسین؛ باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.

اوی تاپشیریغی:

قیسقه بیر حکایه یا خاطره یازیب، اونده ساده روش ایشله‌تیلگن بېش‌ته جمله کېلتیرینگ!

اۉن سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- عفو و کېچیریم نینگ یخشی‌لیگی و کېره‌ک‌لیگی حقیده معلومات تاپیش و رغبت‌لنیش.

۲- قۉشمه روشلر حقیده معلومات تاپیش، اونی صحبت و یازووده قۉللـه‌ی آلیش.

سۉراقلر:

۱- عفو و کېچیریم سۉزی نیمه‌نی انگله‌ته‌دی؟

۲- بیر کیشی ایسته‌گن حالده سیزگه آزار یېتکیزسه، نیمه قیله‌سیز؟

عفو یا کېچیریم

بابر شاه مکتبی‌نینگ باشلیغی باتوربېگ، مکتب صحنیده، اۉقووچیلرنی کۉزدن کېچیریب یورگن ایدی. بیر وقت کۉزی ایکّیته اۉقووچیگه توشدی. اولر بیر- بیرلری بیلن بیر موضوع اۉستیده تارتیشیب جنجال‌لشیب تورگن و باشقه نېچه اۉقووچیلر نری‌راقده اولرگه قره‌ب تورگن ایدیلر. مکتب باشلیغی باتوربېگ، اوروشه‌یاتگن اۉقووچیلرنینگ یانیگه باریب، او یېرده، قره‌ب تورگن اۉقووچیلرنی هم اۉز یانیگه چقیریب ایتدی:

اوروش و جنجال هېچ وقتده یخشی ایش ایمس، اینیقسه مکتبده کتّه عیب دیر. شو اوچون تیریکچیلیکده کېچیریملی بۉلیشینگیز کېره‌ک. عفو و کېچیریم نینگ الله ﷻ یانیده ثوابی جوده کتّه دیر. بویوک‌لریمیز "کېچیریم لذتینی هېچ‌قچان انتقام و اۉچدن تاپه آلمه‌ی‌سیز" دیگن‌لر.

شونینگدېک حضرت پیغمبریمیزﷺ عفو و کېچیریم تؤغریسیده بونده‌ی دیب، تأکید ایتگن‌لر: (کېچیریش شیوه‌سینی کسب ایتینگ، خلق‌نی یخشی‌لیککه بویورینگ و نادان کیشیلردن اؤزاقله‌شینگ!)

باتوربېگ اوروشگن اؤقووچیلر و باشقه ییغیلگن اؤقووچیلرگه شونده‌ی نصیحت‌لر قیلیب، اوروشگن ایکّی اؤقووچینی هم بیر- بیری بیلن یره‌شتیردی. اولر، مکتب باشلیغی باتوربېککه بوندن کېین اوروشمس‌لیکنی وعده بېردیلر. باتوربېگ اولرگه رحمت دېب، باشقه اؤقووچیلرنی هم بیر- بیرلریگه مهر و شفقتلی بؤلیشی‌گه اونده‌دی. اؤقووچیلرهم مکتب باشلیغی‌نینگ نصیحت و اؤگیت‌لریدن منتدارچیلیک بیلدیردیلر.

هه، عزیز اؤقوچیلر!

تیریکلیکده، عفو و کېچیریم قنچه‌لیک اهمیتلی بؤلگنینی یخشی بیلیب الدینگیز، سیزهم حیاتده بیر- بیرینگیزگه مهرلی و کېچیریملی بؤلیشینگیز کېره‌ک.

اساسی توشونچه:

هر بیر کیشی، کېچیریملی بؤلیشی کېره‌ک. عفو و کېچیریم حیاتده اېنگ کېره‌کلی و اهمیتلی دیر. خداوند ﷻ و حضرت پیغمبریمیزﷺ هم انسانلرنی کېچیریملی بؤلیشگه چقیرگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی دقت بیلن اؤقیب، نتیجه‌سینی صنفداشلرینگیزگه اَیتینگ!

۲- قوییده‌گی ینگی لغتلر معناسینی اَیتیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

جنجال، عفو، کېچیریم، اؤچ، اؤگیت، منتدارچیلیک، اونده‌دی

۳- درس نیمه حقده یازیلگن ایدی؟

۴- مکتب باشلیغی کیم‌لرنی یره‌شتیردی؟

۵- بویوک‌لریمیز کېچیریم حقیده نیمه دېگن‌لر؟

اوی تاپشیریغی:

عفو و کېچیریم حقیده کمیده بېش سطرلیک بیر مقاله یا نېچه بیت شعر؛ مقال یا اېرتک یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ تگیگه خط چیزیلگن سؤزلریگه دقت قیلینگ:

۱- باتوربېگ کؤپینچه اؤقووچیلرنی کؤزدن کېچیریب یورردی.

۲- بیردنیگه ایکّیته جنجال‌له‌شه‌یاتگن اؤقووچی‌گه کؤزی توشدی.

۳- نېچه اؤقووچیلر نری راقده اولرگه قره‌ب تورگن ایدیلر.

یوقاریده‌گی تگیگه خط چیزیلگن سؤزلر «قؤشمه روش» (قید مشتق) دېیله‌دی.

اساساً بیر سؤز، بیر و یا کؤپراق قؤشیمچه‌دن یسه‌له‌دی: آزگینه، شونده، اېرته‌لب، کېچکی، قچانلر

قؤشمه روشلر قؤییده‌گیلر بیلن یسه‌له‌دی:

قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی قؤشمه روشلرنی کؤرسه‌تینگ:

۱- آلپ ارسلان بازار کونی کیچقورون‌گچه بازارده ایشلب تورگن ایکن.

۲- جؤره‌بېگ نینگ حیران باقیب تورگنینی کؤردیم.

۳- آتیلا کون سه‌یین درسلریگه لایق‌راق بؤله‌یاتیبدی.

۴- بیز هېچ قچان خلقیمیز و اولکه‌میزنی اېسیمیزدن چیقرمه‌یمیز.

۵- کؤکلم پیتیده هریانگه باقسنگ، دشت و دله‌لر قیب- قیزیل لاله‌دن تؤله کؤرینه‌دی.

۶- مېن اؤرتاغیم‌دن سؤره‌دیم: سېن اله قچان دؤستلرنی اونوتدینگ‌می؟

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی تؤلدیرینگ:

۱- مکتب باشلیغی باتوربېگ......................... یورگن ایدی.

۲- .... اؤقووچیلرگه توشدی.

۳- باتوربېگ اوروشه‌یاتگن .... قره‌ب تورگن .... اَیتدی.

۴- حضرت پیغمبریمیزﷺ ....تأکید ایتگن‌لر.

۵- ....منتدارلیک بیلدیردیلر.

اوی تاپشیریغی:

قؤشمه روشلر بیلن بېش سطرلیک انشاء یازیب کېلینگ!

اۋن تۋقّيزينچى درس

هدفلر:

١- وقت اهميتينى توشونيش و اوندن اونوملى فايده‌لنيش‌گه قيزيقيش.
٢- بيليم و كمال اۋرگنيش كېره‌ك‌ليگى گه ايشانيش و رغبت‌لنيش.
٣- مركب روش‌نى اۋرگنيش و اونى صحبت و يازووده ايشلته آليش.

وقت، آلتين دير!

وقت، تورموش‌نينگ مهم بېلگى‌سى دير. وقت تۋختاوسيز و تېز اۋته‌دى. اونى قيته‌ريش يا توخته‌تيب قاليش ممكن اېمس. اېرته‌گه بوگون؛ بوگونده توناكون‌نى قيتيب قۆلگه كيريتيش نامكن. قرّى‌ليكده ياشليك، ياشليكده باله‌ليک هېچ قچان قيتيب كېلمه‌يدى.

انسانلر قديم‌دن وقت‌نينگ بو خاصيتى‌نى توشونيب، اونى «آقر سوو» و «آقر دريا» گه اۋخشتگن‌لر و شونينگدېک، وقت‌نى «آلتين» گه تېنگ بيلگن‌لر. «تېميرنى قيزيغى‌ده باس!» يا «وقتينگ كېتدى، نقدينگ كېتدى» كبى اولوسيميزنينگ حكمتلى سۆزلرى هم وقت اهميتى حقيده ايتيلگن.

حضرت پيغمبريميزﷺ «ييگيت‌ليكنى قرّى‌ليكدن آلدين غنيمت تۆتينگ!» دېب تأكيدلگن‌لر. كېكسه‌لر تورموشنى قنده‌ى اۋتكزگن بۆلسه‌لر هم، ياشليكنى همه وقت قومسب يوره‌ديلر. شوباعث، انسانلر قديم وقتدن اۋرينلى و اونوملى فايده‌لنيش‌گه اينتيلگن‌لر. انسانلر عمر بۆيى «بېشيک‌دن گۆرگچه

اؤرگنسه- ده»؛ لېکن اؤسمیرلیک و ییگیت‌لیک چاغ‌لری بیلیم و تجربه آرتیریش اوچون کؤپراق مناسب دیر. چونکه بو دورده انسان اؤرگنیش‌گه چنقاق و یېترلی کوچ و امکان‌گه ایگه دیر.

اېندی، وقت شونچه‌لیک تېز اؤتر اېکن، اوندن اونوملی فایده‌لنیش کېره‌ک. اینیقسه اؤسمیرلیک دورینی سپورت آرقه‌لی بدن تربیه‌سی؛ اؤقیش آرقه‌لی بیلیم و هنر اؤرگنیش، همده مطالعه آرقه‌لی تورلی معلومات‌نی اېگللش بیلن اؤتکه‌زیش کېره‌ک. «بوگونگی ایش‌نی اېرته‌گه قالدیرمنگ» دېگن آته‌لر سؤزلری، هر ایشنی اؤز وقتیده بجرماقلیک کېره‌ک‌لیگینی تأکیدلگن.

اساسی توشونچه:

وقت، تورموش‌نینگ مهم بېلگی‌سی دیر. وقت تؤختاوسیز و تېز اؤته‌دی. اؤتگن وقت و فرصت‌لر قیتیب کېلمه‌یدی. شو باعث، اوندن اؤرینلی و اونوملی فایده‌لنیش کېره‌ک. وقت آلتین‌گه تېنگ دیر.

فعالیت‌لر:

۱- درس متنینی بېش دقیقه‌ده جیم اؤقینگ!

۲- درس متنیده نېچه مقال کېلتیریلگن؟ بیرته‌سینی اَیتینگ!

۳- یانمه- یان بیر چوکیده اؤلتیرگن اؤقووچیلر «وقتینگ کېتدی، نقدینگ کېتدی» دېگن مقال مضمونی حقیده بحث‌لشسین‌لر.

۴- اَیتیلگن مقال حقیده هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اؤز فکرینی اَیتسین.

۵- قوییده‌گی سؤزلرنی معنا قیلینگ و ایکیته‌سیدن جمله توزینگ:

تؤختاوسیز، اؤرینلی، قومسه‌ماق، اؤسمیرلیک، چنقاق، بېلگی، کېکسه

۶- هر قطاردن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌سینی اؤقیسین.

۷- متنده‌گی برچه روشلرنی کتابچه‌نگیزگه کؤچیرینگ.

اوی تاپشیریغی:

۱- بیرار ایشنی وقتیده بجرمه‌ی، پشیمان بؤلگن‌می‌سیز؟ بوحقده کمیده آلتی سطرلیک انشاء یازینگ!

۲- عایله اعضالرینگیز یاردمیده «وقت» حقیده بیر نېچه مقال، شعر یا که جومباق یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۋقیتووچینگیز اۋقی‌یاتگنده، تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

– او، هېچ‌قچان سۉکمه‌یدی.

– هوا، بیرآز ایسیدی.

– سیز، بیرلحظه کوتینگ، مېن کېله‌من.

– اولوغ بېگ هردایم کنفرانسلرده مقاله اۋقییدی.

یوقاریده‌گی (هېچ‌قچان، بیرآز، بیرلحظه و هردایم) سۉزلری روش دیر. بیراق، کۉریب تورگنینگیزدېک اولر بیر سۉزدن ایمس، بلکه ایکّی مستقل و معنالی سۉزلردن توزیلگن دیر. بونده‌ی روش‌لر "مرکب روش" دېیله‌دی.

مرکب روش:

مرکب روش، ایرکین قۉللشی ممکن بۉلگن ایکّی معنالی سۉز بیریکیشی‌دن توزیله‌دی. بو روش، ایش– حرکت‌نینگ بیرته بېلگی‌سینی افاده‌یدی؛ مثال: بیر یۉله، اۋتگن کون، بیر نفس، شو ییرده.

مثال‌لرنی قوییده‌گی جمله‌لرده کۉرینگ:

– قرض‌نی بیر یۉله بېر!

– بابر، اۋتگن کون کانکورنی اۋتکزدی.

– توران، رباعی‌نی بیر نفس‌ده اۋقیدی.

– مهمانلر، ایرته‌گه شو ییرده بۉله‌دیلر.

فعالیتلر:

۱– مرکب روش‌دن ایکّی‌ته مثال یازینگ، کېین اولردن جمله توزینگ!

۲– هرقطاردن بیر کیشی توریب، مثاللر و توزگن جمله‌لرنی اۋقیسین.

۳– قوییده‌گی متندن ساده، قۉشمه و مرکب روش‌لرنی بېلگی‌لب، یازینگ:

نوایی، هر دایم شمع یاروغلیگی‌ده اثرلرینی یازر ایکن. او، اثرلرینی کۉپینچه اۋزبېک تیلیده یازگن. اونینگ اثرلری بو زمان‌گچه ییتیب کېلگن. برچه‌لر اونینگ اثرلرینی مراق بیلن اۋقییدیلر. شو ییل، نوایی‌نینگ توغیلگن کونی هر ییلدن شکوه‌لی‌راق نشانلندی. محفلده جوده چقور علمی مقاله‌لر اۋقیلدی.

۴- هر قطاردن بیر کیشی توریب، بېلگی‌لگن روش‌لرنی اَیری- اَیری اۉقیسین.

۵- قوییده‌گی جمله‌لرنی مرکب روش بیلن توگللنگ:

- اېرکین . . . اویقودن اویغاندی.
- مېن . . . اوی تاپشیریغی‌نی بجره‌من.
- باله‌لرنینگ برچه‌سی . . . کېتدیلر.

اوی تاپشیریغی:

مرکب روش بیلن کمیده بېش جمله یازینگ!

ییگیرمه‌نچی درس

هدفلر:

۱- پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ گه حضرت بلالرضی الله عنه محبتی‌نی بیلیش و اونی حیاتده اؤرنک قیلیب، رسول اللهﷺ گه مهر قؤییش.

۲- جفت روش حقیده معلومات تاپیب، اولرنی اؤز جاییگه ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- حضرت بلالرضی الله عنه آتینی ایشیتگن‌می‌سیز؟ او، قه‌یېرلیک ایدی؟

۲-حضرت بلالرضی الله عنه حضرت محمدﷺ گه کیم بولر ایدی؟

حضرت بلالرضی الله عنه سیرتیدن

حضرت محمدﷺ رحلت قیلگن‌لریدن سؤنگ حضرت بلالرضی الله عنه ایریلیق دردیگه یؤلیقیب، آذان آیته آلمه‌دی. او، حضرت محمدﷺ نینگ محبتی‌گه کوییب، هرکون کؤزلریدن یاش آقر ایدی، باریب-باریب مدینهٔ منوره‌ده یشه‌آلمه‌ی، حضرت ابوبکر صدیقرضی الله عنه دن اجازه سؤره‌ب شام شهریگه جؤنب کېتدی و او یېرده اقامت ایتدی. حضرت عمررضی الله عنه زمانیگچه اویېرده قالدی. حضرت عمررضی الله عنه اسلام کوچلری باشچی‌لیغیده شام‌گه کېلگن‌لریده اولر بیلن بیرگه قدس‌گه باردی.

حضرت بلالرضی الله عنه بیر کېچه رسول مقبولﷺ نی توشده کؤردی. حضرت محمدﷺ اونگه ایتدیلر:

اي بلال! شونچه ایریلیق کفایت قیلمه‌یدیمی؟ هنوز هم مېنی زیارت قیلیشنی ایسته‌مه‌یسن‌می؟

حضرت بلالرضی الله عنه تېرگه باتیب، هیجان‌لنیب اویقودن اویغاندی. درآو تیارلنیب، تانگ آتیشدن آلدین اریغ و ضعیف تویه‌سیگه میندی و مدینه سری جؤنه‌دی، هر قنچه مدینهٔ منوره‌گه یقین‌لشردی، اؤشنچه

هوانی ایسکب، تاش‌لرنی اؤپیب، کؤزلریدن یاش تؤکردی، سووسیز، اؤتسیز بیابانلرنی گېزیب، آخره مدینهٔ منوره‌گه یېتیب باردی.

حضرت بلال‌ﷺ نی کؤرگن کیشی‌لر، اونگه سلام بېریب، بیر- بیرلریگه آیتردیلر:

کؤرینگ، بلال کېلیبدی! بلال! بلال حبشی! رسول اللهﷺ نینگ مؤذنی!

لېکن حضرت بلال‌ﷺ ، اولرنی کؤرمه‌ی، سؤزلرینی اېشیتمه‌ی، بیر کوچلی مقناطیس اونی اؤز ساری تارتگندېک حضرت محمدﷺ نینگ روضه‌لری تمان یؤل آلدی. او یېرگه یېتیشگچ، قرآنکریم تلاوتی‌گه باشله‌دی، سؤنگره حضرت محمدﷺ روضه‌لری یانیده هوشیدن کېتیب، یېرگه ییقیلدی. هوش‌گه کېلگن‌دن کېین قره‌سه، حضرت محمدﷺ نینگ سېویملی و عزیز نبیره‌لری حضرت امام حسن‌ﷺ و حضرت امام حسین‌ﷺ اونینگ ساچلریدن اؤپیب تورگن اېکن‌لر. شو لحظه‌ده اونگه دنیانی بېرگندېک اؤرنیدن توریب، اولر بیلن ایلیق کؤریشیب ییغله‌دی و حضرت بلال‌ﷺ اولرگه قره‌ب آیتدی:

ایسلرینگیز، خودی بابالرینگیزنینگ ایسیگه اؤخشه‌یدی.

حضرت حسن‌ﷺ اوندن سؤره‌دیلر:

بابامیز سیزنی کؤپ یخشی کؤرردیلر. اگر اولر اوچون بیرار نرسه سیزدن ایسته‌سک، بجره‌سیزمی؟

حضرت بلال‌ﷺ حیرت‌ده قالیب ایتدی:

بو نیمه دېگنینگیز؟ بو قُلینگیزگه هر قنده‌ی بویروغینگیز بؤلسه، بویرینگ، بجره‌دی.

حضرت حسن‌ﷺ ایتدیلر:

بیر مرتبه هم بؤلسه، آذانینگیزنی اېشیتماقچیمیز! بیزنینگ ایسته‌گیمیز یلغوز شودیر!

کېینگی کونی اېرته‌لب حضرت بلال‌ﷺ سؤنگی آذانینی حزین و حسرتدن تؤله سېس بیلن نبوی‌ﷺ مسجدیده باشله‌دی:

الله اکبر، الله اکبر! ...

سېسی‌نینگ بلند بؤلیشی بیلن- آق بوتون مدینه خلقی اؤرینلریدن توردیلر. اشهدُ ان لا اله الا الله و اشهد انّ محمد رسول الله دېگنیده، اېرکک و خاتین، یاش و قرّی، کتّه و کیچیک، حتی کسل کیشی‌لر هم مدینه کؤچه‌لریگه چیقیب، مسجد نبوی تمان چاپه باشله‌دیلر. مدینه خلقی شونچه شوق و هیجان‌گه کېلدیلر که رسول اللهﷺ قیتیب کېلگن و اولر اؤشه مبارک حضرت نی کؤرگنی آشیقماقده، دېب اؤیلردی کیشی. اؤشه کوندن سؤنگ، دنیاده ینه شونده‌ی آذان آیتیلمه‌دی و حضرت بلال‌ﷺ هم شوندن سؤنگ هېچ‌قچان ینه آذان آیتمه‌دی.

حضرت بلال‌ﷺ میلادی ۶۴۰-نچی ییلده شام‌ده وفات اېتدی.

اساسی توشونچه:

رسول خدا حضرت محمدﷺ نینگ مبارک شخصیتی، سیرتی، اقوال و اطواری گه بوتون وجودی بیلن باغله‌نیب قالگن و چین یوره‌کدن سېوگن حضرت بلالﷺ ، پیغمبریمیز رحلت‌لریدن سۉنگ، هجرانگه چیده‌آلمه‌ی، آذان ایتیش گه کوچ تاپالمه‌ی، مدینه‌دن چیقیب، شام‌گه باره‌دی و اۉشه یېرده وفات ایته‌دی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی تۉرت- بېش دقیقه‌ده دقت بیلن اۉقینگ و بو باره‌ده اۉیلب، قیسقه‌سینی ایکّی کیشی و نتیجه‌سینی ایکّی کیشی باشقه‌لرگه ایتیب بېرسین.

۲- باشقه صحابه‌لردن بیرار روایت بیلسنگیز، نوبت بیلن توریب، صنفداشلرینگیزگه ایتیب بېرینگ!

۳- قوییده‌گی لغتلر معناسینی سۉزلیکدن تاپیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ، همده تۉرتته‌سیگه مناسب جمله‌لر توزینگ!

رحلت، ایریلیق، کوییش، اقامت، قدس، توش، تېر، مؤذن، مقناطیس، سۉنگی

۴- توزگن جمله‌لرینگیزدن هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن بیر نېچیته‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین و تۉغری و ناتۉغری‌لیگی حقیده اۉرتاق‌لرینگیز اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۵- قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- حضرت محمدﷺ نینگ رحلت‌لریدن سۉنگ حضرت بلالﷺ نیمه قیلدی؟
- حضرت بلالﷺ کیم‌نینگ اجازه‌سی بیلن شام‌گه باردی؟
- حضرت بلالﷺ قیسی خلیفه بیلن قدس‌گه باردی؟
- حضرت بلالﷺ کیم‌نی توشیده کۉردی؟
- پیغمبریمیز بلالﷺ گه نیمه دېدیلر؟
- حضرت بلالﷺ قنده‌ی مدینه‌گه باردی؟
- مدینه خلقی اونی قنده‌ی کوتیب آلدیلر؟
- حضرت امام حسنﷺ و حضرت امام حسینﷺ حضرت بلالﷺ دن نیمه ایسته‌دیلر؟
- حضرت بلال اذان بېرگندن سونگ مدینه شهریده نیمه یوز بېردی؟ مدینه خلقی نیمه دېب اۉیله‌دیلر؟
- شو آذان‌دن کېین حضرت بلالﷺ نیمه قیلدی؟
- حضرت بلالﷺ نینگ قبرلری قه یېرده دیر؟

اوی تاپشیریغی

درس متنینی اۉقیب، اونی قیسقه‌چه قیلیب، یازیب کېلتیرینگ، ایسته‌گنلر، باشقه دینی- اسلامی حکایه بیلسه‌لر هم، یازیب کېلسینلر!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه توجه قیلینگ:

- همه ییرنی آستین- اوستون قیلیب قۉیدی.
- قویاش آسته- سېکین باتیب، هوا سلقین بۉلیب قالدی.
- بامداد آذانی ایتیلیب، سېکین- سېکین تانگ یاریشدی.
- ایشلر اوزیل- کېسیل بجه‌ریلدی.
- خداگه شکر باله‌لر اېسان- امان یوریبدیلر.
- کېچه- کوندوز اۉیلب- اۉیلب، گرنگ بۉلگن اېدیم.
- ارچه‌نینگ یپراقلری قیشین- یازین کۉم- کۉک بۉلیب توره‌دی.
- مېنینگ ایشلریم ییل‌دن ییل‌گه یخشی بۉلیب بارماقده.
- بازارگه رنگمه- رنگ متاعلر کېلگن.
- بیر کون اېمس- بیر کون، او بیلن یوزمه- یوز بۉله‌سن.
- اولر بیزنیکی‌گه تېز- تېز کېلیب تورر اېدیلر.
- بیز کۉچه‌مه- کۉچه باریب، ابراهیم‌لر اویینی تاپدیک.
- سیزنینگ قیله‌دیگن ایشینگیز آچیق- آیدین کۉرینیب توریبدی.

جفت روش:

جفت روش ایکی معناداش، قره‌مه- قرشی یا عین سۉز نینگ تکرار باغله‌نیشیدن یسلگن روش دیر. جفت روش قوییده‌گی‌چه یسه‌له‌دی:

الف- معناداش سۉزلردن: استه- سېکین، اېسان- امان، آچیق- آیدین، اوزیل- کېسیل.

ب- قره‌مه- قرشی معنالی سۉزلردن: قیشین- یازین، آستین- اوستون، اېرته- کېچ، کېچه- کوندوز کبی سۉزلر.

ج- سۉزلرنی تکرارلش بیلن: تېز- تېز، سېکین- سېکین، ییلدن ییل‌گه، یوزمه- یوز، کۉچمه- کۉچ، رنگمه- رنگ.

فعالیتلر:

۱- جفت روش‌نی انیقلاوچی بېش- آلتی جمله توزینگ!

۲- گروپ‌لرگه بؤلینیب، هر گروپ‌دن بیر کیشی توریب، اول‌دن بیر نپچیته‌سینی اؤرتاق‌لریگه اؤقیب بېرسین و اولر، تؤغری، ناتؤغری‌لیگی باره‌سیده فکرلرینی بېلدیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب جفت روش‌لر بیلن تؤلدیرینگ:

- ایناغه‌م، فاریاب‌گه کېتگن ایدی. خداگه شکر، آقشام ایسان- . . . . قیتیب کېلدی.

- صابر، هر کون کتابخانه‌گه باریب، کتابلرنی بیرین- . . . . . . مطالعه قیله‌دی.

- چقّان- . . . . ایشلب چرچب قالدیک.

- آسمانده‌گی یؤلدوزلر بیرمه- . . . . نظردن یؤقالدیلر.

- کېچه‌لر هوا استه- . . . . سلقین بؤله یاپتی.

اوی تاپشیریغی:

جفت روش‌دن فایده‌لنیب، کمیده بېش- آلتی سطرلیک خاطره یا انشاء یازیب کېلینگ!

ییگیرمه بیرینچی درس

هدفلر:

۱- غلام محمد خدیم و اونینگ شعرلری حقیده معلومات تاپیش.

سؤراقلر:

۱- غلام محمد خدیم حقیده کیم معلومات بېره‌آله‌دی؟

۲- حاضرگی اؤزبېک عیال و اېرکک شاعرلریدن نېچه کیشینی تانییسیز؟ آتلرینی کیم تخته‌گه یازه‌آله‌دی؟

غلام محمد "خدیم"

اوللرده عبهر تخلصی بیلن اؤزینی تـانیتگن خـدیم، هجـری ۱۲۹۶-نچـی ییـل سـرپل شـهریده توغیلدی. بیرینچی تعلیمات‌نی آته‌سی ملا رحمان‌علی‌دن اؤرگندی، کېینچه‌لیک دینی عالملر قاشیده اؤز بیلیمینی آرتّیردی.

خدیم، دینی- ادبی علملر و عرب تیلینـی اؤرگنیـب، نسـتعلیق خطینـی جـوده چیرایلـی قیلیـب، یازردی. او، بیرقنچه ییل‌لر میمنه‌ده ابومسلم مدرسه‌سیده مدرس صفتیده و بیرنېچه مـدت هـم تجـارت اتاقلریده منشی‌لیک قیلگن و انه‌شو وقت‌لرده "گلبانـگ قلنـدری" اثرینـی دری تیلـده یـازگن و فاریـاب جریده‌سیده اونی نشر اېتگن.

خدیم، فاریابده بـؤلگن وقـت‌لریـده نـادم قیصـاری کلیـاتینی اصـلاح قیلیـب، چـاپ اېتـدی. او، ییگیت‌لیک چاغیده ازهر تخلصی بیلن هم شعرلر یازگن.

خدیم بیرنېچه وقت سرپل ولایتیده شهردار، خدیجۀ جوزجانی لیسه‌سیده اؤقیتـووچی، مطبوعـات اؤرین باسری و مزارشریفـده تفحصات ریاستیده ایشلاوچی بؤلیب رسمی ایشله‌دی.

خدیم، اؤزبېک، دری و عرب تیل‌لریده شعر یازگن و ابو عبـدالله امـام بوصـیری نینـگ "قصـیدۀ برده"سیگه یېتمیش ایکّی بیت آرقه‌لی عرب تیلیده جواب بېرگن.

خدیم، ۱۳۸۰-نچی ییلده سرپل شهریده عالم‌دن کؤز یومدی. اونینگ دېوانی و اثرلری هنوزگچه چاپ بؤلمه‌گن.

خدیم نینگ شعرلریدن بیر اؤرنک:

اېل بیری

کـؤز یـاشـی قانـلیـک آقر بغریـم‌گه قانیم باریـچه
سـرغه‌یبب مـایریـغ اېـرورمن آیـرولانیـم بـاریـچه

اېـل بیـری من اېـل یشب بـؤلسـون یـوقاری کېتماغی
اول یـره‌تـگوچـدین تیـلارمن اېـلـگا سـانیـم بـاریـچه

سـاغینیب ابن یمیـن، انـگلـب نـوایی سـؤزلاریـن
مقته‌ســم کیـم قـنچـه‌لار آز دور اینـانیـم بـاریـچه

کیمسه اېلنی اؤز تیلی جان ینگلی دور جاندیک چوچوک
تـورکی تیـل دور قنـد، تـورک و تـورکمـانیـم بـاریـچه

یخشی قالینگ اؤرگنیب سؤنگ اېتمه‌لارگه شَی‌لنینگ
مېن خدیـمیـز یـوقلـه‌شی اولـدور اېسـانیـم بـاریـچه

اساسی توشونچه:

غلام محمد خدیم سرپل ولایتـی‌ده ۱۲۹۶–ییلـده توغیلـدی. اوّل عبهـر و ازهـر، کېـین خـدیم تخلصی بیلن شعر یازدی. عرب تیلی، دینی و ادبی علم‌لردن بهره آلگن اېـدی. اؤزبېـک، دری و عـرب تیل‌لریده شعر یازه‌آلردی. دېوانی هنوزگچه باسیلمه‌گن.

فعالیتلر:

۱– درس متنینی بېش دقیقه‌ده جیم اؤقیب، سؤنگ قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

– خدیم قه‌یېردن بؤلر اېدی؟

– نېچه تخلصی بار اېدی؟

– خدیم بیرینچی تعلیمات‌نی کیم‌دن اؤرگندی؟

– خدیم قیسی خطنی چیرایلی قیلیب یازر اېدی؟

– خدیم قیسی ایشلرنی حیاتی دورانیده بجردی؟

– خدیم قیسی شاعرنینگ دېوانینی چاپگه تیارله‌دی؟

– خدیم دری تیلیده قیسی قصیده‌نی یازدی؟

– خدیم قیسی قصیده‌گه عرب تیلیده جواب بېردی؟
– خدیم قیسی تیل‌لرده شعر یازر ایدی؟
– خدیم دېوانی باسیلگن‌می؟
– خدیم قیسی ییلده، قه‌یېرده وفات ایتدی؟
۲– تۉرت گروپگه بۉلینیب، غلام محمد خدیم‌نینگ قیلگن فعالیتلری حقیده اۉیلنگ و اوندن کېین هر گروپدن بیرینگیز توریب، فکرلرینگیزنی باشقه‌لر بیلن المشتیرینگ.
۳– قوییده‌گی ینگی سۉزلر معناسینی سۉزلیکدن تاپیب، معنا قیلینگ و تۉرت–بېشته‌سینی مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ!
عبهر، ازهر، خدیم، آرتّیرماق، یېتوک، نستعلیق، مدرس، منشی، گلبانگ، جریده، اصلاح، باسیش، نادم، تخلص، شهردار، اۉرین باسر، تفحصات، فصاحت، بلاغت، برده.
۴– هر گروپدن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لردن بیر– ایکّیته‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین و باشقه‌لر تۉغری و نا تۉغریلیگی حقیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.
۵– خدیم شعرینی بیر کیشی بلند سېس بیلن اۉقیسین؛ باشقه‌لر اونگه قولاق سالیب، تۉغری و ناتۉغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

۱– خدیم‌نینگ شعرینی اۉقیب، اونینگ مضمونینی اۉز تیلینگیزده بېش– تۉرت سطرده یازیب کېلتیرینگ!
۲– خدیم نینگ شعریدن کۉنگلینگیزگه یاقّن بیرنېچه بیتینی یا تۉلیق شعرنی یادلنگ و صنفده یاددن اۉقیب بېرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۋقینگ؛ تگیگه خط چیزیلگن سۋزلرگه دقت قیلینگ:

- همه، حمید گیپینی ایشیتدی (ایگه).
- یخشی آشینی ییدی؛ یمان باشینی. (ایگه)
- رحمان، نان‌گه کیلمه‌دی. (تۋلدیروچی)
- یخشی‌گه قاره یوقمس، یمان‌گه ایل باقمس. (تۋلدیروچی)
- بیش‌نی بیش‌گه قۋشسنگ، اۋن بۋله‌دی. (تۋلدیروچی)

یوقاریده‌گی جمله‌لرده روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌سی کۋرسه‌تیلگن. روش‌لر، نحوی وظیفه‌سیده، گپ‌ده، عادتده حال وظیفه‌سیده قۋللنه‌دی، مثلاً: شگوفه کۋزلرینی مکارانه اۋینه‌تیب، جواب بیردی.

روش‌لر ایگه و تۋلدیروچی، اما بعضی وقتلرده کیسیم وظیفه‌سیده هم کیله‌آله‌دی؛ مثلاً: قویان کۋپدن قاچیب قوتیلمس.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌لرینی بیلگی‌لنگ:

- مهمانلر نان‌دن کیین دم آلگنی یاتاغلریگه کیردیلر.(ایگه)
- یقین بیر جایده ژاله یاغیبدی، (کیسیم)
- اوکتم اۋرتاغلری بیلن مجلس سۋنگیده خیرلشدی. (تۋلدیروچی)
- کۋپ گپدن آزی یخشی. (تۋلدیروچی)
- آیلین همه نرسه‌نی ترتیب سیز بۋلسه هم به تفصیل ایتیب بیردی. (کیسیم)
- گل‌لر میین رنگ‌لری و نازک باقیشلری بیلن کۋزلرنی بی‌اختیار مست ایته‌دی. (تۋلدیروچی)

۲- گروپ‌لرگه بۋلینیب، روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌لرینی انیقلاوچی اوچ- تۋرت جمله توزینگ.

۳- هر گروپدن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه ایشیتیرسین و صنفداشلردن بیر- ایکّی کیشی اۋزفکرینی بیلدیرسین.

۴- قوییده‌گی جمله‌لرده روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌لرینی انیقلب بیرینگ:

- کۋپینی یمانله‌گن کۋمیلر.
- مردانه ایشله‌دیک، آلغه سیلجیدیک.
- مردلرچه ظالم‌نینگ بۋغزیدن توتدیک.
- ایرته‌لب ایشلر تیزگینه حل بۋلدی، ایش قه‌ییردن باشلنگن بۋلسه، گپنی اۋشه ییردن باشلب بیرینگ.

اوی تاپشیریغی:

روش‌لرنینگ نحوی وظیفه‌لرینی انیقلاوچی نیچه جمله یازینگ.

ییگیرمه ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- مقاللرنی آغزه‌کی ادبیات نمونه‌سی صفتیده تانیماق.
۲- مقاللرنینگ تربیوی و ادبی خصوصیت‌لرینی بیلیش.
۳- آلماش مفهومینی بیلیش و متن‌لرده بیلگیلب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

الف) سیزلردن کیم بیرار مقال اَیته آله‌دی؟
ب) بیرار پیت سؤزله‌گنینگیزده، مقال اَیتگن‌می‌سیز؟

آته‌لر سؤزی، عقل‌نینگ کؤزی

اؤزبیک آغزه‌کی ادبیاتی خیلمه- خیل نمونه‌لرگه بای دیر. اولرنینگ کېنگ قؤللنه‌دیگنی مقاللر دیر. مقال‌لرنی «ضرب المثل»، «مثل»، «نقل» و «آته‌لر سؤزی» هم دېیدیلر.

مقال‌لر انسان تفکری‌نینگ اېنگ چوچوک مېوه‌لریدن دیر. اولر حیات تجربه‌سی صفتیده اوزاق اؤتمیش‌لردن بویان ایجاد اېتیلیب کېلگن. مقاللر آغیزدن- آغیزگه، اولاددن- اولادگه بیزگچه یېتیب کېلگن. بولردن کیشی‌لر سؤزلش جریانیده کېنگ فایده‌لنیب کېلگن‌لر.

سؤزلاوچی‌لر سؤزلرینی پخته و دلیللی قیلیب ایتیشده مقاللرنی اؤرینلی ایشلته‌دیلر. بونده مقال، سؤزلاوچی تمانیدن خودی محکم و کېسکین بیر حکم کبی اېشیتووچی‌گه تأثیر اؤتکیزه‌دی.

مقاللر کؤپینچه قیسقه، ایخچم، تؤلیق معنالی جمله‌لر دیر. اولر چوقور مضمونگه اېگه. مقاللرنینگ مضمونی رنگمه- رنگ بؤلیب، تورلی موضوعلرنی اؤز ایچیگه آلگن. اېزگولیک، وفادارلیک، وطن‌سېورلیک، تؤغریلیک، انسان دؤستلیک، اېرکینلیک، علم سېورلیک، محنت‌کش‌لیک، ایماندارلیک، عدالت و حلال‌لیک کبی یوزلب عالی فضیلت‌لر مقاللرده عکس اېتتیریلگن.

مقاللرده یاووزلیک، خیانت، حرامخورلیک، جهالت، ظلم، من- منلیک، غله‌موسلیک کبی کؤپلب یره‌مس و یمان نرسه‌لر قره‌لنگن.

مقاللر سان- سناقسیز دیر؛ بیراق هر کیم آزمی- کؤپ‌می، اولردن بیلیشی کېره‌ک. کؤپلب عادی آدملر خدا بېرگن استعدادلریگه یره‌شه جوده کؤپ مقاللرنی بیله‌دیلر و قوله‌ی پیت‌لرده اولرنی ایشلته‌دیلر.

سۆزده مقاللرنی اۆرینلی ایشله‌تیش، سۆزنی چیرایلی، یاقیملی و تأثیرلی بۆلیشـیگه کتّـه یـاردم بېـره‌دی. ابندی، قوییده اۆزبېک مقاللریدن بیر نېچه نمونه اۆقییسیز:

۱- آز اۆقی، ساز اۆقی!

۲- آز گپیر، کۆپ تینگله!

۳- آدم تیلیدن ایلینر، هۆکیز شاخیدن.

۴- اتفاق بیتر، نا اتفاق بیتر.

۵- الفت کېلسه، کلفت کېتر.

۶- اوروش بۆلسه، توروش یۆق.

۷- اۆقیمه سنگ، آقسه‌یسن.

۸- اوّل اۆیله، کېین سۆیله.

۹- انصافی یۆقنی، ایمانی یۆق.

۱۰- تیل‌گه خذمت، ابل گه خذمت.

۱۱- وطن دېک دیار بۆلمس، آنه دېک یار بۆلمس.

۱۲- نادان بیلن سرداش بۆلمه، یمان بیلن یۆلداش بۆلمه!

اساسی توشونچه:

مقاللر آغزه‌کی ادبیات‌نینگ کۆپ قۆللنه‌دیگن نمونه‌سی دیر. بولر، سۆزلاوچیلر سۆزینی چیرایلـی، یاقیملی و تأثیرلی قیلیشگه مهم رول اۆینه‌یدی. اۆزبېک تیلی سان- سناقسیز مقاللرگه بـای دیـر. اولـر کتّه تربیوی و ادبی اهمیت‌گه ابگه.

فعالیتلر:

۱- متن اۆقیله‌یاتگنده اونی دقت‌بیلن تینگلنگ و قوییده‌گی سۆراقلرگه جواب بېرینگ:

- آته‌لر سۆزی بیلن نقل‌نینگ نیمه فرقی بار؟
- آدملر مقال‌نی نیمه اوچون ایشلته‌دیلر؟
- متن‌ده نېچه مقال کېلتیریلگن؟
- آلتینچی مقال نیمه حقده دیر؟
- مقاللر قنده‌ی جمله دیر؟
- «اۆقیش» مسأله‌سی قیسی مقال‌لرده ذکر اېتیلگن؟

۲– هر قطاردن نوبت بیلن بیر کیشی توریب، بیرار مقال بیلسه، ایتسین.

۳– بیر چوکیده اۉلتیرگن اۉقووچیلر، بیرینچی مقال حقیده بحثلشسینلر.

۴– هر قطاردن نوبت بیلن بیر کیشی توریب، بحث نتیجه‌سینی صنفداشلریگه ایتسین.

۵– قوییده‌گی سۉزلرنی سۉزلیک یاردمیده معنا قیلینگ:

تفکر، چوچوک، سۉزلاوچی، دلیللی، اۉرینلی، ایخچم، ایزگولیک، یاووزلیک، چیک‌لنتیرماق، سان– سناقسیز، تینگله‌ماق، کلفت

۶– یوقاریده‌گی سۉزلردن ایکّیته‌سینی تنلب، مناسب جمله توزینگ!

اوی تاپشیریغی:

۱– هر کیم عایله اعضاسی یاردمی بیلن کمیده بیتّی‌ته مقال یازیب کیلسین.

۲– اۉنینچی مقال حقیده فکرینگیزنی کمیده بیش سطرلیک بیر انشاء ده یازیب کیلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اؤقینگ و خط چیزیلگن سؤزلرگه توجه قیلینگ:

– اولر چوقور مضمونگه ایگه.

– بولردن سؤزلشده فایده‌لنیله‌دی.

– ایلبیک استعدادلی؛ او، کؤپ اؤقییدی.

– سیز، قچان کیله‌سیز؟

– همه کیلیب بؤلدی.

– اؤشه‌نی مین گه بیرینگ!

یوقاریده‌گی اولر، بولر، او، سیز، همه و اؤشه، مین سؤزلری کیشی یا نرسه‌لرنینگ اؤرنینی آلگن. بولرنینگ برچه‌سیگه آلماش دییله‌دی.

آلماش: جمله‌لرده تکرار بؤلمس‌لیک اوچون آت، صفت، روش و سان اؤرنیگه ایشله‌تیله‌دیگن سؤزلر آلماش دییله‌دی؛ مثاللر:

– توران جوده استعدادلی اؤقووچی. او، اؤرتاغلریگه یاردم بیره‌دی.

– بابر تؤرتینچی صنفده اؤقییدی. مین هم شو صنفده اؤقییمن.

– شهرده چیرایلی تعمیرلر کؤپ. بولر شهرنینگ کؤرکی‌نی آشیرگن.

– قیشلاقلیک مهمانلر کیلدیلر. اولرنی مهمانخانه‌گه جایلشتیردیک.

بو مثاللرده "توران" (آت) اؤرنیگه "او"، "تؤرتینچی" (سان) اؤرنیگه "شو"، چیرایلی (صفت) اؤرنیگه "بولر"، مهمانلر (آت) اؤرنیگه "اولر" کیلتیریلگن.

فعالیتلر:

۱– آت، صفت، روش و سان اؤرنیگه بیر– بیر آلماشنی جمله‌لرده یازینگ:

مثال: بلند تاغ ⟵ او تاغ

۲– قوییده‌گی جمله‌لرنی مناسب آلماشلر بیلن توگللنگ:

– ایکین‌ده یاوایی اؤتلر بار . . . . نی اؤریب تشله!

– کتاب الماریده، . . . . نی بیر!

– کسل باله‌لر قنی؟ . . . . نی کیلتیرینگ!

– کؤپلری اریّغ قؤیلر ایکن . . . . نی اجره‌تینگ.

۳- هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، توگلله‌گن جمله‌لریدن فقط بیرته‌سینی اۋقیسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.

۴- بیر چوکیگه اۋلتیرگن اۋقووچیلر بیرگه‌لشیب قوییده‌گی متندن آلماش‌لرنی تاپیب، کتابچه‌لریگه یازسین‌لر:

بوگون اۋرتاغیم تیمور کیله‌دی. او و مین بیرگه باغچه‌میزگه خیلمه- خیل گل‌لر ایکه‌میز. اولرنی بازاردن ساتیب آلگن‌میز. گل‌لر ارەسیده آلتینه‌سی جریبن دیر. اۋشه‌لرنی گلدان‌گه ایکه‌میز. اولر باغچه‌میزنی چیرایلی و گۆزه‌ل قیله‌دی. بیز ایکیمیز گل‌لر، اۋسیملیک‌لر و کۆرکم طبیعتنی سیوه‌میز و اولرنی اسره‌یمیز.

۵- هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، بیلگی‌لگن آلماشلرنی یازسین. باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.

۶- قوییده‌گی جمله‌لر نینگ قه‌ی بیریده آلماش بار و قه‌ی بیریده یۆق؟

- سیوینچ، گل تیردی.
- او، مینینگ اۋرتاغیم دیر.
- کتابلر، اۋشه ییرده ایدی.
- ایرکین، بوگون کیله‌دی.
- قیزیل مۆترگه قره! او تاغه‌م نیکی دیر.
- بو ییرده اۋتته نان بار. مونچه نان‌نی نیمه قیله‌ی؟
- سین قچان بیز بیلن درس تیارله‌ی‌سن؟

اوی تاپشیریغی:

بیر قیسقه خاطره یا حکایه یازیب، اونده آت، صفت، روش و سان اۋرنیگه کمیده تۆرتته آلماش ایشله‌تینگ!

ییگیرمه اوچینچی درس

هدفلر:

۱- اۉلکه‌سېورلیک رۉحیه‌سینی کوچه‌یتیریش.

۲- شعر دکلمه‌سینی یخشی‌راق اۉرگنیش.

۳- کیشی‌لیک آلماشلر (ضمایر شخصی) نی اۉرگنیش و ایشلته‌آلیش.

سۉراقلر:

۱- اۉلکه‌میز نېچه ولایت‌دن تشکیل تاپگن؟

۲- ب حرفی بیلن باشلنگن نېچه ولایت آتینی بیله‌سیز؟

اۉلکه‌سېورلیک

ابزگو آرزولریم اوشـــــــالـدی بوگون
بۉلدی ســـــــعادتلی زمـان همدمیم
ایســـــته‌گیم، امیدیم، آلتـون دورانیم
مقـــــدس کونلریـم، یعنی بیره‌میم
***
مـدحینگنی تیـنگله‌یمـــن ترانه‌لـــرده
کۉنگول‌لر، یوره‌کـلر سـېن بیلن پارلاق

سـِـــن گللب یشـــنرسن زمانه‌لرده
کپله‌جک دوریمیز سـِـــن بیلن قووناق
***
سن اؤزینگ سن مینینگ دردیمگه دوا
جراحتلی روحگه سِن سـِـــن مرهمیم
بخت، یارینگ بؤلسـِـین، شانلی وطنیم
قه‌یِرده بؤلمه‌یین، اینْدی یـــؤق کمیم
(عبدالحمید آگه)

اساسی توشونچه:

حضرت امیرالکلام علیشیر نـوایی‌نینـگ «وطـن حبـی، ایمـان نشـانی دورور» دیِگنلـری‌دیِـک وطنیمیز محبتی ایمانیمیزدن بیرگینه نشانه دیر. هر بیر ایل- اولوس، اؤلکه‌سی و آنـه یـورتی اوچـون اینتیلسه، البته اؤشه اؤلکه زرافشان بؤلیب، گللب یشنه‌یدی و آلغـه بـاره‌دی. بیـز هـم اؤز یـورتیمیزنی سیِویب، یشنه‌تیشیمیز کیِره‌ک.

فعالیتلر:

۱- شعرنی اؤز یانینگیزده تکرارلب، دکلمه قیلیش‌نی اؤرگنینگ.

۲- اؤقوچیلردن اوچته‌سی شعرنینگ بیر- بیر بؤلگینی دکلمـه قیلسـین و باشـقه‌لـر اونگـه قولاق سالسین‌لر.

۳- قوییده‌گی لغتلر معناسینی یازیب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

ایزگو، سعادتلی، همدم، آلتون، بیرم، مدح، پارلاق، کپله‌جـک، قوونـاق، جراحـت، شـانلی، ارداق‌لماق، حب، قؤینیده، کیم

۴- اؤقووچیلر نیچه گروه گه بؤلینیب، هرگروه یا وطـن قؤینیـده‌گـی راحـت و سـعادت یـا وطن‌دن اوزاقده یا مهاجرته‌دگی بخت‌سیزلیک و قیغولر حقیده اؤز ارا کینگاشیب، فکرلرینـی یازسین‌لر، کیین هرگروه‌دن بیر- بیر کیشی یازیلگن فکرنی اؤقیسـین. یازمـه فکرلرنینـگ اؤقیشی توگه‌گونچه، نوبت دوام ایتسین.

اوی تاپشیریغی:

وطن و وطن‌سیورلیک حقیده اون سطرلیک بیر انشاء یازیب کیِلینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنینگ تگیگه خط چیزیلگن سؤزلریگه دقت قیلینگ:

۱- سېن گللب یشنرسن زمانه‌لرده.

۲- کېله‌جک دوریمیز سېن بیلن قووناق.

۳- سېن اؤزینگ سن مېنینگ دردیم‌گه دوا.

۴- افغانستان بیزنینگ وطنیمیز دیر.

۵- بیز هردایم وطنیمیزنی سېوه‌میز و اونی ارداقله‌یمیز.

۶- سیز اؤلکه‌نگیزنی نیمه اوچون سېوه‌سیز؟

۷- مېن تېمور، ارسلان و یؤلبرس‌دن: سیز نیمه اوچون اؤلکه‌نگیزنی سېوه‌سیز؟ دېب، سؤره‌دیم.

اولر: بیز وطنیمیز قؤینیده اؤنیب اؤسگن‌میز، شونینگ اوچون اونی سېوه‌میز، دېدیلر.

یوقاریده‌گی تگیگه خط چیزیلگن سؤزلر، «کیشی‌لیک آلماشلری» یا «ضمیرهای شخصی منفصل» دېیله‌دیلر. شونینگ اوچون کیشی‌لیک الماشلرینی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

کیشی یا شخص آتی جمله‌لرده قیته- قیته آلینمس‌لیک اوچون شخص آتی اؤرنیگه قؤلله‌نیله‌دیگن مستقل سؤز، کیشی‌لیک آلماشی دېیله‌دی. بو آلماشلر ایکّی خیل گه بؤلینه‌دی: ایری یا منفصل و قؤشمه یا متصل.

کیشی‌لیک ایری آلماشلری قوییده‌گیلر دیر:

مېن	بیز
سېن	سیز
او	اولر

عزیز اؤقووچیلر:

الف- قوییده‌گی شعرلرنینگ قالگن قسم‌لرینی یازینگ:

۱- ایز گو آرزو لریم...........

۲- بؤلدی سعادتلی..............

۳- ایسته‌گیم.............. دورانیم.

۴- .... بیره‌میم.

۵- سېن اؤزینگ ....

۶- جراحتلی..................مرهمیم.

۷- .... وطنیم.

۸- قه‌یپرده ....

ب- کیشی‌لیک آلماشلرینی آلتی- آلتی جمله‌گه کېلتیرینگ!

ج- قوییده‌گی جمله‌لرده کیشی‌لیک آلماشلری آستیگه خط چیزینگ:

۱- آنه یورتیم عزیز افغانستان! مېن دایم یشنه‌شینگنی ایسته‌یمن.

۲- افغانستان بیزنینگ اولکه‌میز دیر.

۳- او غربتده عزیز اؤلکه‌سی، آرمانیده یشر ایدی.

۴- یورتیمیز اؤسیشی و خلقیمیز تینچلیگی بیزنینگ ابزگو غایه‌میز دیر.

۵- سېن نېگه بوگون مکتب‌گه کېچراق کېلدینگ؟

۶- بیز و سیزگه وطن سېوگیسی و خذمتی فرض دیر.

۷- اولر، مکتب باغیده سپورت قیلدیلر.

د- قوییده‌گی جمله‌نی آلتی کیشی‌لیک آلماشی (مېن، سېن، او، بیز، سیز، اولر) گه قیته‌رینگ:

مېن آنه وطنیم‌نی سېوه‌من.

ییگیرمه تۉرتّینچی درس

هدفلر:

۱- طبیعت و اینیقسه یېر کرەسی اهمیتی و چیرایی‌نی توشونیش.

۲- طبیعت و یېر کرەسی گۉزەل‌لیگی و پاکیزەلیگی‌نی سقلش‌گه ترغیب اېتیش.

۳- اۉزلیک آلماشی‌نی تانیب، جملەلرده ایشلته آلیش.

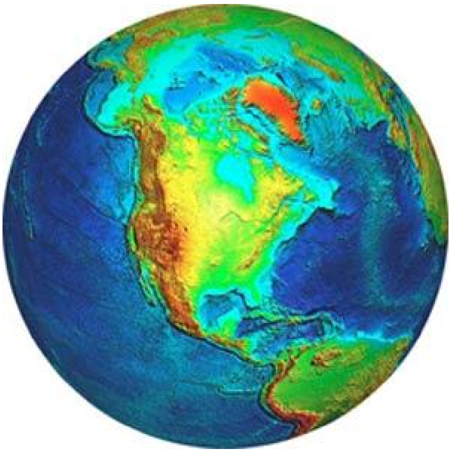

یېر گۉزەل‌لیگی

الله ﷻ، کاینات‌نی گۉزەل قیلیب یرەتگن. کاینات‌نینگ اېنگ گۉزەل قسمی یېر کرەسی دیر، چونکه اونده برچه مخلوقات‌نینگ اېنگ شرفلی‌سی- انسان- یشه‌یدی.

یېر کرەسی قویاش سیستمیده باشقه سیارەلر بیلن بیرگه قویاش تېگرەسیگه ایلنه‌دی. یېر بیلن بیرگه بیزهم قویاش تېگرەسیگه ایلنه‌میز. عین وقتده، یېر اۉز تېگرەسیگه هم بیر کېچه و کوندوزده بیر قتله ایلنه‌دی.

یېر کرەسی اوزاق- یقین‌دن تورلی حالتلرده کۉرینه‌دی. اگر اوچاق بیلن سفر قیلسنگیز، باشی آپاق آسمان اۉپر تاغلر؛ کېنگ سایلر؛ قوروق چۉللر؛ یم- یشیل اۉرمانلر؛ آقیب تورگن کۉم- کۉک دریالر؛ پخته‌دېک آپاق بولوت‌لرنی کۉره‌سیز. بو چیرایلی منظرەلر، کۉروچی‌گه یاقیملی لذت و حلاوت بغیشله‌یدی.

یېر کرەسی فضا کېمه‌سی (یسه‌مه قمر) دن قره‌لگنده، چېکسیز کیهان بغریده کۉم- کۉک کرّه شکلیده کۉرینه‌دی. بو چیرایلی کۉکلیک، یېر اتموسفیری طفیلی‌دن دیر.

برچه‌نگیز یېر یوزیده قیشلاقلر و شهرلرگه سفر قیلگن بۉلسنگیز کېرەک. بو حرکتده کۉزینگیز آلدیدن ییراقلری ییل اېسیشیدن ییلپیرەب تورگن قطار درختلر؛ چیو- چیولب، اوچیب- قۉنیب یورگن

تورلی رنگلرده‌گی قوشلر؛ سوولری شلدیره‌ب آقیب تورگن اریقلر؛ یېر یوزینی قاپله‌گن مخمل دېک یم- یشیل میسه‌لر؛ تورلی اؤسیملیک‌لر و چېچک‌لر بیلن بېزه‌لگن تېپه‌لر، آدیرلر و سایلر، کېنگ و یشیل اېکین‌زارلر اؤته‌دی.

تونده، یېر کره‌سی آسمانی‌نینگ مینگلرچه یولدوزلری سیز تمان کیپریک قاقتنی، کوندوزگی کؤم- کؤک آسمانی و کون باترده قیزیل و سریغ رنگگه بؤیلگن افقی قنچه‌لر جاذبه‌لی دیر. بو نرسه‌لرنینگ برچه‌سی یېر کرّه‌سی و طبیعت‌نینگ گؤزه‌ل‌لیگی دیر.

تېنگری تعالی یېر و طبیعت‌نینگ برچه بایلیگی و گؤزه‌للیگینی بیز انسانلرنینگ اختیاریمیزگه قؤیگن. بو نعمت‌لردن معقول و اؤرینلی فایده‌لنیش بیزگه تعلق‌لی دیر. اونی اسره‌ش و ضرر یېتکزمسلیک هم بیزگه باغلیق.

نفوس کؤپه‌ییشی، تخنیک و صنعت رواجی، آدملرنینگ پرواسیزلیگی، میده- کتّه اوروشلر، طبیعت بایلیک‌لریدن نامعقول فایده‌لنیش، طبیعت گؤزه‌ل‌لیگی و قانونلریگه جدی ضرر یېتکیزماقده. شو باعث، یېر کره‌سی بایلیک‌لریدن یخشی و معقول فایده‌لنیش و اونینگ گؤزه‌ل‌لیگینی اسره‌ش هر بیر انسان‌نینگ بورچی دیر.

اساسی توشونچه:

الله‌ﷻ طبیعت و یېر کرّه‌سینی گؤزه‌ل قیلیب یره‌تگن و انسان اختیاریگه قؤیگن. بو گؤزه‌ل‌لیک و بایلیک‌لردن بهره‌مند بؤلیش، برچه انسانلرگه تېگیشلی دیر. یېر و طبیعت گؤزه‌ل‌لیگی و بایلیگینی اسره‌ش و اوندن معقول فایده‌لنیش هر بیر انسان بورچی دیر.

فعالیتلر:

۱- اؤقیتووچینگیز درس متنی‌نی اؤقی یاتگنده، اونی دقت بیلن اېشیتینگ!
۲- یېر گؤزه‌ل‌لیگیدن ایکیته‌سینی آیتینگ!
۳- تؤرت دسته‌گه بؤلینیب، یېر گؤزه‌ل‌لیگی و پاکیزه‌لیگی‌نی اسره‌ش یؤللری حقیده بحث‌لشینگ!
۴- هر دسته‌دن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اؤز دسته‌سی فکرینی آیتسین.
۵- قوییده‌گی سؤزلرنی معنا قیلیب، اوچته‌سیگه جمله توزینگ:
فضا کېمه‌سی، کاینات، قویاش سیستمی، سیاره، آسمان اؤپر، حلاوت، تون، ییل، کیهان، قاپله‌گن، کیپریک، کون باتر، رواج، اتموسفیر، افق، اؤرینلی.
۶- هر قطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، توزگن جمله‌سینی اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

۱- یېرکره‌سی و سیز یشب تورگن محیط گؤزه‌للیک‌لریدن ینگی-ینگی نمونه‌لرنی کتابچه‌لرنگیزگه یازینگ!
۲- متندن سیزگه یاقگن جمله‌لرنی چیرایلی خط بیلن کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ و تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه توجه قیلینگ:

– ییر اۉز تېگره‌گی‌گه هم ایلنه‌دی.

– ییر گۉزه‌ل‌لیگینی اسره‌ش، هر بیر انسان‌نینگ اۉز بورچی دیر.

– بو ایش‌نی مېن اۉزیم بجردیم.

– آیدین بو رومالچه‌نی اۉزی تیککن.

بو جمله‌لرده "اۉز" سۉزی ایشله‌تیلگن. بو سۉزنی اۉزلیک آلماشی دېیدیلر.

اۉزلیک آلماشی:

کیشی، نرسه و بویوم‌لرنی انیقلب یاکه تأکیدلب کۉرسه‌تیش اوچون قۉللنه‌دیگن "اۉز" سۉزی، اۉزلیک آلماشی دیر. بو آلماش، منفصل کیشی‌لیک آلماشی بیلن بیرگه آلتی شخص‌گه قوییده‌گی‌دېک صرف بۉله‌دی:

اۉزیم	اۉزیمیز
اۉزینگ	اۉزینگیز
اۉزی	اۉزلری

فعالیتلر:

۱– قوییده‌گی سۉزلردن اۉزلیک آلماشینی بېلگی‌لنگ:

– اوکه‌م یکّه اۉزی مکتب‌گه کېتدی.

– او، اۉز ایشینی اۉزی قیله‌دی.

– اۉز مسؤولیت‌لرینگیزنی اۉزینگیز بجرینگ‌لر.

۲– قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش ییرلرینی تۉلدیرینگ:

– اۉرتاغیم . . . اویی‌گه کېتدی.

– . . . ینگ قیله آلمسنگ، یاردم سۉره!

– هر کیم . . . وطنی‌نی سېوه‌دی.

– مېن . . . یم کېته‌من، سېن . . . ینگ کېت.

– قۉیینگ! بوایش‌نی . . . . . قیله‌میز.

۳- قوییده‌گی متنده اۆزلیک آلماشی‌نی بېلگی‌لنگ:

جمعه کونی ۷ – ۸ کیشی بۆلیب، سیر اوچون اۆز قیشلاغیمیز یانیده‌گی دلـه‌گـه کېتـدیک. برچه‌نینگ ایشی آلدیندن بېلگی‌لنگن اېدی. شو باعث، هر کیم اۆز ایشی‌گه باشله‌دی. مېن اۆزیم بۆلسه، آشپز بیلن یاردم بېریشیم کېره‌ک اېدی. بیراق او، اۆز بیلگنیدن قالمه‌ی، مېنی اۆز ایشی‌گه اره‌لشگنی قۆیمه‌دی.

۴- اۆزلیک آلماشی بیلن ایکّی جمله یازینگ!

۵- هرقطاردن بیرکیشی توریب، یازگن جمله‌سینی اۆقیسین و باشقه‌لر فکر بیلدیرسین.

قوییده فارسچه سۆزلر بېریلگن. سیز اونی معنا قیلیب، اۆزبېک تیلی گه خاص بـۆلگن (ۉ) و (ې) نی اۆز جاییگه قۆیینگ:

شمال، سال، زمین، دست، غلام، پنج، خالی، شاگرد، مرد، دوست و رفیق

اوی تاپشیریغی:

۱- تۆرت سطرلیک بیر متن یازیب، اونده کمیده اوچ قتله اۆزلیک آلماشینی ایشله‌تینگ!

۲- قوییده‌گی جمله‌نی اۆزلیک آلماشی بیلن آلتی شخص‌گه صرف قیلینگ:

مېن بو ایشنی اۆزیم توگه‌ته‌من.

ییگیرمه بېشینچی درس

هدفلر:

۱– عایلوی یشش‌نینگ یخشی‌لیگینی بیلیش.

۲– درس متنی‌نی دقت بیلن اۉقیب، قیسقرتمه‌سی‌نی اَیته آلیش.

سۉراقلر:

۱– عایله کیم‌لردن تشکیل تاپگن؟

۲– بیر عایله‌ده آته– آنه‌نینگ بورچی نیمه دیر؟

عایلوی حیات

عایله دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

آته– آنه و فرزندلری بیرگه یشه‌یاتگن و حیات کېچیره‌یاتگن بیر اویده‌گیلرنی عایله دېیدیلر. عایله‌ده بۉبه– مامه (بی‌بی) آته– آنه، اکه– اوکه و آپه– سینگیل‌لر یشه‌یدیلر و بیرگه‌لیکده حیات کېچیره‌دیلر. عایله عضولری اۉزلری‌نینگ تینچ و تاتو یشش‌لری اوچون، هربیری نینگ حق و حقوقلرینی تانیب، بیر– بیرلرینی حرمت قیلیش‌لری کېره‌ک.

آته و آنه عایله‌نینگ باشلیغی حیثیده باله‌لر نفقه‌سینی تیارله‌یدیلر. اوی ایشلری، بالەلر تربیه‌سی و شونگه اۉخشش مسؤولیت‌لر اولرنینگ یېلکه‌لریگه قۉییلگن. عایله‌نینگ کتّه فرزندلری هم اویدن تشقریده‌گی اَیریم ایشلرده اۉز آته– آنه‌لریگه یاردم‌لشه‌دیلر.

آته– آنه‌لرنینگ اۉز باله‌لری تۉغریسیده قنده‌ی آغیر مسؤولیت‌لری بۉلسه، فرزندلرنینگ هم اۉز آته– آنه‌لری، همده اکه– اوکه و آپه– سینگیل‌لری تۉغریسیده کتّه مسؤولیت‌لری بار، یعنی فرزندلر آته– آنه‌لری و اۉزلریدن یاشی اولوغ بۉلگن کیشی‌لرگه حرمت قیلیب، اینیقسه اولر بیلن عایله و حیاتده بیرگه قتنه‌شیش‌لری کېره‌ک.

اولوغلردن کیچیکلرگه شفقت و مهربانلیک، اولوغلرگه حرمت و آلقیش حیات‌نینگ چیرایی دیر.

حضرت امیر علیشېر نوایی شونده‌ی دېیدی:

کیم‌که اولوغ‌راق، انگه حرمت کېراک   کیم‌که کیچیک‌راق، انگه شفقت کېراک

شونینگ اوچون، عایله‌ده‌گی برچه کتّه-کیچیک‌لر بیر- بیرلریگه احترام قیلیب، بیر- بیرلری‌نینگ فکر و نظرلریگه قۉشیلیش‌لری کېره‌ک. باله‌لر اېسه اولغه‌یگن‌لریدن کېین اۉز آته- آنه‌لریگه یاردم بېرماقلری ضرور دیر، چونکه آته و آنه‌لری قریّگن چاغلریده هر قنده‌ی یاردم‌گه محتاج دیرلر.

اساسی توشونچه:

عایله اعضالری آته- آنه و اۉغیل- قیزلردن عبارت دیر. هر بیر عایله‌نینگ اساسی، مهر و محبت و ایناقلیککه استوار. عایله اعضاسی‌نینگ غمخوارلیگی، محنتی و بیر- بیریگه یاردم‌لشیشی بیلن یخشی حیات کېچیره آلیش ممکن.

فعالیتلر:

الف: درس متنی‌نی اۉقیتووچینگیزدن دقت بیلن اېشیتگندن کېین قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

۱- عایله کیم لردن توزیلگن؟ اولر آتینی اَیتینگ.

۲- عایله باشلیغلری کیم‌لر دیر؟

۳- بیر عایله‌ده آته- آنه‌نینگ نیمه مسوؤلیت‌لری بار؟

۴- حضرت امیر علیشېرنوایی یاشی اولوغلر و کیچیک‌لر حقیده نیمه دېگن‌لر؟

۵- کیچیک‌لر نیمه اوچون کتّه‌لرنی حرمت اېتیش‌لری کېره‌ک؟

۶- بیر عایله‌ده بخت و سعادتلی یشش اوچون نیمه‌لرنی بجریش کېره‌ک؟

ب: اۉقووچیلردن ایکّیته‌سی اۉرنیدن توریب، درس حقیده سۉزلسین.

ج: قوییده‌گی ینگی سۉزلر معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

بیرگه‌لیکده، تاتوو، نفقه، بورچ، آلقیش، چیرای

د: هر قطاردن بیر کیشی تـوزگن جملـه‌لـردن نېچیتـه‌سـینی باشـقه‌لرگـه اۉقیـب بېرسـین، صنفداشلر اولرنینگ تۉغری و ناتۉغریلیگی حقیده اۉز فکرلرینی ایتسین‌لر.

هـ: یانمه- یان اۉلتیرگن‌لر نوروز بیره‌می و دهقان کونینی قنده‌ی کوتیب آلیش حقیده فکـر المشسین‌لر. هر گروپدن بیر کیشی توریب، گروپ فکرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

اوی تاپشیریغی:

نوروزده قنده‌ی مراسم و اۉیین‌لر بۉله‌دی؟ شو حقده ۶-۸ سطرلیک بیر متن یازیب کېلینگ.

گرامر تمرینی:

قوییده‌گی جمله‌لرده، کېلیشیک قوشیمچه‌لرنی تاپیب، چیزیق بیلن کۉرسه‌تینگ:

۱- عایله‌ده‌گی کیشی‌لر بیر- بیرلریگه حرمت قیلیش‌لری کېره‌ک.

۲- باله‌لر، آته- آنه همده آپه- اکه‌لری نی چین کۉنگل‌دن سېویش‌لری کېره‌ک.

۳- بار قیین‌چیلیک‌لرنی اۉرته‌دن کېتکیزیش اوچون عایله‌ده بیرلیک و بیردملیک نی توزیش کېره‌ک.

سۉزلشوولر:

اۉقووچیلر گروپلرگه بۉلینیب، درس حقیده سۉزلسین‌لر و تورلی کېلیشیک‌لرنی ایشله‌تیب، جمله‌لر یازسین‌لر.

فعالیتلر:

۱- باش کېلیشیگی، توشوم کېلیشیگی، جۉنه‌لیش کېلیشیگی، اۉرین (پیت) کېلیشیگی و چیقیش کېلیشیگی گه بیر- بیر جمله یازینگ.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن "کېلیشیک" لر تگیگه خط چیزیب، آت‌لرینی توتینگ:

الف- ارسلان، باتورنینگ اوکه‌سی دیر.

ب- جۉره، اوکه‌سی‌نی مکتب‌گه آلیب کېلدی.

پ- اولوغ بېگ، هر توشدن کېین گل‌لری‌گه قره‌یدی.

ت- باتور، ایناغه‌سی‌نی باققه آلیب باردی.

ث- تېمور قیشلاق‌ده یشه‌یدی.

ج- شیبان مکتب‌دن کېلیب، درسلری‌نی تکرارله‌یدی.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش یېرلرینی تۉلدیرینگ:

۱- . . . . عایله دېیدی‌لر.

۲- عایله اعضالری بیر- بیرلریگه . . . .

۳- عایله‌نینگ کتّه . . . . اوی ایشلریده . . . .

۴- . . . . کیچیک‌لرگه شفقت و مهربانلیک . . . .

بویروق:

حضرت امیرعلیشېرنوایی نینگ یاشی اولوغلر و کیچیکلر حقیده اَیتگن سۉزلرینی شرح و معنا قیلینگ!

اوی تاپشیریغی:

آلتی‌ته کېلیشیککه آلتی‌ته جمله یازیب کېلینگ!

کېلیشیکلر تگیگه خط چیزیب کۉرسه‌تینگ!

ییگیرمه آلتینچی درس

هدفلر:

۱- تیلفون تاریخی تۉغریسیده معلومات‌گه ایگه بۉلیش.

۲- گرامر نی چوقورراق اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱- تیلفون سۉزی قیسی سۉزلردن تشکیل تاپگن و معنالری نیمه دیر؟

۲- افغانستانده تیلفون نېچه ییل‌لیک تاریخ‌گه ایگه؟

تیلفون

انسانلر اوزاق ییرلرده یشه‌یدیگن قوم و قرینداشلری‌نینگ حاللریدن خبر آلیب، ارتباطده بۉلیش‌لری قدیم زمانلردن بویان اینگ اساسی ضرورتلریدن سنه‌لر ایدی. اوللرده انسانلر چاپار آرقه‌لی بیر- بیرلری‌نینگ حاللریدن آگاه بۉلر ایدیلر و پادشاه‌لر ایسه چاپار و کبوتر آرقه‌لی اۉلکه‌نینگ هر ییریدن آگاه بۉلر ایدیلر.

اۉن سکّیزینچی قرن‌ده ساینس بیلمدانلریدن ایکّی کیشی فارادی و اورستاد تیلفون اساسینی اختراع قیلدیلر. کېین میلادی ۱۸۷۶-نچی ییلی امریکا بیلمدانلریدن "الکساندر گراهام بل" دېگن بیر کیشی تیلفون‌نی اختراع قیلدی. تیلفون سۉزی یونانچه ایکّی سۉز "تېلی Tele- فاصله، فون Phone- سېس" دن تشکیل تاپگن. تیلفون آرقه‌لی بېللی فاصله‌لردن سېس ایشیتیلیب، ییباریله‌دی.

افغانستان‌ده تیلفون دستگاه‌سی ۱۳۱۷- نچی هـ . ق ییلی امیر حبیب الله خان دوریده قوریلیب، ایشگه باشله‌دی.

اوللرده تیلفون دستگاه‌سی کۉپ ساده ایدی، کېین تکنالوژی آلغه باریشی بیلن تیلفون دستگاه‌سی هم الکترونیکی و مدرن بۉلدی.

حاضر دیجیتال و قۉل تیلفون (موبایل) لر چیقیب، تورموشده انسانلرنینگ ارتباطی نی تأمینلب، قیینچیلیک‌لرینی جوده هم آسان قیلگن دیر. دنیانینگ هر یېریگه خواهله‌گن کیشیمیز بیلن قۉل تیلفون (موبایل) آرقه‌لی ارتباطده بۉله آله‌میز. تیلفوننی انترنیت‌گه باغلب، ایسته‌گن معلوماتیمیزنی قۉلگه کېلتیره آله‌میز.

اساسی توشونچه:

تیلفون‌نی ۱۸۷۶-نچی ییلده، امریکا بیلیمدانلریدن "الکساندر گراهام بل" دېگن بیر کیشی اختراع قیلگن. تیلفون انسانلرنینگ اوزاق یېرده یشه‌یدیگن قوم و قرینداشلری‌نینگ حالدریدن خبر آلیشلرینی آسان قیلگن.

فعالیتلر:

الف: درس متنی‌نی بیر اۉقووچی اۉقیسین، باشقه‌لر دقت بیلن ایشیتیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرسین‌لر:

* نیمه آرقه‌لی دنیانینگ هر یېریدن، بیر- بیریمیز بیلن ارتباط آلاله‌میز؟
* قدیم زمانلرده انسانلر بیر- بیرلری‌نینگ احوالیدن قنده‌ی آگاه بۉلر ایدیلر؟
* تیلفون‌نی کیم اختراع قیلدی؟
* تیلفون قیسی ییلی افغانستانده قوریلیب ایشگه باشله‌دی؟
* تیلفون دستگاه‌سی قیسی پادشاه دوریده افغانستانده قوریلدی؟
* قۉل تیلفونی (موبایل) قنده‌ی قوله‌یلیکلرنی یره‌تگن؟

ب: موبایل حقیده معلوماتلی اۉقووچی، موبایل قنده‌ی ایشله‌تیلیشینی باشقه‌لرگه کۉرستسین.

* موبایل نینگ فایده و ضررلری حقیده اۉیلب، هرقطاردن نوبت بیلن بیر نېچه کیشی سۉزله‌سین و ایکّی کیشی تخته گه باریب، بیری ضررلری و بیری فایده‌لرینی یازسین.

ج: قوییده‌گی لغتلر معناسینی سۉزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

چاپار، اختراع، تکنیک، الکترونیکی، دیجیتال، مدرن

اوی تاپشیریغی:

ارتباط وسیله‌لری تورموشده قیینچیلیک‌لرنی قنده‌ی حل قیلگن؟

بو بارده بیلگن‌لرینگیزنی نېچه جمله‌ده کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ.

گرامر مشقی:

قوییده‌گی جدول‌نی یخشی اؤرگه‌نینگ، هر بیرینگیز قوییده‌گی کپلیشیک‌لر و سؤراقلرگه قره‌ب بیر– بیر جمله یازینگ و جدولده‌گی هر سؤراققه جمله‌نگیز بیلن جواب بېرینگ.

سؤراقلری	قؤشیمچه‌سی	کپلیشیک‌لر نینگ نامی
کیم؟، نیمه؟، قه‌یېر؟	–	باش کپلیشیک
کیم‌نینگ؟، نیمه‌نینگ؟	– نینگ	قرتقیچ کپلیشیک
کیم‌نی؟، نیمه‌نی؟، قه‌یېرنی؟	– نی	توشوم کپلیشیک
کیم‌گه؟، نیمه گه، قه‌یېرگه؟	–گه، – که، – قه	جؤنه‌لیش کپلیشیک
کیم‌ده؟، نیمه‌ده؟، قه‌یېرده؟	– ده	اؤرین– پیت کپلیشیک
کیم‌دن؟، نیمه‌دن؟، قه‌یېردن؟	– دن	چیقیش کپلیشیک

فعالیت:

ایکّیمیزنینگ آلدین–کېین اولتیرگن اؤقووچیلری بیر گروپ بؤلیب، اؤقیتووچی نینگ بویروغی گه بناءً تیلفونلر آرقه‌لی ارتباط باغلش، خط یازیب، پسته دن ییباریش، تلگراف آرقه‌لی خبر بېریش نینگ فایده و ضررلری حقیده کمیده بېش دلیل یازسین‌لر. هرگروپدن بیر کیشی شو اوچ وسیله نینگ فایده‌سی، و ایکّینچی گروپدن بیر کیشی ضرر یا کمچیلیگینی تخته گه یازسین. اؤقیتووچی آخرده فکر بیلدیریب، رهنمالیک قیلسین.

اوی تاپشیریغی:

هر بیرینگیز آته، آنه، اؤرتاق یا سیوگن دوگانه‌نگیز گه کمیده سکّیز سطرلیک بیر بیتیک (خط، نامه) یازیب کېلینگ!

ییگیرمه بیشینچی درس

هدفلر:

۱- چرس ضررلرینی توشونیش و اونگه قرشی توریش.

۲- روش (قید) نی اؤرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

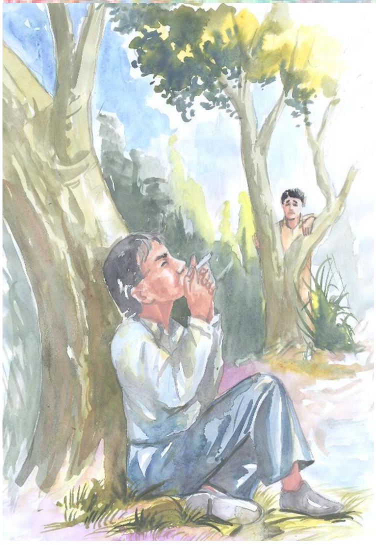

سؤراقلر

۱- چرس، چیکه‌دیگن کیشی‌نینگ حالتی، قنده‌ی بؤله‌دی؟

۲- چرس چیکیش آلدینی قنده‌ی آلیش ممکن؟

چرس ضررلری

یؤلداش، آدیردن اؤتین آلیب کیله‌یاتگن چاغده، یؤلده بیر کیشینی کؤردی. او، بیر درخت تگیده سگرت چیکیب، کیتمه-کیت یؤته‌لر ایدی. آسته- سیکین درخت تمانیگه باریب کؤرسه، اؤرتاغی برلاس ایکن.

یؤلداش: هه برلاس! بو ییرده نیمه قیلیب اؤلتیریبسن؟ دیدی.

برلاس: سیندن قنده‌ی یاشیره‌ی. بیر آی دن بیری چرس‌گه معتاد بؤلیب قالیبمن، دیدی.

یؤلداش کؤپ افسوس‌لنیب: برلاس، عجب بلاگه یؤلیقیب قالیبسن. چرس ضررلری نینگ قنچه کؤپلیگینی بیله‌سن‌می؟

چرس انسان ساغلیگی، عایله‌سی و اقتصادی‌گه جوده کؤپ ضررلی دیر. اقتصادگه ضرری شو که، اونگه بیرگن پولینگ اؤرنیگه اؤت و توتون آله‌سن. اؤزینگگه ضرری شوکه، ساغلیگینگنی قؤلدن بیریب، اؤرنیگه، کسل‌لیک، بیکارلیک و تنبل‌لیک‌نی حاصل قیله‌سن. چرس چیکه‌دیگن کیشی‌نینگ رنگی سب- سریغ بؤلیب، قؤل- ایاغی قلتیره‌ب، گوده‌سی یغاچ دیک قوریب قاله‌دی. قیله‌دیگن ایشلرینی بیلمه‌ی، دایم کسل و قؤرقاق بؤلیب یشه‌یدی.

چرس‌نینگ جمعیت‌گه ضرری شوکه، چرس چیکه‌دیگن کیشی ییگیت‌لر و اؤسمیرلرنی تؤغری یؤلدن چیقاریب، کیره‌ک‌سیز انسان گه آیلنتیره‌دی، چرس چیکه‌دیگن‌لرنینگ میه‌لری چلغیب، سَل گپ‌گه هرکیم بیلن اوریشیب، جنجال باشله‌یدیلر و عایله اعضالری ویان- اطرافلریده‌گیلرگه عذاب بیره‌دیلر.

برلاس! بیز و سیز الحمدلله مسلمان‌میز. پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ شونده‌ی ایشلرنی حرام دېگن‌لر. مېن سېنینگ بو عملینگنی وقتیده بیلگنیم یخشی بۆلدی. اۉز قۉلینگ بیلن عایله‌نگ وکېله‌جگینگ‌نی بوزمه. حاضر هم کېچ اېمس. کېل، بو یره‌مس عملدن واز کېچیب، اونی قۉییب ییبار.

برلاس، یۉلداش‌نینگ سۉزلریدن اۉزیگه کېلیب، اَیتدی:

شو چاغ‌گچه چرس نینگ شونچه کۉپ ضررلری بارلیگینی بیلمس اېدیم، اېندی توشوندیم، سېنگه شو حاضردن، هېچ‌قچان چرس چېکمه‌یمن دېب، سۉز بېره‌من. عزیز اۉرتاغیم سېندن منتدارمن.

اساسی توشونچه:

چرس مخدر ماده‌لردن بۆلیب، اونگه یۉلیققن کیشی، ساغلیگی، پولی و ایشچن‌لیگینی یۉقاته‌دی. چرس‌گه معتاد کیشی عایله و جمعیت‌نینگ کېره‌ک‌سیز عضوی گه اَیلنه‌دی و آدملر کۉزیگه خوار و یمان کۉرینه‌دی. بونداق کیشی‌دن عایله‌سی، پیغمبر و خداﷻ ناراضی بۆله‌دی.

فعالیتلر:

۱- درس متنیگه دقت قیلینگ. متن نېچه پاراگرافدن توزیلگن و هر پاراگراف نېچه جمله‌دن عبارت دیر؟ هر پاراگراف‌نینگ باش سۉزی و سۉنگی سۉزلرینی اَیتینگ.

۲- درس متنیدن فایده‌لنیب،، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

* یۉلداش آدیردن کېله‌یاتگن چاغیده کیم‌نی کۉردی؟
* برلاس درخت تگیده نیمه قیلر اېدی؟
* یۉلداش، برلاسنی کۉریب نیمه دېدی؟
* برلاس یۉلداش‌گه نیمه دېدی؟
* یۉلداش، برلاس‌نینگ ایشی‌دن خبر بۆلیب، اونگه نیمه دېدی؟
* یۉلداش، چرس‌نینگ قیسی ضررلرینی برلاس‌گه اَیتیب بېردی؟
* آخرده برلاس، قنده‌ی وعده بېردی؟

۳- قوییده‌گی ینگی سۉزلرنینگ معناسینی سۉزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

اۉتین، چېکیش، کېتمه-کېت، آسته- سېکین، معتاد، یۉلیقیش، کېله‌جک، وازکېچیش، اقتصاد

اوی تاپشیریغی:

یوقاریده‌گی سۉزلردن سۉراق جمله‌لر توزیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ.

گرامر مشقی:

* یۉلداش، آدیردن اۉتین آلیب کېله‌یاتگن چاغده، یۉلده بیر کیشینی کۉردی. او، بیر درخت تگیده سگرت چېکیب، کېتمه-کېت یوته‌لردی. استه- سېکین درخت تمانیگه باریب کورسه، او آدم، اۉرتاغی برلاس ایکن.

یۉلداش: هه برلاس! بو یېرده نیمه قیلیب اۉلتیریبسن؟ دېدی.

برلاس: سېندن قنده‌ی یاشیره‌ی. بیر آی دن بېری چرس‌گه معتاد بۉلیب قالیبمن، دېدی.

یۉلداش کۉپ افسوس‌لنیب: برلاس! عجب بلاگه یۉلیقیب قالیبسن. چرس ضررلری نینگ قنچه کۉپلیگی‌نی بیله‌سن‌می؟

چرس انسان ساغلیگی، عایله‌سی و اقتصادی‌گه جوده کۉپ ضررلی دیر.

یوقاریده‌گی جمله‌لرنی مراق بیلن اۉقینگ و اونـدن حاضـرگچه اۉقـیگن سـۉز تورکـوملـری (آت تورلری، آلماش تورلری، صفت تورلری، روش تورلری، فعل تورلری و کېلیشیکلر تورلری) نی علیحـده قیلیب یازینگ.

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لردن روش‌لرنینگ تورلرینی انیق‌لب، کتابچه‌نگیزگه کۉچیرینگ:

- یاغمیر تامچی- تامچی یاغه باشله‌دی.
- تانگ وقتیده، قویاش یرقیره‌ب چیقدی.
- اۉقیتووچیمیز درسنی یاقیملی قیلیب توشونتیره‌دی.
- مېن مکتب گه چاپیب باره‌من.
- کوکلم ده قیب- قیزیل لاله‌لر بیر دنیگه اۉسیب چیقه‌دی.
- مېن بو ایشنی چقّان بجردیم.
- او، ایرته‌لب اویقودن اویغانه دی.
- اونی، کتابخانه ده کۉردیم.
- کۉپ ایشله‌گن، کۉپ تاپه‌دی.

ب: قوییده‌گی آته‌لر سۉزینی، بیر اۉقووچی اۉقیسین، باشقه‌لر دقت بیلن ایشیتیب، مفهوم‌لرینی کتابچه‌گه یازسین‌لر:

* یخشی بیلن بۉلسنگ یېته‌سن مرادگه، یمان بیلن یورسنگ قاله‌سن اویاتگه.
* غیرت ایتگن تاغنی کېسر- غیرت تېمیر ارقان‌نی اوزر.
* نالیش بیلن ایش بیتمه‌یدی، مرد نامردگه تیز چۉکمه‌یدی.

ج: بیر اؤقووچی درس متنینی، برچه بېلگیلرینی مراعات قیلگن حالده آسته- سېکین اؤقیسین و باشقه‌لر دقت بیلن اېشیتیب، چرس ضررلرینی سانلب یازسین‌لر، کېین ایکّی اؤقووچی یازگن‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیسین.

د: قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی تؤلدیرینگ:

* یؤلداش، هه برلاس! . . . . دېدی؟
* برلاس آیتدی: سېن‌دن قنده‌ی یاشیره‌ی؟ بیر آی . . . . بؤلیب قالیمن.
* چرس انسان ساغلیگی، . . . . ضررلی دیر.
* چرس‌نینگ جمعیت‌گه ضرری شوکه، . . . . ، بییگیت‌لرنی . . . . چیقه‌ریب . . . .

اوی تاپشیریغی:

۱- درس متنیدن فعل و روش‌لرنی تاپیب، انیقلب، تؤلیق جمله‌سی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلینگ.

۲- بېش‌ته قیدلی جمله یازیب کېلینگ.

ییگیرمه سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- قالین‌نینگ اهمیتی و تورلری حقیده معلومات تاپیش.

۲- گرامرنی چوقورراق اۉرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- قالین، نیمه‌دن تۉقیله‌دی؟

۲- قالین، اولکه‌میزنینگ قیسی ولایت‌لریده کۉپراق تۉقیله‌دی؟

قالین

قالین، عزیز اولکه‌میز افغانستان‌نینگ چیرایلی و ظریف قۉل صنعت‌لریدن سنه‌له‌دی. بو گۉزه‌ل صنعت بیرینچی قتله قه‌یرده و قچان اۉرته‌گه کېلگن‌لیگی حقیده تورلی فکرلر بار. آیریم بیلیمدانلر و محققلر، قالین بیرینچی مرتبه «قره کۉل» و «آرال» دېنگیزلری بۉی‌لریده یشه‌یاتگن تورک‌لر تمانیدن اۉرته‌گه کېلگن دېیدیلر؛ باشقه سندلرگه کۉره اوشبو صنعت اوچ مینگ ییل آلدین اېسکی مرو شهریده اۉرته‌گه کېلگن‌لیگی قید اېتیلگن. هر حالده عزیز اولکه‌میز افغانستانده هم بیرینچی قتله تورک ملتیگه تېگیشلی اۉزبېک‌لر و ترکمن‌لر تمانیدن قالین تۉقیش صنعتی رواجلنتیریلگن. حاضر افغانستان‌نینگ کۉپینچه ولایتلریده باشقه ملیتلرگه قره‌شلی اولکه‌داشلریمیز هم بو کسب بیلن شغل لنیب کېلماقده‌لر.

دېمک، اوشبو گۉزه‌ل صنعت کۉپراق اولکه‌میزنینگ فاریاب، جوزجان، سرپل، بلخ، بادغیس، سمنگان، قندوز، تخار، بدخشان، بغلان و هرات ولایتلریده چیبرخاتین– قیزلر، قاله‌بېرسه ایریم اېرککلر تمانیدن تۉقیلماقده دیر.

قالین صادراتّیدن قۉلگه کېلگن عاید، عموماً دېگنده اولکه‌میز اقتصادینی یوکسلتیریش اوچون کتّه اۉرین نی اېگلله‌یدی.

قالین، قۉی یونگی ایپی و ایپک ایپی‌دن تۉقیله‌دی. قالین ایپ‌لری طبیعی مواد، جمله‌دن اسپرک و انار پوستی بیلن بۉیلسه، یخشی بۉله‌دی. ارغاچ (ارقاو) و اېریشی اوچون پخته ایپی، همده ایپک ایپی هم ایشله‌تیله‌دی. قالین دکانی (کارگاه سی) عموماً یاغاچ و تېمیردن یسه‌له‌دی. قالین‌نینگ باشقه اسباب– اوسکونه‌لری: بیچاغ، قیچی، تراق و گوله چوبی دیر. حاضرچه اولکه‌میزده‌گی قالین‌لر تورلی چیزمه (نقشه)لر، جمله‌دن: موری‌گل، بخارایی، فیل‌پای، چکش، تاش‌حوض، تَکه، خال‌محمدی، ساروقی، وزیری، چوب‌رنگ، چنارگل، آلمه‌گل، قزاقی، سلیمانی، پتنوس‌گل، بشیری نقشه‌لرده تۉقیله‌دی. دېمک، قالین‌لر منطقه‌لر و شخصلر نامیگه هم اته‌له‌دی؛ مثال اوچون: آلتی‌بۉلکی، اندخویی، دولت‌آبادی، شیرین تگابی، شاخی، قیصاری، آقچه‌یی، قیزیل‌ایاغی، برمازی، خواجه‌روشنایی، قندوزی، مروچاقی، بلژیکی، قرقینی و باشقه‌لر.

اولکه‌میز قالین‌لری، اروپا، آسیا، امریکا، و افریقا اولکه‌لری؛ جمله‌دن: جرمنی، امریکا، انگلستان، کانادا و باشقه اولکه‌لرگه صادر بۉله‌دی و اولکه‌میز اقتصادینی یوکسلتیریش گه کتّه اۉرین‌نی اېگلله‌یدی.

اساسی توشونچه:

قالین، اولکه‌میزنینگ چیرایلی قۉل صنعت‌لریدن بیری دیر. اولکه‌میز قالینی اروپا، آسیا، و باشقه قاره‌لر اولکه‌لریگه صادر قیلینیب، اوشبو صنعت وطنیمیز اقتصادینی یوکسلتیریشیگه کتّه اۉرین توته‌دی. قالین تورلی ایپ‌لردن تۉقیله‌دی و تورلی نقشه‌لری بار. قالین ایپ‌لری طبیعی مواد، جمله‌دن انار پوستی، اسپرک و ایریم اۉسیملیک‌لر ریشه‌لریدن بۉیلسه، کیفیتی جهتیدن یخشی‌راق بۉله‌دی.

فعالیتلر:

۱– درس‌نی دقت بیلن اۉقیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

– قالین صنعتی، بیرینچی قتله قه‌یېرده اۉرته‌گه کېلگن؟

– قالین‌نی، قیسی خلقلر بیرینچی قتله تۉقیگن؟

– قالین، اولکه‌میزنینگ قیسی ولایت‌لریده کۉپراق تۉقیله‌دی؟

– قالین قیسی ایپلردن تۉقیله‌دی؟

– نېچه تور قالین‌نی تانیی‌سیز؟ اولردن بیر نېچیته‌سی آتینی اَیتینگ!

– اۉلکه‌میز قالین‌لری قیسی اولکه‌لرده ساتیله‌دی؟

– قالین‌نی کۉپراق کیم‌لر تۉقییدی؟

۲– قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

چیرایلی، ظریف، دېنگیز، بۉی، ایستک، تېگیشلی، شغل‌لنماق، اوسکونه،

۳– هرقطاردن بیر کیشی تخته‌گه باریب، ایکّیته لغت معناسی و توزگن جمله‌سینی یازسین، باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین.

۴– قالین، گلیم و کیگیزنینگ برچه‌سی یونگدن یسه‌له‌دی. یانمه‌–یان اۉلتیرگن‌لر بیرگه‌لیکده اولرنینگ فرقلرینی بېلگیلب، کتابچه‌لریگه یازسین.

۵– اوچ کیشی نوبت بیلن توریب یازگن نرسه‌لرینی اۉقیسین.

۶– قوییده‌گی متنده تینیش بېلگی‌لرینی قۉیینگ:

مېن هرکون یشیل درختلر کولیب تورگن گل‌لر تینیق سوو و یرقیره‌ب تورگن قویاش‌گه قره‌ب تېنگری تعالی‌گه شکر قیله‌من سیز هم بوگوزه‌ل‌لیکلرنی کۉریب قووانه‌سیزمی ای خدا بیزنی یخشی یۉلگه یۉلله و یمانلیکدن اسره.

۷– هرقطاردن نوبت بیلن بیر– بیر کیشی تۉلیق بیر جمله‌نی تخته‌گه یازسین و باشقه قطاردن بیر– بیر کیشی تینیش بېلگیلرینی قۉیسین.

اوی تاپشیریغی:

خلقیمیز قۉل صنعتلری نینگ اقتصادی فایده‌سی، گۉزه‌للیگی و اونگه بۉله‌دیگن محنت حقیده اون سطرلیک مقاله یازیب کېلینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، اونده‌گی برچه سۉزلرنی گرامر نطقهٔ نظریدن انیقلنگ.

مثال: مېن بوگون بازارگه باره‌من.

مېن– آلماش، بوگون– روش، بازار– آت، گه– جۉنه‌لیش کېلیشیگی، باره‌من– فعل

۱– بو گۉزه‌ل صنعت بیرینچی قتله قیسی یېرده اۉرته‌گه کېلگن‌لیگی حقیده تورلی نظرلر بار.

۲– باشقه سندلرگه کۉره، اوشبو صنعت اوچ مینگ ییل آلدین اۉرته‌گه کېلگن.

۳– برچه‌میز قالین و اونینگ اوسکونه‌لری، ایپ‌لری، همده اونگه تېگیشلی نرسه‌لر حقیده معلومات تاپیشمیز ضرور.

۴– افغانستان قالینی (۲۰۰۷– ۲۰۰۸) ییل‌لرده دنیا بازاریده بیرینچی اۉرین‌نی ایگلله‌دی، شونینگ اوچون افغانستان قالینی دنیاده شهرتگه سزاوار دیر.

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لردن فعل و صفت‌لرنی علیحده– علیحده قیلیب یازینگ:

۱– افغانستان قالینی جوده چیرایلی و قیمتلی دیر.

۲– قالین ایپ‌لری هرخیل طبیعی رنگ‌لر بیلن بۉیه‌له‌دی.

۳– قنده‌ی قالین‌نی یخشی قالین دېیسیز؟

۴– قیسی ولایتلر اولوسی کۉپراق قالین صنعتی بیلن شغل‌لنیب کېلماقده؟

۵– قوییده‌گی جمله‌لرده آلماش (ضمیر) نی کۉرسه‌تینگ:

– شاهرخ کۉپ محنتکش اۉقووچی دیر. او هردایم صنفداشلری گه درسلرنی اۉرگتیب توره‌دی.

– تموچین، میرانشاه‌گه بیر کتابنی کۉرسه‌تیب، اوندن سۉره‌دی: بو کیم‌نیکی؟

– میرانشاه، تموچین‌نینگ بو سۉراغیگه، بو کتاب مېنیکی دېب جواب قیتردی.

اوی تاپشیریغی:

۱– بیر فعل‌نی اوچ زمان (حاضرگی، اوتگن و کېله‌سی) گه فقط گردان قیلیب کېلترینگ!

۲– ایکّی صفت‌نینگ اوچ درجه (مطلق، تفضیلی، عالی) سینی یازیب کېلینگ!

- **آتاقلی:** اولوغوار، شهرت قازانگن، مشهور
- **آرتتیرماق:** کؤپه‌یتیرماق
- **آسمان اوپر:** بلند، آسمان خراش، یوکسک
- **آشوقماق:** ایشنی تیز بجریشگه اینتیلماق آشیقماق، تیز حرکت قیلملق، عجله قیلماق
- **آرقه‌لی:** واسطه‌سی، وسیله‌سی
- **آرمان:** آرزو، امید، ایستک
- **آلتون یا آلتین:** طلا، زر
- **آنگ:** کشی‌نینگ فکرلش قابلیتی، عقل و ادراک، شعور
- **آقین:** سیل
- **آچرچیلیک:** قحطچیلیک، آچلیک
- **آلقیش:** دعا، یخشی تیلک‌لر، ممنون‌لیک
- **اتموسفیر:** ۱. ییر نینگ هوا قابیغی ۲. هوا باسیمی نینگ بیرلیک اؤلچاوی
- **اتمه:** اصطلاح
- **اتومات:** اؤز- اؤزی ایشله‌یدیگن
- **اجتماعی:** مردمی، جمعیت
- **اجرائیه:** قانون‌نی عملگه آشیره‌دیگن دولت کوچی و اورگانی، حکومت
- **اجرلمس:** ایریلمس، بیر- بیریدن اوزاق بؤلمه ی دیگن
- **اختراع:** ینگی بیر نیرسه نی یسش
- **اختیارات:** اختیارلر
- **ارباب:** ۱. بیر گروه یا تشکیلات رهبری ۲. پولدار
- **ارداقله ماق:** پرورش قیلماق
- **استعداد:** قابلیت، لیاقت
- **اصلاح:** توزه تیش، خطا یا کمچیلیک‌نی برطرف قیلیش، یخشیلش
- **اصول:** قاعده، قانون
- **افق:** آسمان بیلن ییر سطحی‌نینگ کؤز ایلغه‌گن اوزاقده‌گی اؤز ارا توشگنده ی بؤلیب کؤرینگن چیزیغی
- **اقامت:** جایلشیش، بیر ییرده یشب قالیش.
- **النگه:** اؤت، شعله
- **امین:** تؤغری، آدملرنینگ ایشانچی‌نی قازانگن، امانتدار
- **انتقاد:** سره‌لش، یخشی‌نی یمان‌دن اجره‌تیش، عیب‌نی ظاهر ایتیش، نقد قیلیش
- **انتصاب:** بیرار ایش‌گه منصوب ایتیلیش، مقرر بؤلیش، نصب بؤلیش.
- **انسان سیور:** انسان دؤست
- **انیق:** دقیق، روشن، واضح
- **اؤتمیش:** اؤتگن، ایلگریگی دور یا کېچمیش
- **اوچ:** مقدار، اندازه‌سی آخرگه یېتگن
- **اؤزگریش:** تغییر، فعل نینگ ایش آتی
- **اؤرینلی:** معقول، عقل پسند، شایسته، بجا
- **اوروغ:** اؤسیملیکلرنینگ گل کاسه‌سی، پالیز محصولاتلری، دانه، تخم
- **اؤرین باسر:** معاون
- **اؤستیریش:** نمو قیلدیرماق، بوی اؤستیرماق
- **اوسکونه:** اسباب، وسیله، آلت، سامان
- **اؤسیملیک:** کؤکت، نبات، گیاه
- **اؤسمیرلیک:** اؤسمیر یاشده‌گی دور
- **اؤگیت:** نصیحت، یؤل- یؤریق کؤرستیب، ایتیله‌دیگن گپ
- **اونده‌دی:** بیرار ایش حرکت‌نی بجریشگه چقیرماق، دعوت قیلماق، بویورماق
- **اولوش:** ۱. بؤلگ، حصه، سهم ۲. بیرارکته ایشگه قسماً صرف ایتیلگن محنت
- **اونوملی:** ثمرلی، فایده‌لی
- **اینتیلماق:** حرکت قیلماق، اورینماق، تلاشماق، سعی قیلماق
- **اینجو:** مروارید، دُر
- **اینتیلیش:** کوشش، تلاش قیلیش
- **اهل راز:** راز اهلی، همراز
- **ایخچم:** کورینیشی، توزیلیشی ېېجیریم، ییغیچاق، مختصر
- **ایریشماق:** یېتیشماق، بیرار مادی یا معنوی نرسه‌نی قؤلگه کیریتماق
- **ایرکین لیک:** ایرکین حیات، شرایطی، ایرکنلگیده یشه‌ماق، آزادلیک، مستقلیک
- **ایریلیق:** جدالیک
- **ایزگو:** نیکو، شایسته، یخشی
- **ایزگولیک:** یخشی‌لیک
- **ایسیش:** شمال تره‌ماق (ایسماق)
- **ایسکی:** قدیمی، کهنه، باستان
- **ایشیتگچ:** ایشیتگن زهاتی، ایشیتیب
- **ایلیق:** نه ایسیق نه ساووق، شیرگرم، یاقیملی، صمیمی
- **ایسین:** شمال، نسیم.
- **ایگه:** قؤلیده‌گی نرسه‌گه ایگه‌لیک قیلووچی، خؤجیین، صاحب.

- **احسان:** خیرلی، ثوابلی ایش
- **ارمغان:** هدیه، تحفه، سوغات
- **اداره:** باشقریش، یؤلگه سالیش، دولت ایشلری بجریله‌دیگن جای یا بنا
- **الحان:** سبس‌لر
- **اقتصاد:** اندازه سیده خرج قیلیش، صرف و خرجده‌گی اعتدال
- **الکترونیکی:** برقی
- **اؤپکه‌لماق:** اچّیغله‌ماق، خفه بؤلماق، قهر قیلماق، ناراضلیک کؤرستماق
- **اؤزباشیمچه‌لیک:** باشقه‌لر بیلن حساب‌لشمسدن فقط اؤز خواهشی بیلن قیلینگن ایش یا حرکت
- **اؤتین:** یاقیش اوچون یاغاچ
- **اؤی:** فکر، اندیشه
- **ایزچیل:** بیر معیارده، بیر یؤنه‌لیشده، منظم تدریجی دوام ایته‌دیگن
- **اَیلنه:** گرداب
- **ایکّی‌لنماق:** قیله‌یمی یا قیلمه‌یمی دیب، اؤیله‌نیب تصمیم آلالمه‌ی قالماق، تردد
- **ایستک:** بیرار نرسه‌نی بجریشگه بؤلگن خواهش، میل، آرزو
- **باسیش:** باسماق
- **باش- باشداقلیک:** سرکش‌لیک، نافرمان‌لیک، خودسرلیک
- **بایلیک:** ۱. ثروت‌مندلیک ۲. ثروت
- **باشقرمه:** موسسه، اداره، رهبرلیک بؤله دیگن بیر
- **بلاغت:** فصیحلیک، رسالیک، پیتوکلیک
- **بوساغه:** آستانه، فاصله‌سی، زمانی یا مکانی یقین
- **بوستان:** درخت و گللر کؤپ بؤلگن باغ
- **بورچ:** ۱. ایتیلیشی، بجریلیشی شرط بؤلگن وظیفه یا عمل ۲. اخلاق یا قانونی مجبوریت
- **بیچیش:** ۱. کییم- کیچیک تیکیش اوچون تکه نی معلوم اندازه و اؤلچملرده کیسماق ۲. بیلگیله ماق، بیر قرارگه کیلماق
- **بیرلیک:** وحدت، هم‌جهت‌لیک
- **بیریکیش:** بیریکماق، بیر- بیریگه قؤشیلماق، اویوشماق
- **بیلگی:** علم و دانش
- **بیلگیله‌ماق:** ۱. مشخص قیلماق ۲. نشانه قؤیماق، اجرتماق
- **بیرکیتماق:** مسدود قیلماق، یاپماق
- **بیره‌م:** مهم تاریخی واقعه، حادثه شرفیگه یا بیرار مناسبت بیلن طنطنه، شادلیک، جشن
- **بیکینماق:** یشینماق
- **بیع:** سودا معامله‌لریده هر ایکی تمان اؤرته سیده‌گی کیلیشوو
- **بویوم:** اسباب- انجام، وسیله‌لر
- **بورکه‌ماق:** اؤره‌ب آلماق
- **بؤیین سؤنیش:** اطاعت قیلماق، تابع بؤلماق و تن بیرماق، کؤنماق
- **بؤی:** قد- قامت
- **برده:** قل، غلام
- **بیرگه‌لیکده:** وحدتده، بیرلیکده
- **پارلاق سیما:** درخشان چهره
- **پارلاق:** درخشان، نورانی
- **پارلمان:** دموکراتیک دولتلرده قانون چیقرووچی عالی ارگان
- **تانیقلی:** تانیلگن کیشی، مشهور، آشنا، معروف
- **تحمل:** چیدش، چیدم، صبر، طاقت
- **تحصیلات:** تحصیل کؤپلیگی، حاصل قیلیش، قؤلگه کیریتیش، اؤقیش
- **تخلص:** یازووچی، شاعر یا عموماً بیرار شخص نینگ اؤزی قؤیگن ایکینچی آتی
- **تفکر:** فکرلش قابلیتی، اؤیلش، فکر و اندیشه گه باتیش
- **تقدیر:** انسان‌نینگ پیشانه‌سیده یازیب قؤییلگن، قسمت، سرنوشت
- **تؤش:** کؤکرک
- **تؤختاوسیز:** اوزلوکسیز، وقفه‌سیز
- **تواضع:** فروتن‌لیک، اؤزینی باشقه‌لرگه ایگیک و ایکسیک توتیش، کمترلیک
- **توبه:** گناه‌دن قؤل تارتیب حق یؤلیگه کیریش
- **تورموش:** انسان‌نینگ یشش، کون کیچیریش طرزی، کونده لیک حیات
- **توزماق:** ۱. تشکیل ایتماق، ترکیب تاپتیرماق ۲. تألیف قیلماق یره تماق
- **توزوک:** درست، یخشی، بوزیلگن ییری یؤق
- **تولقون‌لنماق:** قه ینب تاشماق، جوش اورماق، هیجانلنماق
- **تؤله ماق:** آلینگن، خرید قیلینگن، استفاده قیلینگن و شو کبی نرسه‌لر عوضیگه تیگیشلی مقدارده پول، حق بیرماق
- **تومشوغ:** پوز، (قوشلر نولی) منقار

- **تون:** بیر کېچه- کوندوز نینگ آقشامدن تانگ آترگچه بۉلگن قسمی، کېچه
- **تیارگرلیک:** تیار حالگه کېلتیریش، حاضرلیک، آماده‌لیک
- **تیللشماق:** ۱. بیر- بیری بیلن تیل تاپماق، بیر- بیری نینگ تیلی و دلی‌نی توشونماق ۲. مشاجره قیلماق
- **تویغو:** تشقی تأرنی سیزیش، حس اېتیش، قبول قیلیب آلیش قابلیتی، روحی کېچینمه‌لر، احساس
- **تۉیوب کولیش:** مزه قیلیب کولیش
- **تقوالی:** پرهیزگار، مستحکم دینی اعتقاد گه اېگه بۉلگن
- **تاتلی:** شیرین، مزه‌لی
- **تیرناق:** آیاق و قۉل برماقلری اوچی‌نینگ آرقه تمانیده‌گی اېتگه یاپیشکن یوپقه سویک
- **تیر:** اۉق، یای اۉقی
- **تفحصات:** اخترماق، جستجو قیلماق
- **تېگیشلی:** هزللشماق، تیگه جکلیک قیلماق ،هزل بیلن گپیر ماق، کنایه قیلماق
- **تینگله‌ماق:** اېشیتماق، قولاق سالماق
- **تینیم:** آرامش
- **تاتو:** اۉز ارا یقین، دوستانه مناسبت
- **تورکانه:** تورکی، تورکی‌گه اۉخشه‌گن
- **جامعه:** ییغووچی، توپلاوچی، تولیق، کامل
- **جریده:** نشریه، روزنامه
- **جراحت:** زخم، یره‌لنگن جای
- **جدل:** تارتیشوو، نزاع، خصومت
- **جنجال:** بیر- بیری بیلن اېتیشیش، اوریشیش، دعوا، حق تلشیش
- **چارله‌ماق:** چقیرماق، دعوت قیلماق، مهمان قیلماق
- **چیزیش:** چیزیق تارتماق، چیزیق سالماق
- **چیزیلگن:** یازیلگن، رسم قیلینگن
- **چېکله نیش:** محدود بۉلیش، تمام بۉلیش، کفا یت لنیش
- **چنقاق:** سووسیزلیک، سووسیز
- **چیرایلی:** یخشی چیرایگه، حسنگه اېگه، گۉزه‌ل
- **چېک لنتردی:** ۱. محدود قیلدی ۲. تمام قیلدی
- **چۉقی:** تیک، بلند نرسه‌لرنینگ اېنگ یۉقاری نقطه‌سی
- **چېچین:** چقان، اېپچیل
- **چوچوک:** شیرین، شیرینگه یقین، مزه‌لی
- **چیدم:** (آغریق، درد، الم، قیینچیلیک) ده چیده‌ش، طاقت، برداشت
- **چېگره‌سیز:** ۱. مرزی یۉق، چېگره بېلگیسی چیزیغی، خطی یۉق ۲. چېک چېگره‌سی یۉق، چېکلنمه‌گن، بېحد
- **چین:** ۱. حقیقی حال، ایش، گپ، حادثه، تۉغری ۲. اۉگه‌ی اېمس
- **چاپر:** مهم و شاشیلینچ خبرنی یېتکزیش اوچون یېباریلگن کیشی، قاصد
- **چۉکماق:** غرق بۉلماق
- **چنقاقلیک:** تشنه‌لیک، مشتاقلیک
- **چیزیش:** خط تارتیش
- **چېکیش:** تارتماق
- **حدوحدودلر:** اندازه‌لر
- **حلاوت:** شیرین‌لیک، ذوق، لذت
- **حب:** یخشی کۉریش
- **حذر:** پرهیز قیلماق، قورقماق
- **حرمت:** احترام، اولوغلش، اعزازلش
- **حجرالاسود:** کعبه شریف‌نینگ بنیاد تاشی
- **خلافت:** امیرلیک، خلیفه لیک
- **خدر:** ۱. پرده، چادر، ۲ بی‌حس
- **خدیم:** کۉپ خدمت قیله دیگن
- **فارم:** پاریم- خوشایند، یاقیملی
- **خوش طبع:** یخشی طبیعتلی
- **خزینه:** خزانه، گنجینه
- **درهم:** قدیمی عربی پول
- **دسپلین:** نظم
- **درویش صفت:** تصوف مکتبلریدن بیریگه منسوب کیشی، قلندر، فقیر و یا قلبی پاک آدم نینگ صفتی
- **دلالت:** رهنمالیک، یۉل کۉرستیش، بیرار نرسه‌نی اثبات‌لش اوچون دلېل کېلتیریش
- **دلیللی:** ۱. دلیل‌لَماق ۲. دلېل‌گه اېگه یا که دلیل‌گه اساسلنگن
- **دېنگیز:** اقیانوس نینگ قوروقلیککه توتشگن یا قوروقلیککه یاریب کیرگن سوو (بحر)
- **دېمک:** بنابرین، بوندن چیقدی که
- **ددل:** باتیر، دلاور، قۉرقمس
- **دهشتلی:** قۉرقینچلی، اینچلی، دهشتگه سالووچی
- **دیجیتال:** الکترونیک بویوم‌لرنینگ بیر سیستمی
- **رمز:** بیرار غایه، اشاره، ایما، سمبول
- **رشته:** پیوند، ایکّی نرسه‌نی بیر- بیریگه باغلاوچی واسطه

- **رواج:** بیر حالتدن ایکّینچی، یوقاری حالتگه اؤتیش، اؤسیش، یوکسه‌لیش، رسم و عادت
- **رحلت:** اؤلماق، او دنیاگه کېتماق
- **رسام:** تصویری صنعت بیلن شغلنووچی، نقاش، مصور
- **سان:** آدم وحیوان ایاغی‌نینک تیزه بیلن تاس اورته‌سیده‌گی قسمتی
- **ساوغه:** کیمسه‌نینگ کؤنگلینی آلیش یا خدمتلرینی تقدیرلش اوچون تارتیق قیلیب بېریله‌دیگن نرسه، تحفه، هدیه
- **ساوغه:** تحفه، هدیه، تارتیق
- **ساوچی:** اویلنووچی ییگیت تمانیدن قیز کؤریش و قیز تمان راضیلیگینی سؤره‌ش اوچون وکیل قیلینگن کیشی
- **سجود:** سجده‌لر، عبادتده تز چؤکیب و باش اېگیب پیشانه نی یېرگه تېگیزیش
- **سعادتلی:** اولوغ بختگه اېریشگن، اېزگو تیلکلری اوشلگن، بختلی، خوشبخت
- **سناقسیز:** ۱. سنلمه‌گن، سناغی، نا معلوم ۲. بیحد کؤپ
- **سؤزلاوچی:** سؤزله‌یدیگان کیشی
- **سؤنگره:** کېین، سؤنگ
- **سؤنگی:** آخرگی، آخرگه تېگیشلی
- **سیلجیماق:** تورگن جاییدن قؤزغلماق، سوریلماق، جیلماق، ایاقلرنی حرکت ېېرمه‌ی بیرار تمانگه سیلجیب باریشی
- **سېوِنیچ:** انسان‌ده بؤله‌دیگن بختیارلیک، حس-تویغوسی، شادلیک، قووانچ
- **سهل:** آسان
- **سیاره:** قویاش اطرافیده ایلنووچی و اوندن نورآلووچی سماوی جسم
- **سیتیرلیش:** تیکیلگن جاییدن، ییرتیلماق
- **سیل:** شدتلی یامغیر، قتیق ژاله‌دن یا قار اېریشیدن حاصل بؤله‌دیکن سووآقیمی، تاشقین، سووتاشقینی
- **سیره‌ش:** سیره ماق، اؤقیش (قوشلرگه خاص)
- **سینگدیرماق:** ۱. شیمیلیب یا سیزیب ایچکی قتلمگه اؤتکزماق ۲. چوقور اؤرنشتیرماق
- **سېویش:** محبت قیلیش، یخشی کؤریش، مفتون بؤلماق
- **سالار:** سرکرده، باشلیغ
- **سخاوت:** سخی‌لیک، بلند همتلیک
- **سورگون:** جزا طریقه‌سیده یشش جاییدن بدرغه قیلیش، هیده‌ب چیقاریش
- **سېکین:** آهسته، عجله قیلمسدن
- **سینه‌ماق:** بیرار بیر یؤل بیلن تیکشیرماق، تیکشیریب تورماق، ارزیابلیک قیلماق
- **سیما:** یوز، چهره، قیافه
- **شانلی:** شاندار، سکوهلی، غرورلی و افتخارلی
- **شیرین:** تاتلی، شکر، عسل، چوچوک
- **شاشیلیب:** تېز و عجله بیلن
- **شغل لنماق:** بیرار ایش گه اؤرینماق
- **شاوقون:** غالمغال، بلند تاووش چقیرماق
- **شهرت:** قیلینگن کتّه خدمت عوضیگه قازانیلگن آبرو، دانگ، داوروغ، یخشی آوازه
- **شهردار:** شاروال
- **شیلماق:** تېری، پوست کبی قاپلمه‌نی اجره‌تیب آلماق، قتیق تیرنه ماق، اوزیب یا بؤلیب آلماق
- **صفت:** ۱. شخص یا نرسه‌گه خاص بېلگی، خصوصیت، خصلت ۲. تیلش نرسه‌لرنینگ بېلگیسینی، خصوصیتینی رنگینی بیلدیرووچی سؤز تورکومی
- **صنایع:** صنعتلر
- **صانع:** یره‌تووچی، صنعت‌گر
- **ضامن:** کفیل، عهده‌دارلیک غرامتی، تعهد بېریش
- **ضیاءلی:** اؤقیمیشلی، بیلیملی، معرفتلی
- **طبیعت:** ۱. بوتون بارلیق، عالمده گی برچه نرسه لر، موجودات، ۲. تېگره ک- اطراف، تاغ، ادیر، باغ، دشت، دله، دریا وشوکبی منظره لر
- **ظریف:** ۱. زیرک، خوش طبع، گؤزه‌ل ۲. نازک، یومشاق
- **عبهر:** نرگس گلی
- **عفو:** کېچیریش، گناهیدن اؤتیش، کېچیریم
- **علاقه:** میل، رغبت، محبت، دؤستلیک
- **غضب‌لنماق:** غضبی قؤزغه‌ماق، قتیق اچیغی کېلماق
- **فصاحت:** روان و واضح سؤزلش
- **فضا کېمه سی:** فضا سفینه‌سی
- **فقیرانه:** فقیرلرگه خاص
- **فیلسوف:** حکمت اېگه‌سی، متفکر، دانا، برچه علملردن خبردار
- **فیض:** برکت
- **فراست:** زیرکلیک، هوشیارلیک
- **فضیلت:** برترلیک، آرتیقلیک

- **قضائیه:** دولت نینگ اوچ اورگانیدن بیری
- **قاپله‌گن:** اوستینی یا همه یاغینی اؤره‌گن، بورکه‌گن، پوش قیلگن
- **قووانچ:** سېوینچ، شادلیک، خرسندچیلیک
- **قووناق:** چهره سی دایم آچیق، شاد
- **قؤینیده:** بغریده
- **قووانیب:** خورسند بؤلیب، شاد بؤلیب
- **قولله نیله دیگن:** ایشله‌تیله‌دیگن نرسه
- **قاپله‌گن:** اوستینی یا همه یاغینی بورکه گن
- **قاعده:** یؤریق، بنیاد، اساس ، پایه، اصل، قانون
- **قماق:** محبس، زندان، قماقخانه
- **قایم:** محکم
- **قره شلی:** تېگیشلی، قره‌یدیگن، مربوط
- **قره‌لماق:** ۱. بېلگیله‌ماق، نشانی قیلماق ۲. محکوم قیلماق ۳. یازماق
- **قیزیل صلیب:** اؤزگه یورتلرده‌گی قیزیل یریم آی موسسه نینگ آتی
- **قدس:** پاک‌لیک، ستره‌لیک
- **قیزیقیش:** ۱. توجه قیلماق، اعتبار بېرماق، دقت بیلن قره ماق ۲. میل قیلماق، رغبت کؤرستماق
- **قشّاق:** اؤته کمبغل، فقیر، مسکین، بېچاره
- **قطعه:** یېر کرّه‌سی‌نینگ دېنگیز و اوقیانوس‌لر بیلن اؤره‌لگن یېریک بؤلکلری، قوروقلیک، براعظم
- **قمره ب آلیش:** اؤره‌ب آلیش، محاصره قیلیش، اؤز ایچیگه آلیش
- **قؤناق:** مهمان
- **قؤمسه ماق:** بیرار کیمسه یا نرسه‌نی ایسلب، ساغینیب، اونی کؤریشگه اونگه اېریشیشگه مشتاق بؤلماق
- **قورغاقچیلیک:** قوروقچیلیک، یاغینگرچیلیک کم بؤلگن پیله
- **قوتقه‌ریش:** نجات بېریش
- **قتله:** ۱. بوکله، ییغ ۲. نوبت، مراتبه، دفعه
- **قویاش:** آفتاب، گونش، کون
- **قورال:** اوروش اسبابی، اسلحه
- **قیزل آی جمعیتی:** حلال احمر جمعیتی
- **قویاش سیستمی:** آفتاب تیزیمی
- **قورت:** میده جانورلر، حشره‌لر، توت برگی بیلن باقیله‌دیگن پیلّه قورت
- **قیزیقیش:** توجه قیلیش، اعتبار بېریش، دقت بیلن قره‌ماق، بېفرق بؤلمسلیک
- **کاینات:** بو تون بارلیق، یېر و آسمان، عالم
- **کرم:** اولوغوارلیک، بخشش، سخاوت
- **کمایی:** فایده لنش، پول تاپیش، فایده
- **کمبغل:** فقیر، مسکین، بی پول
- **کلفت:** مشقت، قیین حالت، رنج
- **کؤنگیللی روشده:** اؤز اختیاری بیلن، داوطلبانه
- **کولیم سیره ب:** لبخند، جیلمه‌ییش، تبسم
- **کوتیش:** ۱. استقبال قیلیش، بدرقه قیلیش، ۲. انتظار بؤلیش
- **کېچکی طعام:** آقشام یېیله‌دیگن طعام
- **کون باتر:** غرب، قویاش نینگ باتر چاغی
- **کېمه:** کشتی
- **کېله‌جک:** آینده، حاضرگی پیتدن سؤنگ کېله‌دیگن، کېلگو سیده‌گی
- **کیپریک:** مژه
- **کیهان:** فضاء
- **کېکسه:** ۱. قرّی، قرّیگن، یاشی اولوغ ۲ قدیمی، اېسکی، کهنه
- **کېچیریم:** عفو، عذر، کېچیریش
- **کؤنیش:** قناعت قیلیش
- **کېچیتمه‌ی:** کېچ قیلمه‌ی
- **کؤلم:** بیرار ایش- فعالیت نینگ یاییلیش حجمی، مقیاسی
- **کېتمه- کېت:** دواملی، آرقه‌مه- آرقه، ایزمه- ایز
- **کؤیینیش:** قتّیق خفه بؤلماق، تشویش، سؤز آرقه‌لی نارضایتلیگی‌نی اظهار ایتیش
- **کیم:** شخص حقیده سؤراقنی انگلته‌دی، قیسی آدم
- **گلبانگ:** بلند تاووش، یخشی سېس
- **لین:** قطار
- **لال قالیش:** حیرتده قالیش
- **مدح:** آرتیق مقته ماق
- **مدرس:** درس بېرووچی، اؤقیتووچی
- **موزیم:** تورلی ساحه‌لرگه منسوب بؤلگن نرسه‌لرنینگ نمونه‌لری یا تاریخی علمی- طبیعی اهمیتگه ایگه بؤلگن نرسه‌لرنی تؤپلب و سقلب قؤیه‌دیگن بنا
- **موز:** سوونینگ صفر درجه‌ده قاتگن حالتی، یخ
- **مشام:** بورون، هیدلرنی حس ایته‌دیگن عضو
- **مشروطیت:** بیر کیشی رأیی‌گه ایمس، قانون‌گه استوار حکومت، ملی حکومت، پارلمان‌گه ایگه دولت

- **معرفت:** کیشیلرنینگ آنگینی، مدنیتینی آشیریشگه قره‌تیلگن تعلیم وتربیه، بیلیم
- **مقناطیس:** تېمیر یا فولاد کبی نرسه‌لرنی اۉزیگه تارتیب آله‌دیگن جسم
- **مغنی:** هنرمند، آوازخوان، مطرب، اشوله‌چی
- **مقدس:** عزیز، تبرک، قدرلی
- **مقننه:** دولت نینگ قانون توزوچی بۉلیمی، پارلمان
- **مصور:** نقاش، رسام
- **منتدارلیک:** ممنونلیک، خورسندلیک افاده سی
- **منجم لر:** یولدوزلر حقیده معلوماتی بار عالملر (ستاره شناس‌لر)
- **منشی:** یازووچی، سکرتر
- **منظوم:** شعر، نظم بۉلگن
- **موسم:** پیت، فصل
- **مؤذن:** آذان آیتووچی
- **محدث:** حضرت پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) حدیثلری بۉییچه عالم، حدیث شناس
- **مینگباشی:** مینگ کیشیلیک بیر نظامی دسته نینگ باشلیغی، مینگ کیشی نینگ رئیسی
- **میکروب:** میکروسکوپ وسیله‌سیده کۉریش ممکن بۉلگن کسللیک‌لرگه سببچی جوده کیچیک ارگانیزملر
- **مدرن:** ینگی، جدید
- **معتاد:** عادت قیلگن، بیرار ایش یا نرسه گه اۉرگنگن
- **مناسب:** اۉخشش، بیر- بیرگه یقین، تۉغری کېله دیگن
- **موشوک:** سیچقانلرنی آوله‌یدیگن اوی حیوانی (پشک)
- **مکان:** جای، یشش جایی
- **مدرس:** درس بېروچی، اۉقیتووچی
- **نادم:** پشیمان
- **نثار:** فداکارلیک
- **نثری:** منظوم بۉلمه‌گن سۉز
- **نستعلیق:** عرب- دری خطی‌نینگ بیر توری
- **نظافت:** پاک لیک
- **نقاش:** هنرمند، رسام، رسم چیزوچی
- **نفقه:** اولاد و عیال نینگ معیشتی اوچون صرف بۉله‌دیگن پول
- **هاردیق:** چرچاق، خسته‌لیک
- **هدایت:** رهنمالیک، تۉغری یۉل کۉرسه‌تیش
- **هلال احمر:** قیزل یریم- آی
- **همدم:** هم نفس، دۉست
- **هیده‌ماق:** بیرار یۉنه‌لیش بۉییچه یوریشگه قیسته‌ماق، ییبارماق، قووماق
- **هید:** ایس، گل، عطر یا نرسه‌لردن بورون‌گه کېله‌دیگن یخشی یا یمان ایس
- **وجیبه:** دین، بورچ، مکلفیت
- **وحدت:** اتحاد، بیرلیک
- **وقف:** اۉز مال و ملکیدن عام المنفعه ایشلر اوچون اجره‌تیلگن ملک یا بایلیک
- **واز کېچیش:** ۱. ابگه‌لیک یا فایده‌لنیش حقوقی‌دن کېچماق، ۲. یوز اوگیرماق
- **یاقیملی:** کیشنی اۉزیگه تارته‌دیگن، ستاره‌سی ایسیق، کۉزگه یقین
- **یانداشیش:** یقینلشماق، حمایه یا یاردم قیلیش
- **ییره‌لیش:** ترقه‌لیش
- **یاووزلیک:** یمانلیک
- **یاغمیر:** بولوت‌دن تامچی- تامچی یاغه‌دیگن سوو
- **یایماق:** یازماق، هموار قیلماق، یوویلگن کییم لرنی یایماق، پخش قیلماق
- **ییراق:** اوزاق، آلیس
- **یره مس:** صفتینی یۉقاتگن، استعمال‌گه یراقسیز
- **یورت:** اهالی یشب تورگن جای، اولکه، مملکت، وطن
- **یوتوق:** بیرار ساحه‌ده اېریشیلگن موفقیت، غلبه، محنت و اینتیلیشیدن قۉلگه کېلگن نرسه
- **یوکسک:** بلند، یوقاری
- **یۉلوقماق:** دوچ کېلماق، اوچره ماق، دچار بۉلماق، مبتلا بۉلماق
- **یۉللنتیریش:** یۉل کۉرستماق، رهنمالیک قیلماق
- **یۉل:** یۉریق، حرکت طرزی
- **یۉقاتماق:** احتیاطسیزلیکدن بیرار نرسه نینگ قه‌یرده لیگینی بیلمه‌ی قالماق، ییتیرماق
- **ییغین:** کیشیلر نینگ اۉز ارا فکر المه‌شیش یا بیرار مسأله‌نی حل قیلیش اوچون تۉپله نیشی، ییغیلیش، مجلس
- **یسه‌ماق:** بیرار نرسه‌نی یوزه‌گه کېلتیرماق، توزه‌تماق، تیارلماق
- **ییمکلی:** یېگولیک نرسه
- **یېتوک:** ۱. جسمانی جهتدن تۉله رواجلنگن، کمالاتگه اېریشگن، ۲. بیلیملی، علملی، تجربه‌لی
- **یازو:** بیتیک، یازیش، خط
- **یانغین:** بناء، اۉرمان، خرمن و شو کبیلرگه اۉت توشیش نتیجه‌سیده حاصل بۉله‌دیگن کوچلی النگه
- **یۉلیقیش:** دوچ کیلیش، دوچار بۉلیش، اوچره‌ماق
- **یېچیش:** مسأله، معضله و شو کبیلرنینگ جوابی
- **یېل:** شمال، باد، هوا